

ปีที่ 21 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2567)
Volume 21, Issue 1 (Jan - June 2024)

ISSN 1685-2494 (Print)
ISSN 2821-9384 (Online)

วารสารสหวิทยาการ

Journal of Integrated Sciences

ปีที่ 21 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2567)

Volume 21, Issue 1 (Jan – June 2024)

ISSN: 1685-2494 (Print)

ISSN: 2821-9384 (Online)

เจ้าของ: วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

บรรณาธิการ: ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ยิ่งลักษณ์ กาญจนฤกษ์

ผู้ช่วยบรรณาธิการ: รองศาสตราจารย์ ดร.ภาคภูมิ ทิพคุณ

กองบรรณาธิการ

รองศาสตราจารย์ ดร.พิรพล เจตโรจนานนท์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เสาวณี ชินนาลอง

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ดำรงพล อินทร์จันทร์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อารียา โอปิเตียกู

อาจารย์ ดลวัฒน์ บัวประดิษฐ์

รองศาสตราจารย์ ดร.จุฬณี ตันติกุลนันท์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วาสนา ละอองปลิว

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุมิตา สุภากรณ์

คณะนิติศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

สาขาวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

เลขานุการวารสาร

ณิศาชล ศักดิ์วินิจ

หฤทัยรัตน์ ศรีจันทร์ขำ

วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ออกแบบปก

ณิศาชล ศักดิ์วินิจ

ข้อมูลทางบรรณานุกรม

สหวิทยาการ: ยิ่งลักษณ์ กาญจนฤกษ์, (บรรณาธิการ)

วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2567

ติดต่อกองบรรณาธิการ

นิศาชล ศักดิ์วินิชล
หฤทัยรัตน์ ศรีจันทร์ขำ
กองบรรณาธิการวารสารสหวิทยาการ
วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
เลขที่ 2 ถนนพระจันทร์ แขวงพระบรมมหาราชวัง
เขตพระนคร จังหวัดกรุงเทพฯ 10200

email: ci.journal@tu.ac.th

โทรศัพท์ 02-613-2841 (ท่าพระจันทร์)

โทรศัพท์ 02-564-4441-79 ต่อ 6813 (ศูนย์รังสิต)

ส่งบทความเพื่อขอลงตีพิมพ์ในวารสารสหวิทยาการผ่านระบบ ThaiJO ได้ที่
https://so06.tci-thaijo.org/index.php/citujournal?fbclid=IwAR1WmXOVgZ2LYqWuXCXEZtzzMnviY-ZN_C_MaPn0ENkyqvD0T-D1AeZvBu2M

บทความทัศนะ ข้อคิดเห็น ภาพที่ปรากฏ ในวารสารเล่มนี้
เป็นความคิดเห็นส่วนตัวของผู้เขียน
บรรณาธิการและกองบรรณาธิการ ไม่จำเป็นต้องเห็นพ้องด้วย
และไม่ถือเป็นความรับผิดชอบ
ลิขสิทธิ์เป็นของผู้เขียน และวิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
การตีพิมพ์จะต้องได้รับอนุญาตจากผู้เขียน
และวิทยาลัยสหวิทยาการโดยตรงและเป็นลายลักษณ์อักษร

วารสารสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ *Journal of Integrated Sciences*

วัตถุประสงค์ของวารสาร

วารสารสหวิทยาการเป็นวารสารที่มุ่งนำเสนอองค์ความรู้ในหลายสาขาวิชาเพื่ออธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นทั้งในและต่างประเทศในแต่ละห้วงเวลานับแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ทั้งยังตระหนักถึงว่าปรากฏการณ์ทางสังคมในโลกปัจจุบันได้ทวีความซับซ้อนขึ้นทุกขณะ การทำความเข้าใจโลกหรือปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นด้วยมุมมองแบบเชิงเดี่ยวอาจไม่เพียงพออีกต่อไป ดังนั้น วารสารสหวิทยาการจึงเปิดพื้นที่ให้นักวิชาการในหลายสาขาความรู้ได้มีโอกาสแบ่งปันข้อมูล ความคิดและจุดยืนของตนต่อปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเพื่อร่วมกันสร้างสรรค์และพัฒนาความรู้ทางวิชาการและงานวิจัยทางด้านสหวิทยาการ ซึ่งวารสารมีกำหนดออกปีละ 2 ฉบับ คือ ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน) และฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม)

อนึ่ง วารสารฯ ได้จัดทำขึ้นเพื่อส่งเสริมและสนับสนุนอาจารย์ นักวิชาการ นักวิจัย และนักศึกษา ตลอดจนผู้สนใจทั่วไปในการเผยแพร่ผลงานวิชาการด้านสหวิทยาการทางสังคมศาสตร์ และสร้างเครือข่ายทางวิชาการกับสถาบันการศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ประเภทของผลงานวิชาการที่จะรับตีพิมพ์

- บทความวิชาการ (Academic Article)
- บทความวิจัย (Research Article)

ขอบเขตของสาขาวิชาที่เปิดรับ

วารสารสหวิทยาการเปิดรับบทความด้านสังคมศาสตร์และด้านสหวิทยาการที่เกี่ยวข้องกับรัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ สังคมวิทยา มานุษยวิทยา ประวัติศาสตร์ สังคมสงเคราะห์ นิเทศศาสตร์ การศึกษา และสังคมศาสตร์สาขาอื่น ๆ

กำหนดการออกวารสาร

วารสารสหวิทยาการของวิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มีกำหนดออกปีละ 2 ฉบับ คือ ฉบับที่ 1 ระหว่างเดือนมกราคม-เดือนมิถุนายน และฉบับที่ 2 ระหว่างเดือนกรกฎาคม-เดือนธันวาคม

ข้อกำหนดและการพิจารณาผลงานวิชาการเพื่อลงตีพิมพ์ในวารสาร

- ผลงานวิชาการที่รับตีพิมพ์ในวารสารนี้ต้องไม่เคยเผยแพร่ในวารสาร รายงานหรือสิ่งพิมพ์อื่นใดมาก่อน ยกเว้นเป็นผลงานที่ได้นำเสนอในการประชุมทางวิชาการแบบไม่มีเรื่องเต็ม
- ผู้เขียนบทความต้องเขียนบทความตามรูปแบบที่กำหนดไว้ในส่วน “คำแนะนำสำหรับผู้เขียน”
- ผลงานวิชาการที่ส่งมาเพื่อพิจารณาตีพิมพ์สามารถเขียนเป็นภาษาไทยหรือภาษาอังกฤษ แต่ผลงานดังกล่าวต้องมีบทคัดย่อทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

4. บทความทุกบทความจะต้องผ่านการพิจารณาโดยผู้ทรงคุณวุฒิที่เชี่ยวชาญอย่างน้อย 3 ท่าน โดยผู้ทรงคุณวุฒิและผู้แต่งไม่ทราบชื่อกันและกัน (double-blind review) ทั้งนี้บทความจะต้องได้รับผลการประเมินว่า “ผ่านการพิจารณา” จากผู้ทรงคุณวุฒิอย่างน้อย 2 ท่าน

5. กรณีที่ผู้ส่งผลงานวิชาการไม่สามารถปรับหรือแก้ไขตามผลการประเมินจากผู้ประเมินบทความให้แล้วเสร็จในเวลาที่กำหนด กองบรรณาธิการขอสงวนสิทธิ์พิจารณายกเลิกกระบวนการเพื่อการตีพิมพ์

การส่งบทความเพื่อตีพิมพ์และการแจ้งยกเลิกหรือถอนบทความ

1. ผู้ที่ประสงค์ที่จะส่งบทความเพื่อขอตีพิมพ์ในวารสารสหวิทยาการสามารถส่งผ่านระบบ ThaiJO ได้ที่ https://so06.tci-thaijo.org/index.php/citujournal?fbclid=IwAR1WmXOVgZ2LYqWuXCXEZtzzMnviY-ZN_CMaPn0ENkyqyD0T-D1AeZvBu2M
2. การยกเลิกบทความ หรือการถอนบทความ มีรายละเอียดดังนี้
 - การยกเลิกบทความคือ การเพิกถอนบทความก่อนที่จะมีการตีพิมพ์เผยแพร่
 - การถอนบทความคือ การถอนบทความที่ดำเนินการตีพิมพ์และเผยแพร่เรียบร้อยแล้ว
 - ในกรณีการยกเลิกบทความ หรือการถอนบทความสามารถติดต่อกองบรรณาธิการได้ที่
Email: ci.journal@tu.ac.th

บทบรรณาธิการ

Editorial

วารสารสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปีที่ 21 ฉบับที่ 1 นำเสนอบทความ 4 บทความที่น่าสนใจในยุคปัจจุบัน เริ่มจากบทความแรก เรื่อง “**หู่ เต็งโจว: ประวัติศาสตร์ การสร้างระบบการศึกษาอิสลามในจีน**” นำเสนอถึงประวัติของ หู่ เต็งโจว และผลงานของเขาที่มีต่อชุมชนมุสลิมจีน หู่ เต็งโจวเป็นนักวิชาการที่มีอิทธิพลทางความคิดของมุสลิมจีนในยุคหลังจากเจิ้งเหอ และประเด็นเศรษฐกิจของประเทศไทยที่หลาย ๆ ฝ่ายกำลังจับตามอง บทความที่สองเรื่อง “**ผลกระทบของรายได้ประชาชาติที่ส่งผลต่อดุลการค้าของไทยช่วงปี พ.ศ. 2533 - 2564**” เป็นการย้อนดูทิศทางของความสัมพันธ์ระหว่าง ผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศทั้งภาคการเกษตร ภาคอุตสาหกรรม และภาคการบริการที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงดุลการค้าระหว่างประเทศในระยะสั้นและระยะยาว ต่อด้วยบทความที่สามที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรมและความตาย การการุณยฆาตซึ่งเป็นประเด็นที่ได้รับความสนใจการวิพากษ์วิจารณ์กันอย่างกว้างขวางในปัจจุบัน ภายใต้ชื่อเรื่อง “**การเปรียบเทียบแนวคิดจริยศาสตร์ในทฤษฎีของอิมมานูเอล คานท์ (Immanuel Kant) และ จอห์น สจ๊วต มิลล์ (John Stuart Mill) ต่อการการุณยฆาต**” บทความนี้วิเคราะห์และเปรียบเทียบแนวคิดจริยศาสตร์ในทฤษฎีของ Immanuel Kant และ John Stuart Mill ต่อการการุณยฆาต ว่าแนวคิดทางจริยศาสตร์ของนักปรัชญาท่านใดเป็นรากฐานของความคิดเห็นต่อการสนับสนุนและไม่สนับสนุนการทำการุณยฆาต สำหรับบทความสุดท้าย กล่าวถึงผลกระทบสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากการพัฒนา การขยายตัวของเมือง และเศรษฐกิจ เรื่องราวที่สะท้อนการพึ่งพาอาศัยกันของมนุษย์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เรื่อง “**วิเคราะห์ปรัชญาสิ่งแวดล้อมจากมุมมองศาสนาซุนนัตในภาพยนตร์ญี่ปุ่นของสตูดิโอจิบลิ**” เป็นบทความที่วิเคราะห์ปรัชญาสิ่งแวดล้อมผ่านหนังการ์ตูนแอนิเมชันเรื่อง ปอมโปโกะ ทานูกิป่วนโลก โทโทโร่ เพื่อนรักโปเนียว อิตาสมุทรมัจฉา และเจ้าหญิงจิตวิญญาณแห่งพงไพร

กองบรรณาธิการวารสารสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ หวังเป็นอย่างยิ่งว่า วารสารฉบับนี้จะเป็นประโยชน์ต่อผู้อ่านทุกท่าน และขอขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานของวารสารฯ ฉบับนี้ รวมทั้งขอขอบคุณท่านผู้อ่านที่ได้ให้ความสนใจติดตามวารสารฯ และหากท่านมีข้อเสนอแนะ ข้อคิดเห็นเพิ่มเติมเพื่อการปรับปรุงวารสารให้มีคุณภาพยิ่งขึ้นไปทางกองบรรณาธิการยินดีเป็นอย่างยิ่ง

ยิ่งลักษณ์ กาญจนฤกษ์
บรรณาธิการ

สารบัญ

Content

บทที่
1

หน้า 7

हु่ เต็งโจว: ประวัติศาสตร์ การสร้างระบบการศึกษาอิสลามในจีน

Hu Dengzhou: The history of the creation of the Islamic education system in China.

ธนโชติ ประหยัดทรัพย์

Thanachot Prahyadsap

อับดุลรอนิง สือแต

Abdulroning Suetair

บทที่
2

หน้า 25

ผลกระทบของรายได้ประชาชาติที่ส่งผลต่อดุลการค้าของไทย

ช่วงปี พ.ศ. 2533 – 2564

The impact of national income on the trade balance of Thailand during 1990 – 2021

ประภัสสร คำสวัสดิ์

Praphatsorn Khumsawat

บทที่
3

หน้า 38

การเปรียบเทียบแนวคิดจริยศาสตร์ในทฤษฎีของอิมมานูเอล ค้านท์ (Immanuel Kant) และ จอห์น สจ๊วต มิลล์ (John Stuart Mill) ต่อการการุณยฆาต

An analysis of the principles of ethics in Immanuel Kant's and John Stuart Mill's perspectives on euthanasia

วิมลรัตน์ ศรีโยหะ

Vimonrat Sriyoha

สุธิดา แสงเลิศล้ำ

Sutida Sanglertlam

บทที่
4

หน้า 55

วิเคราะห์ปรัชญาสิ่งแวดล้อมจากมุมมองศาสนาชินโต
ในภาพยนตร์ญี่ปุ่นของสตูดิโอจิบลิ

Analysis of environmental philosophy with Shinto concept
in Japanese films by Studio Ghibli

ทิเบต เลิศอำนวยอนันต์

Tibet lertamnuayanan

อิสริยะ พรหมสาขา ณ สกนนคร

Issareya brahmasakha na sakolnakhon

हु่ เต็งโจว:

ประวัติศาสตร์การสร้างระบบ การศึกษาอิสลามในจีน

1

Hu Dengzhou: The history of
the creation of the Islamic education
system in China

ธนโชติ ประหยัดทรัพย์¹

Thanachot Prahyadsap

รับบทความ

24 มกราคม 2567

แก้ไขบทความ

30 พฤษภาคม 2567

ตอบรับบทความ

4 มิถุนายน 2567

อับดุลรอนิง สือเต^{2*}

Abdulroning Suetair

1 นิสิตปริญญาเอก (สาขาอิสลามศึกษาและมุสลิมศึกษา) คณะวิทยาการอิสลาม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

181 หมู่ที่ 6 ถนนเจริญประดิษฐ์ ตำบลรูสมิแล อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี 94000

Doctoral student (Islamic and Muslim Studies) Faculty of Islamic Sciences, Prince of Songkla University, Pattani campus.

181 Charoenpradit Rd, Rusamilae, Muang, Pattani 94000

2 อาจารย์ที่ปรึกษา ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., อาจารย์ คณะวิทยาการอิสลาม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

181 หมู่ที่ 6 ถนนเจริญประดิษฐ์ ตำบลรูสมิแล อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี 94000

Assistant Professor Ph.D. (Middle East Studies), Lecture Faculty of Islamic Sciences, Prince of Songkhla University,

Pattani Campus. 181 Charoenpradit Rd, Rusamilae, Muang, Pattani 94000

*Corresponding author, e-mail: suetair@gmail.com

บทคัดย่อ

ในยุคสมัยของราชวงศ์หมิงมีบุคลาการชาวฮุยหรือชาวมุสลิมที่มีชื่อเสียงค่อนข้างน้อย เมื่อเทียบกับยุคสมัยของราชวงศ์หยวนที่ชาวมุสลิมต่างเข้าไปมีส่วนสำคัญในราชสำนัก ขณะที่ชาวฮุยในช่วงราชวงศ์หมิงพบว่าเอกสารทางประวัติศาสตร์ส่วนใหญ่ได้มุ่งเน้นในการนำเสนอ เจิ้งเหอ (Zheng He ค.ศ. 1371–1435) ชาวมุสลิมฮุยที่ประสบความสำเร็จ อย่างไรก็ตามเอกสารประวัติศาสตร์มุสลิมจีน โดยเฉพาะเอกสารในภาษาไทยยังไม่พบว่ามีกล่าวถึง หู่ เต็งโจว (Hu Dengzhou 胡登洲 ค.ศ. 1522–1597) ซึ่งเป็นนักวิชาการผู้ทรงอิทธิพลทางความคิดของมุสลิมจีนที่มีชีวิตในยุคหลังจากเจิ้งเหอ ดังนั้นบทความฉบับนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและนำเสนอถึงประวัติของ หู่ เต็งโจว และผลงานของเขาที่มีต่อชุมชนมุสลิมจีน

ผลการศึกษาพบว่า หู่ เต็งโจว เป็นชาวฮุยที่มีฐานะค่อนข้างร่ำรวย ผู้ซึ่งได้รับอิทธิพลคำสอนอิสลามศึกษาจากกลุ่มนักวิชาการเปอร์เซียและอาหรับ โดยเฉพาะจากเมืองบุคอรอ หลังจากหู่ เต็งโจว ได้พบและศึกษาเล่าเรียนกับชีคคนหนึ่งในขณะที่หลุดจากอาณาจักรข่านแห่งบุคอรอที่ปักกิ่งแล้ว เขาจึงได้กลับมายังบ้านเกิดและฟื้นฟูอิสลามด้วยการสร้างระบบการศึกษาที่เรียกว่า จิงถัง เจียวู (Jingtang Jiaoyu, 經堂教育) จนได้รับการสนับสนุนจากชุมชน นำไปสู่การสร้างโรงเรียนสอนอิสลามศึกษาและสร้างบุคลาการรุ่นหลังที่มีคุณภาพ

คำสำคัญ : หู่ เต็งโจว จีน ฮุย จิงถัง

Abstract

During the Ming Dynasty, the Hui people were relatively less well-known Muslims compared to the Yuan Dynasty era where Muslims had a significant presence in the imperial court. With regard to the Hui people during the Ming Dynasty, most historical documents focus on presenting Zheng He (1371–1435), a successful Hui Muslim. However, in Chinese Muslim historical documents, especially those in the Thai language, there is no mention of Hu Dengzhou (胡登洲 1522–1597), an influential scholar of Chinese Muslim thought who lived after Zheng He. Therefore, this article aims to study and present the history of Hu Dengzhou and his contributions to the Chinese Muslim community.

From the research, it was found that Hu Dengzhou was an upper-middle-class Hui Muslim who was influenced by the teachings of Islamic studies by Persian and Arab scholars, especially those from Bukhara. After Hu Dengzhou met and studied with a Sheikh in the diplomatic corps from the Khanate of Bukhara Kingdom in Beijing, he returned to his hometown and revived Islam by creating an educational system known as “Jingtang Jiaoyu” (經堂教育), which gained the support of the community. This eventually led to the creation of Islamic studies schools and the establishment of the subsequent generations of qualified personnel.

Keywords: Hu Dengzhou, China, Hui, Jingtang.

บทนำ

การตอบสนองต่อวิกฤติการณ์ของชุมชนมุสลิมนั้นมีความหลากหลายและมีกระบวนการที่แตกต่างกัน แต่มักถูกตีความให้เกิดความเข้าใจว่า การตอบโต้วิกฤติการณ์ต่าง ๆ จะต้องใช้กระบวนการที่มีความรุนแรงที่นำไปสู่ความสูญเสีย ซึ่งเป็นความเข้าใจที่บิดเบือนภายในสังคมมุสลิมและเป็นภาพลักษณ์ที่ถูกนำเสนอออกไปสู่สาธารณชนอันเนื่องมาจากข้อจำกัดในงานศึกษาเกี่ยวกับมุสลิมศึกษาที่อธิบายถึงกระบวนการในการตอบสนองวิกฤติการณ์ต่าง ๆ และกระบวนการสร้างชุมชนมุสลิมในอดีต

ในยุคสมัยของท่านศาสนทูตมุฮัมมัด ได้มีการสร้างชุมชนมุสลิมในนครมาดีนะฮ์และตอบสนองต่อภัยคุกคามต่าง ๆ ผ่านกระบวนการที่หลากหลายและมีความยืดหยุ่น เช่น การอพยพ¹ การทำสนธิสัญญา² และการให้อภัย³ เป็นต้น รวมไปถึงในด้านการศึกษาก็พบว่า ท่านศาสนทูตมุฮัมมัดสนับสนุนให้สาวกรุ่นใหม่ที่เติบโตมาในนครมาดีนะฮ์ได้ศึกษาถึงศาสตร์ต่าง ๆ นอกเหนือจากอิสลามศึกษา โดยเฉพาะการที่พระองค์ได้สั่งให้ เซด อิบนาฮาบิต (Zayd Ibn Thabit, زيد بن ثابت ค.ศ. 611-665) เรียนภาษาของชาวยิว⁴ ดังนั้น จึงเป็นที่ประจักษ์ว่าศาสนาอิสลามให้ความสำคัญกับการศึกษาและไม่ปิดกั้นในการเรียนรู้แบบสหวิทยาการ เฉกเช่นเดียวกับชุมชนมุสลิมหุยในประเทศจีนที่ได้สร้างชุมชนมุสลิมภายใต้รัฐที่ไม่ใช่อิสลามควบคู่ไปกับการให้ความสำคัญด้านการศึกษาระบบสหวิทยาการ นอกจากนี้ยังพบว่า ราชสำนักจีนช่วงราชวงศ์หมิงต้องการฟื้นฟูวัฒนธรรมของชาวจีนและส่งเสริมลัทธิขงจื๊ออย่างจริงจัง จึงบังคับให้พลเมืองที่อยู่ในแผ่นดินจีนปรับตัวและหลอมรวมสู่สังคมกระแสหลักไม่ว่าจะเป็นในด้านภาษา การแต่งกาย และพิธีกรรมต่าง ๆ โดยมีจุดมุ่งหมายในการกลืนกลายชนกลุ่มน้อยต่าง ๆ ให้กลายเป็นชาวจีน เริ่มต้นจากการศึกษา ที่ราชสำนักหมิงได้ก่อตั้งโรงเรียนขึ้นมากมายตั้งแต่ระดับหมู่บ้านไปจนถึงระดับมณฑล ซึ่งหลักสูตรของทุกโรงเรียนจะเน้นใช้ภาษาจีนและเนื้อหาของลัทธิขงจื๊อเป็นหลัก โดยที่เยาวชนมุสลิมหุยส่วนใหญ่ต่างก็เข้าศึกษาในโรงเรียนของรัฐเหล่านี้เพื่อโอกาสในการเข้าไปรับราชการในราชสำนักหมิง (Liu, 2007)

เงื่อนไขดังกล่าวส่งผลให้ชาวมุสลิมหุยละทิ้งอัตลักษณ์ดั้งเดิมของตนเอง โดยเฉพาะในด้านภาษาที่เคยใช้ภาษาอาหรับ-เปอร์เซียเพื่อสื่อสารภายในชุมชน ภาษาจีนจึงได้กลายเป็นภาษาที่ชาวมุสลิมหุยนิยมใช้กันอย่างแพร่หลาย ทำให้พวกเขาไม่สามารถเข้าใจเนื้อหาคำสอนอิสลามที่เขียนเป็นภาษาอาหรับ ผลสืบเนื่องจากเหตุการณ์นี้ชุมชนมุสลิมหุยจึงต้องเผชิญกับสถานการณ์ขาดแคลนหนังสือและนักวิชาการอิสลาม ทั้งการแปลที่ไม่ชัดเจน และการใช้คำอธิบายก็ไม่มีมูล โดยในภาษาจีนเรียกปรากฏการณ์ครั้งนี้ว่า 經文匱乏, 學人寥落 หมายถึง ภาวะขาดแคลนตำราและนักวิชาการ (Yu and Lei, 2001, p. 513)

กระทั่งในรัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิวันลี่ (Wanli Emperor, 萬曆 ค.ศ. 1572–1620) ณ มณฑลส่านซี นักวิชาการมุสลิมหุย ชื่อว่า หู่ เต็งโจว ได้ตอบสนองวิกฤติการณ์ดังกล่าวด้วยกระบวนการที่ปราศจาก

¹ ท่านศาสนทูตมุฮัมมัดเคยสั่งให้กลุ่มมุสลิมที่อพยพไปยังหะบะชะฮ์สองครั้ง กลุ่มที่อพยพครั้งแรก นำโดยท่านอุซมาน อิบน์อัฟฟาน พร้อมกับกลุ่มมุสลิมทั้งหมด 15 ท่าน (บุรุษ 11 ท่าน สตรี 4 ท่าน) ส่วนการอพยพครั้งที่สอง นำโดยท่านญะฮ์ฟัร อิบน์ อับดุลลิล พร้อมกับกลุ่มมุสลิมบุรุษ 82 ท่าน เพื่อหลีกเลี่ยงจากภัยคุกคามที่นครมักกะฮ์ (Al-Sandi, 2008, pp. 214)

² ท่านศาสนทูตมุฮัมมัดเคยทำสนธิสัญญากับกลุ่มพหุเทวนิยมในนครมักกะฮ์และชนเผ่าชาวยิวรอบนครมาดีนะฮ์ เพื่อหลีกเลี่ยงจากการเผชิญหน้าทางทหาร

³ ท่านศาสนทูตมุฮัมมัดเคยให้อภัยแก่กลุ่มพหุเทวนิยมในนครมักกะฮ์ทั้งหมด ในวันที่สามารถพิชิตนครมักกะฮ์

⁴ ปรากฏในหนังสือบันทึกพระวจนะของท่านศาสนทูตมุฮัมมัด ฉบับของดิรมิซียะระบุว่า ท่านศาสนทูตมุฮัมมัดได้สั่งให้เด็กหนุ่มชื่อ เซด อิบนาฮาบิต เรียนภาษาของชาวยิว (ตัวบทภาษาอาหรับ: وَرَبِّهِ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ تَعْلَمَ لَهُ كَلِمَاتٍ مِنْ كِتَابِ يَهُوּ) ซึ่งในเวลาต่อมาเซด ได้ก้าวขึ้นมาเป็นราชเลขานุการในพระองค์ ท่านศาสนทูตมุฮัมมัด และเป็นผู้ที่ได้รับคำสั่งให้ทำหน้าที่บันทึกคัมภีร์อัลกุรอาน (Al-Tirmidhi, 2000)

ความรุนแรง โดยได้สร้างระบบการศึกษาที่เรียกว่า จิงถัง เจียววี่ (Jingtang Jiaoyu, 經堂教育) ซึ่งระบบการศึกษานี้เกิดจากการที่เขาได้พยายามแปลตำราอิสลามศึกษาจากภาษาอาหรับและภาษาเปอร์เซียมาเป็นภาษาจีน และพยายามอธิบายคำสอนอิสลามผ่านจริยธรรมของขงจื้อเพื่อให้มุสลิมหุยกกลับมาสนใจในคุณค่าของคำสอนอิสลาม ตลอดจนเพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับศาสนาอิสลามได้ดำรงอยู่ต่อไปในอาณาจักรจีนที่พลเมืองส่วนใหญ่ไม่ใช่มุสลิม ทั้งนี้จะเห็นได้ว่า หู่ เต็งโจว เป็นนักวิชาการอิสลามที่มีความสำคัญต่อทั้งประวัติศาสตร์อิสลามในจีน และพัฒนาการเกี่ยวกับสำนักคิดฮานาฟี⁵ (The Hanafi school, **الْمَذْهَبُ الْحَنَفِيّ**) เนื่องจากภูมิหลังของ หู่ เต็งโจว เขาได้ยึดถือตามสำนักคิดฮานาฟีอย่างเคร่งครัดและดำเนินการสร้างระบบการศึกษานี้ขึ้นมาเพื่อเป็นรากฐานให้กับมุสลิมจีนเกิดเป็นอัตลักษณ์ของตนเองผ่านสำนักคิดฮานาฟี (Yu and Lei, 2001, p.513) อีกทั้งคำว่า 阿·布·哈·尼·法 (อบูฮานีฟา) ซึ่งหมายถึงอิหม่ามอบูฮานีฟะฮ์ (Abu Hanifa, ค.ศ. 699- 767) ได้ถูกปรากฏในจารึกบนหลุมฝังศพของเขาถึง 3 ครั้ง การฟื้นฟูสำนักคิดฮานาฟีในจีนของ หู่ เต็งโจว จึงกลายเป็นพื้นฐานที่สำคัญของมุสลิมหุยกทั้งในจีน พม่า⁶ และไทย⁷ แม้ว่าพวกเขาจะย้ายถิ่นฐานออกจากต้นทาง ทว่าพวกเขายังคงยึดมั่นในสำนักคิดฮานาฟีมาจนถึงปัจจุบัน

อย่างไรก็ตาม เมื่อศึกษาถึงมุสลิมหุยกที่มีบทบาทในราชวงศ์หมิงส่วนใหญ่จะมุ่งเน้นไปยังมุสลิมหุยก เช่น ผลงานของสิทธิพล เครือรัฐติกาล ในบทความ “มรดกของเจิ้งเหอในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้” ที่ศึกษาบทบาททางทหารของเจิ้งเหอ (Zheng He ค.ศ. 1371–1435) ผลงานของ Kristian Petersen ในบทความ “*The Heart of Wang Daiyu’s Philosophy: The Seven Subtleties of Islamic Spiritual Physiology*” ที่ศึกษาถึงปรัชญาของหวัง ไตหยู (Wang Daiyu, 王岱輿 ค.ศ. 1584–1670) และผลงานของ Sachiko Murata ในหนังสือ “*The Sage Learning of Liu Zhi: Islamic Thought in Confucian Terms*” ที่ศึกษาถึงมุมมองของชีคศอลิห์ ลิวซี⁸ (Liu Zhi, 劉智 ค.ศ. 1669–1764) เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างศาสนาอิสลามและลัทธิขงจื้อ (Li Gang, 2021) ขณะที่งานศึกษาเกี่ยวกับ หู่ เต็งโจว ทั้งในแวดวงวิชาการตะวันตกและไทยยังมีค่อนข้างน้อย ดังนั้นบทความฉบับนี้จะศึกษาและนำเสนอถึงภูมิหลังของ หู่ เต็งโจว (Hu Dengzhou, 胡登洲 ค.ศ. 1522–1597) นักวิชาการผู้ทรงอิทธิพลทางความคิดของมุสลิมหุยก และเนื้อหาของระบบการศึกษาจิงถัง ซึ่งใช้วิธีวิจัยทางประวัติศาสตร์ที่มุ่งเน้นการศึกษาจากเอกสารภาษาจีนและเอกสารภาษาอาหรับเป็นหลักเพื่อให้ได้ข้อมูลจากมุมมองของนักวิชาการอิสลามและนักวิชาการจีนเป็นสำคัญ ร่วมกับการศึกษาเอกสารชั้นรอง เช่น บทความภาษาอังกฤษ มาช่วยเสริมในบางประเด็นผ่านการนำเสนอที่แบ่งออกเป็น 4 ส่วน ได้แก่ 1) วิฤติการณ์ชุมชนมุสลิมจีนในยุคราชวงศ์หมิง 2) ประวัติของ หู่ เต็งโจว 3) เนื้อหาของระบบการศึกษาจิงถัง เจียววี่ และ 4) ผลของการสร้างระบบการศึกษาจิงถัง

⁵ สำนักคิดฮานาฟีเป็นสำนักคิดหนึ่งในสี่สำนักคิดทางนิติศาสตร์อิสลามของนิกายซุนนี เป็นสำนักคิดที่เก่าที่สุดและมีอิหม่ามอบูฮานีฟะฮ์ เป็นผู้วางรากฐานทฤษฎีทางนิติศาสตร์อิสลาม ซึ่งเผยแพร่ได้รับการเผยแพร่โดยลูกศิษย์ของเขาสองท่าน คือ อบูยูซุฟ อัลอันศอรีย์ (729–798) และมุฮัมมัด อัชชัยบานี (750–805) นอกจากนี้สำนักคิดฮานาฟีมักจะเป็นสำนักคิดที่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐอิสลามในอดีตมาตลอด เช่น อาณาจักรอับบาซียะฮ์ อาณาจักรซันแห่งบูคอโร และอาณาจักรออตโตมาน

⁶ มุสลิมหุยกในพม่า ถูกเรียกว่า ปันเทย์ มาจากภาษาพม่าคำว่า ปา-ติ โดยชาวพม่าใช้เรียกมุสลิมหุยกที่มาจากมณฑลยูนนาน (Atwill, 2005)

⁷ ชาวมุสลิมหุยกที่อพยพมาตั้งถิ่นฐานในภาคเหนือของประเทศไทยถูกเรียกว่า จินฮ่อ หรือมุสลิมฮ่อ (Suchart Setthamalinee, 2010)

⁸ ชื่อมุสลิมคือ ศอลิห์ และชื่อจีนคือ ลิวซี งานเขียนของเขาส่วนใหญ่เน้นการอธิบายถึงสถานะของพระเจ้าเทียบเคียงกับลัทธิขงจื้อเพื่อสร้างความเข้าใจให้กับผู้สนใจในอิสลามและมุสลิมจีนบางส่วนที่ทอดทิ้งคำสอนอิสลาม โดยเขายึดหลักในกระบวนการอธิบายตามสำนักคิดมาตุรีตียะฮ์ (Zhang, Wan Xin & Jan Al Azhari, 2021)

1. วิถีชีวิตการของชุมชนมุสลิมหุยในยุคราชวงศ์หมิง

อิสลามเป็นศาสนาของชนกลุ่มน้อยในจีนมาโดยตลอด ชาวมุสลิมในจีนเข้ามาตั้งถิ่นฐานและเข้าสู่การเป็นประชากรภายใต้ข้อบังคับของราชวงศ์ถัง (Tang, 唐 ค.ศ. 618–907) และราชวงศ์ซ่ง (Song, 宋 ค.ศ. 960–1279) จนมาสู่การกระจายตัวไปทั่วประเทศจีนในฐานะผู้ช่วยของราชวงศ์หยวน (Yuan, 元朝 ค.ศ. 1271–1368) และท้ายที่สุดลงเอยด้วยการผสมผสานกับวัฒนธรรมชาวฮั่นที่เป็นวัฒนธรรมจีนกระแสหลักซึ่งปรากฏชัดในช่วงราชวงศ์หมิง (Ming, 大明 ค.ศ. 1368–1644) และราชวงศ์ชิง (Qing, 大清 ค.ศ. 1636–1912)

ทั้งนี้เนื่องจากชุมชนมุสลิมหุยที่เก่าแก่ที่สุดมีถิ่นฐานอยู่ในเมืองซีอาน มณฑลส่านซี ดังนั้นการศึกษามุสลิมหุยในพื้นที่ดังกล่าวจะสามารถแสดงให้เห็นถึงกระบวนการทั้งหมดในการสร้างอัตลักษณ์ของมุสลิมหุยทั้งในอดีตจนถึงปัจจุบัน โดยพบว่า บรรพบุรุษของชุมชนมุสลิมหุยในเมืองซีอาน คือชาวมุสลิมอาหรับและเปอร์เซียที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานเป็นพ่อค้าและทหารในสมัยราชวงศ์ถังและราชวงศ์ซ่ง โดยทางราชสำนักจีนในยุคดังกล่าวได้จัดการกับมุสลิมหุยเหมือนกับชาวต่างชาติอื่น ๆ และจัดให้พวกเขาอยู่ในกลุ่มพ่อค้าต่างชาติ (Fanshang/Hushang, 蕃商/胡商) ซึ่งห้ามไม่ให้พวกเขาหลอมรวมเข้ากับสังคมของจีน แต่สามารถแสดงออกทางวัฒนธรรมได้อย่างสมบูรณ์ (Chang, 1987)

จนกระทั่งในราชวงศ์หยวน ชาวมุสลิมหุยได้ถูกยกระดับจากชาวต่างชาติมาสู่การเป็นพลเมืองของจีน ในช่วงแรกชาวมุสลิมหุยทำหน้าที่เป็นจุดเชื่อมต่อระหว่างวัฒนธรรมจีนและอิสลามในแผ่นดินจีน โดยพันธกิจหลักของชาวมุสลิมหุยคือการรักษาความสมบูรณ์ทางชาติพันธุ์และยืนยันสถานะของพวกเขาในฐานะผู้อยู่อาศัยโดยชอบธรรมในแผ่นดินจีน ทั้งนี้ ผลงานทางวิชาการของชาวมุสลิมหุยในช่วงราชวงศ์หยวนส่วนใหญ่มีเนื้อหาเกี่ยวกับดาราศาสตร์ ปรัชญา วิทยาศาสตร์ และการแพทย์ โดยเห็นได้จากหลักฐานการก่อตั้งของสถาบันต่าง ๆ ได้แก่ สถาบันดาราศาสตร์อิสลาม (Huihui Sitian Jian, 回回司天監) สถาบันทางการแพทย์ (Xiyu Yiyao Si, 西域醫藥司) และที่สำคัญคือสถาบันอิสลามแห่งราชสำนักหยวน (Huihui Guozixue, 回回國子學) ก่อตั้งขึ้นใน ค.ศ. 1289 เพื่อสอนภาษาอิสติฟี (Yisitifei Wen, 亦思替非文)⁹ และภาษาเปอร์เซีย เนื่องจากราชสำนักหยวนมองว่าภาษาเหล่านี้เป็นภาษาที่มีความสำคัญในทางการทูตและใช้ในการติดต่อราชการ (Qiu, 1996, p. 290) ผลทำให้ในช่วงราชวงศ์หยวน ชาวมุสลิมหุยยังคงสามารถรักษาและสืบทอดคำสอนของอิสลามได้อย่างสมบูรณ์ อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะมีการขยับสถานะทางสังคมได้สูงขึ้นแต่บริบทโดยรอบของชาวมุสลิมหุยยังคงมีความย้อนแย้งกัน กล่าวคือ แม้ศาสนาอิสลามในจีนจะแผ่ขยายเป็นวงกว้าง แต่ในขณะเดียวกันก็สร้างความรู้สึกเกลียดชังต่อชนกลุ่มใหญ่ในจีนอย่าง ชาวฮั่น ซึ่งความเกลียดชังนี้ส่งผลให้เกิดบรรยากาศแห่งความขัดแย้งในช่วงราชวงศ์หมิง สาเหตุเพราะชาวฮั่นส่วนใหญ่ยังคงมองว่ามุสลิมหุยเป็นผู้ร่วมมือกับพวกมองโกลในการรุกรานจีน หรือเรียกว่า เซมู (Semu, 色目人) และแม้ว่ามุสลิมหุยจะไม่ใช่อุปการโดยตรงดังเช่นชาวมองโกล แต่ก็ไม่ได้ได้รับความไว้วางใจจากราชสำนักหมิง จึงทำให้ชุมชนมุสลิมหุยได้รับผลกระทบเป็นอย่างมาก ทั้งจากนโยบายของราชสำนักหมิงและปัญหาภายในชุมชนมุสลิมหุยที่ขาดแคลนทั้งตำราอิสลามศึกษาและนักวิชาการอิสลาม (Wang, 2022) ดังนั้นผู้เขียนจึงได้สรุปวิถีชีวิตของมุสลิมหุยในช่วง

⁹ ภาษาอิสติฟี หมายถึงภาษาที่ราชสำนักหยวนใช้เรียก ภาษาอาหรับ โดยมาจากภาษาอาหรับ คำว่า มุสฏอฟา (مصطفى) ซึ่งเป็นฉายานามของศาสนทูตมุฮัมมัด

ราชวงศ์หมิงที่เป็นผลสืบเนื่องมาจากนโยบายของทางราชสำนัก และวิกฤติที่เกิดขึ้นภายในชุมชนมุสลิมหุยเอง โดยมีรายละเอียดดังนี้

1.1 วิกฤติที่เกิดขึ้นจากนโยบายของราชสำนักหมิง

จูหยวนจาง หรือสมเด็จพระจักรพรรดิหงอู่ (Hongwu Emperor, 洪武帝 ค.ศ. 1368–1398) ผู้ก่อตั้งราชวงศ์หมิงต้องการทำให้ “มุสลิมในจีน” ปรับตัวมาเป็น “มุสลิมจีน” พระองค์ได้ส่งเสริมนโยบาย จินาวิวัตน์ (Sinicization)¹⁰ อย่างจริงจังหลังจากสถาปนาราชวงศ์หมิง เช่น การตั้งชื่อจะต้องใช้ชื่อเป็น ภาษาจีน สื่อสารกันด้วยภาษาจีน และแต่งกายตามวัฒนธรรมของจีน ทั้งนี้นโยบายจินาวิวัตน์ที่กล่าวมา ข้างต้นถือเป็นการบังคับชนกลุ่มน้อยในรัฐให้ยอมรับในวัฒนธรรมของคนส่วนใหญ่ และเพื่อป้องกันการเพิ่มขึ้น ของกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ จึงได้บังคับใช้ผ่านกฎหมายพิเศษเพื่อการกลืนกลายทางชาติพันธุ์ (Fathil, 2019) โดยเฉพาะกับชาวมองโกลและชาวมุสลิมหุย ดังที่ปรากฏในประมวลกฎหมายราชวงศ์หมิง (Ming Law, 大明律) ว่า

ชาวมองโกลหรือเซมู (Semu, 色目人) จะได้รับการอนุญาตแต่งงานกับชาวฮั่น
เท่านั้น พวกเขาจะไม่ได้รับอนุญาตให้แต่งงานกันระหว่างพวกเขา ผู้ใดฝ่าฝืนจะถูกลง
โทษ 80 ครั้ง ชายและหญิงจะตกเป็นทาสของราชสำนัก (Liu, 1998, p.65)

นอกจากนี้ กระบวนการจินาวิวัตน์ได้ลดบทบาทของมัสยิดเหลือไว้แค่การบริหารจัดการเรื่องพิธีกรรม ทางศาสนาเท่านั้น และกำหนดให้แต่ละมัสยิดมีผู้ดูแลสามคน (San Zhangjiao Zhi, 三掌教制)¹¹ ประกอบด้วย ยูมามู (Yimamu, 伊瑪目) ทำหน้าที่เป็นผู้นำละหมาด หัยตู่บู (Haituibu, 海推布) ทำหน้าที่เทศนาประจำวันศุกร์ และมูอ๋อจิ้น (Muanjin, 穆安津) ทำหน้าที่ประกาศเชิญชวนให้มุสลิมปฏิบัติ ศาสนกิจตามเวลา ทั้งนี้เนื่องมาจากการที่ผู้ดูแลมัสยิดทั้งสามคนเป็นข้าราชการที่สังกัดอยู่ในกระทรวงพิธีกรรม (Li bu, 禮部) และต้องสวมเครื่องแบบของทางราชการ รวมถึงการที่พวกเขาได้รับผลประโยชน์จากรัฐโดยตรง (Li Gang, 2021, p.49) การสืบทอดตำแหน่งทั้งสามดังกล่าวนี้จะถูกถ่ายทอดผ่านบุตรหลานและเครือญาติ เท่านั้น ทำให้ผลกระทบจากนโยบายนี้นอกจากผลประโยชน์ที่ถูกจำกัดไว้สำหรับชนชั้นนำของมุสลิมหุย บางส่วนแล้ว การศึกษาก็ถูกถ่ายทอดภายในครอบครัว ไม่ได้มีสถาบันการศึกษาอิสลามที่เป็นระบบ (Liu, 2007) และที่แย่ไปกว่านั้น คือ บางมัสยิดมีความขัดแย้งเรื่องผลประโยชน์ระหว่างผู้ดูแลมัสยิดทั้งสาม ตำแหน่ง ทำให้พวกเขาไม่ได้พยายามสร้างความก้าวหน้าให้กับชุมชนของตนเอง และบางครั้งก็มีการการฝ่าฝืน ต่อหลักการศาสนาอิสลามเพื่อให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์ส่วนตัว (Ma, 1988, p. 430)

นอกจากนี้ นโยบายทางด้านเศรษฐกิจของราชสำนักหมิงคือการเข้มงวดต่อการประมงและการขนส่ง ทางทะเล เช่น ปี ค.ศ. 1394 ห้ามพลเมืองบริโกลและจำหน่ายสินค้าที่มาจากต่างประเทศ ปี ค.ศ. 1404 ห้ามประชาชนครอบครองหรือสร้างเรือส่วนตัวและห้ามเอกชนส่งออกสินค้าทางทะเลเกือบสองศตวรรษ และที่ ย่ำแย่กว่านั้นคือ การห้ามประกอบอาชีพประมงระหว่างปี ค.ศ. 1384-1437 นอกจากนี้ยังห้ามไม่ให้พลเมือง ติดต่อกับชาวต่างชาติ หากฝ่าฝืนจะถูกจำคุกเป็นเวลา 17 ปี (Siu, 2022) ซึ่งผลจากนโยบายดังกล่าว ทำให้ มุสลิมหุยถูกจำกัดพื้นที่ไม่สามารถเดินทางไปทำการค้าขายหรือศึกษาคำสอนอิสลามในต่างประเทศได้ รวมถึง

¹⁰ สมเด็จพระจักรพรรดิหงอู่ใช้คำว่า 轉相化導 ซึ่ง Yu Zhengui (1996, pp.115) อธิบายว่าเป็นการใช้หลักขงจื๊อเป็นกลไกที่สำคัญในการ หลอมรวมให้ชนกลุ่มน้อยยอมจำนนต่อราชสำนักหมิงและละทิ้งความเชื่อดั้งเดิมของพวกเขา

¹¹ ระบบผู้ดูแลมัสยิดสามคน (三掌教制) สามารถเทียบได้กับคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิดในประเทศไทยที่มี “อิหม่าม” ที่ทำหน้าที่เป็นผู้นำศาสนา อิสลามประจำมัสยิด “คอเต็บ” ที่ทำหน้าที่เป็นผู้แสดงธรรมประจำมัสยิด และ “บิหลัน” ที่ทำหน้าที่ประกาศเชิญชวนให้มุสลิมปฏิบัติศาสนกิจตามเวลา

กลุ่มพ่อค้าและนักวิชาการจากโลกมุสลิมอื่น ๆ ก็ไม่สามารถเดินทางเข้ามาปฏิสัมพันธ์ได้อย่างในอดีตที่ผ่านมา

1.2 วิถีการสืบทอดคำสอนอิสลามภายในชุมชนมุสลิมหุย

แม้ว่าชาวมุสลิมหุยจะเผชิญกับสถานการณ์ที่ถูกกลืนกลายทางชาติพันธุ์จากนโยบายของราชสำนักหมิง แต่เมื่อพิจารณาในด้านประชากรของชาวมุสลิมหุ้ยยังคงเป็นพลเมืองมุสลิมในจีนที่มีจำนวนมาก และกระจายตัวอยู่ทุกพื้นที่ของแผ่นดินจีน¹² ดังที่ปรากฏในงานวิจัยของเหอ เหยียน ที่นำเสนอว่ามีชาวมุสลิมหุยในยุคราชวงศ์หมิงประมาณ 150,000-160,000 คน ตั้งถิ่นฐานในแผ่นดินจีน อันเป็นผลจากการที่พวกเขาแต่งงานกับชาวฮั่นทำให้จำนวนประชากรของชาวมุสลิมหุยเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก (He, 1992, p. 52) สอดคล้องกับงานวิจัยของดิลลอน (Dillon, 1999) ที่ได้กล่าวว่า ชาวมุสลิมหุยกระจัดกระจายไปทั่วประเทศจีน ส่วนใหญ่พื้นที่ที่พวกเขาตั้งถิ่นฐานจะถูกห้อมล้อมด้วยชาวฮั่น แต่พวกเขาดำรงไว้ด้วยการสร้างชุมชนขึ้นมาใหม่ และสิ่งนี้ยังสะท้อนถึงข้อสังเกตของ มัตเตโอ ริชชี¹³ ที่ว่า มุสลิมในจีนมีอยู่ทุกหนทุกแห่ง พวกเขามีจำนวนมากจนสามารถสร้างครอบครัวได้หลายพันครอบครัว ซึ่งตั้งถิ่นฐานกระจัดกระจายในเกือบทุกมณฑลของประเทศจีน (Matteo, 1953, p. 107)

อย่างไรก็ตาม ในมุมมองของนักวิชาการหลิวไต้วิเคราะหว่า การกระจายตัวของมุสลิมหุยออกเป็นชุมชนเล็ก ๆ ถือเป็นผลกระทบจากนโยบายทางเศรษฐกิจของราชสำนักหมิงที่เข้มงวดโดยเฉพาะบริเวณท่าเรือส่งออกสินค้า ทำให้มุสลิมหุยที่ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเป็นพ่อค้าต้องเปลี่ยนอาชีพไปเป็นเกษตรกรและโยกย้ายถิ่นฐานไปยังมณฑลต่าง ๆ ดังนั้นเมื่อพวกเขากลายเป็นชุมชนเล็ก ๆ ที่ถูกห้อมล้อมด้วยชาวฮั่น จึงเป็นเรื่องยากที่จะสามารถพึ่งพาตนเองได้ ทั้งในด้านสาธารณูปโภค การศึกษา และเศรษฐกิจ โดยเฉพาะในด้านการศึกษาคำสอนอิสลามที่แต่ละชุมชนมีบุคลากรไม่เพียงพอ (Liu, 2007) และผลจากการที่ราชสำนักหมิงเข้ามาควบคุมผู้ดูแลมัสยิดทั้งสามตำแหน่งให้เข้าสู่ระบบราชการสังกัดอยู่ในกระทรวงพิธีกรรมดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น ยังเป็นปัจจัยที่มีส่วนผลักดันให้เกิดความขัดแย้ง และฝ่าฝืนต่อหลักการศาสนาอิสลามเพื่อให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์ส่วนตัว ดังตัวอย่างของ เจ้าหน่าที่ซาชี (Sachi, 薩奇) หลานชายของนักวิชาการมุสลิมชื่อดัง ซะอ์ดูลลอฮ์ (Sadula, 薩都剌) เขาได้จัดพิธีศพแม่ของเขาด้วยธรรมเนียมของลัทธิขงจื้อ เพื่อโอ้อวดความมั่งคั่งและสถานะทางสังคมของเขา (Yang and Yang, 2001) นอกจากนี้ การที่คำสอนอิสลามค่อย ๆ หายไปยังเป็นผลมาจากวิถีการสืบทอดที่ล่าช้าในช่วงราชวงศ์หมิง ดังที่ชีคหม่า ชุนยี่ ได้อธิบายวิถีการถ่ายทอดคำสอนอิสลามในช่วงราชวงศ์หมิงว่า การสืบทอดคำสอนอิสลามในจีนมีมาตั้งแต่ราชวงศ์ถัง ซึ่งเป็นเวลาหลายร้อยปีที่อาศัยเพียงการสืบทอดปากเปล่าและอาศัยการจดจำเป็นหลัก ไม่มีการแปลจากภาษาอาหรับ-เปอร์เซียเป็นภาษาจีน เนื่องจากผู้รู้ด้านอิสลามศึกษาในยุคสมัยนั้นยังไม่เชี่ยวชาญในภาษาจีน ดังนั้นจึงเป็นข้อสังเกตได้ว่าความอยู่รอดของอิสลามศึกษา รวมทั้งพัฒนาการของศาสนาอิสลาม คือการที่มุสลิมหุยได้ปฏิสัมพันธ์กับโลกมุสลิม การที่ชาวมุสลิมหุยสามารถเดินทางไปยังพื้นที่ต่าง ๆ ของโลกมุสลิมได้อย่างเสรีอาจทำให้เกิดการเสริมสร้างบุคลากรที่เชี่ยวชาญด้านอิสลามเพิ่มขึ้นได้ง่ายและไม่จำเป็นต้องมีการศึกษาที่เป็นระบบภายในพื้นที่ จนกระทั่งช่วงราชวงศ์หมิงที่ต้องเผชิญกับนโยบายที่การเข้มงวดการเดินทางและการขนส่งทางทะเล (Ma Chunyi, 1931)

¹² ในค.ศ. 2020 ชาวมุสลิมหุ้ยยังคงเป็นมุสลิมที่มีประชากรมากเป็นอันดับหนึ่งในประเทศจีน โดยมีประชากรจำนวน 8,291,749 คน เฉลี่ย 46% ของมุสลิมในประเทศจีน (Pew Research Center, 2023)

¹³ บาทหลวงจากคณะเยซูอิต (Jesuits) ชาวอิตาลี และเป็นหนึ่งในผู้ก่อตั้งคณะเผยแผ่ศาสนาคริสต์ในจีนที่ได้เดินทางไปจีนในรัชสมัยของสมเด็จพระจักรพรรดิวันลี่ (Wanli Emperor, 萬曆 ค.ศ. 1572-1620)

นอกจากนี้การศึกษายังพบว่านักวิชาการอิสลามในช่วงราชวงศ์หมิงต่างมีข้อบกพร่องในการสื่อสารภาษาจีน ซึ่งกลายเป็นช่องว่างขนาดใหญ่ระหว่างรุ่นที่ไม่สามารถเชื่อมต่อกันได้ เนื่องจากมุสลิมยุคใหม่ต่างละทิ้งอัตลักษณ์ดั้งเดิมของตนเอง จากที่เคยใช้ภาษาอาหรับ-เปอร์เซียในการสื่อสารเปลี่ยนมาใช้ภาษาจีนเป็นหลัก จึงทำให้การถ่ายทอดคำสอนอิสลามแบบที่เคยใช้มาตั้งแต่ราชวงศ์ถังนั้นไม่สามารถสร้างบุคลากรที่เชี่ยวชาญด้านอิสลามศึกษาได้อย่างเหมาะสมกับยุคสมัยของราชวงศ์หมิง อีกทั้งคุณสมบัติของมุสลิมยุคส่วนใหญ่ก็ไม่สามารถตีความหนังสืออิสลามศึกษาในยุคต้นของอิสลามได้ ตลอดจนสถานการณ์ขาดแคลนหนังสือและนักวิชาการอิสลามศึกษาเกิดขึ้นอย่างแพร่หลายในสังคมมุสลิมจีน ทั้งการแปลที่ไม่ชัดเจนและการเลือกใช้คำอธิบายก็ไม่มีมูลอ้างอิง หรือในภาษาจีนได้เรียกปรากฏการณ์ครั้งนี้ว่า 經文匱乏, 學人寥落 หมายถึง ภาวะขาดแคลนตำราและนักวิชาการ (Yu and Lei, 2001, p.513)

ข้อสังเกตอีกประการหนึ่ง นั่นคือความยากของการแปลคำสอนอิสลามที่เป็นภาษาอาหรับมาสู่ภาษาจีนที่มีความแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง ทั้งในด้านตัวอักษรและรากศัพท์ โดยเมื่อเทียบกับภูมิภาคอื่น ๆ เช่น เอเชียกลาง¹⁴ เอเชียใต้¹⁵ รวมทั้งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้¹⁶ ชาวมุสลิมในพื้นที่เหล่านี้ต่างประยุกต์ใช้ตัวอักษรและหลักไวยากรณ์ของภาษาอาหรับเข้ามาแทนที่อักษรดั้งเดิมของพวกเขาเพื่อยังคงรักษาความบริสุทธิ์ของคำสอนอิสลาม ทำให้การถ่ายทอดคำสอนอิสลามในภูมิภาคอื่น ๆ ดังกล่าวจึงมีปัญหาและอุปสรรคน้อยกว่าเมื่อเทียบกับสถานการณ์ในการแปลคำสอนอิสลามมาสู่ภาษาจีนที่มุสลิมเผชิญในช่วงของราชวงศ์หมิง เนื่องจากการแปลจำเป็นต้องตระหนักถึงความบริสุทธิ์ของคำสอนอิสลาม และความสอดคล้องกันในภาษาจีน ผู้ที่แปลนอกจากจะต้องมีความเชี่ยวชาญในหลักไวยากรณ์ของทั้งภาษาอาหรับและภาษาจีนแล้ว ยังต้องมีความรู้เชิงลึกเกี่ยวกับวัฒนธรรมต้นทางของทั้งสองภาษาด้วย

ดังนั้นปรากฏการณ์ “ภาวะขาดแคลนตำราและนักวิชาการ” จึงเป็นผลที่สืบเนื่องมาจากวิกฤติที่เกิดขึ้นจากนโยบายของราชสำนักหมิงและวิกฤติของการสืบทอดคำสอนอิสลามภายในชุมชนมุสลิมยุค ซึ่งปรากฏการณ์นี้ได้ดำเนินมาจนถึงกระทั่งในรัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิวันลี่ (Wanli Emperor, 萬曆 ค.ศ. 1572–1620) ที่ได้มีชาวมุสลิมผู้คงแก่เรียนท่านหนึ่ง ณ มณฑลส่านซี ชื่อว่า หู่ เต็งโจว มองว่าวิกฤติที่ชุมชนมุสลิมในจีนเผชิญอยู่นั้นควรต้องได้รับการแก้ไข

2. ประวัติของ หู่ เต็งโจว

หู่ เต็งโจว (Hu Dengzhou, 胡登州 ค.ศ. 1522–1597) มีชื่อภาษาจีนอย่างเป็นทางการว่า หมิง ฟู่ (Mingpu, 明普) และมีชื่อภาษาอาหรับคือ มุหัมมัด อิลยาส (Muhumad Ilyas, محمد إلیاس) ซึ่งเติบโตมาในครอบครัวพ่อค้าที่มีฐานะร่ำรวยและค่อนข้างเคร่งศาสนา อาศัยอยู่ในเมืองเสียนหยาง (咸陽市) มณฑลส่านซี ในช่วงวัยเด็กเขาได้รับการศึกษาเกี่ยวกับลัทธิขงจื๊อเช่นเดียวกับเด็กชาวมุสลิมยุคคนอื่น ๆ ตามนโยบายของราชสำนักหมิง (Zhang, 2021)

¹⁴ การเข้ามาของศาสนาอิสลามช่วงศตวรรษที่ 7-9 ในเอเชียกลางส่งผลให้อักษรเปอร์เซียถูกแทนที่ด้วยอักษรอาหรับ หนังสือของนักวิชาการอิสลามเชื้อสายเปอร์เซียส่วนใหญ่จะใช้ถ่ายทอดเป็นภาษาเปอร์เซียผ่านอักษรภาษาอาหรับ (Lapidus, 2012 p. 256)

¹⁵ การเข้ามาของศาสนาอิสลามในเอเชียกลางส่งผลให้อักษรเทวนาครีถูกแทนที่ด้วยอักษรอาหรับ โดยเฉพาะในช่วงของราชวงศ์โมกุลที่อักษรอาหรับถูกนำมาใช้เป็นภาษาของทางราชการ (Rahman, 2011)

¹⁶ ช่วงศตวรรษที่ 19-20 หนังสือยาวี หรือกิตาบยาวี กลายเป็นกลไกที่สำคัญในเผยแพร่และถ่ายทอดคำสอนอิสลามในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Rozali, 2015) แม้กระทั่งนักวิชาการในภาคกลางของประเทศไทย สังเกตจากผลงานหนังสือชื่อ “رسالة السنين في الرد على المبتدعين الوهابيين” ที่เขียนโดยท่านกูรูมูฏอฟา การ์มี (บิดาของจุฬาราชมนตรีแช่ม พรหมยงค์)

เมื่อเติบโตขึ้น หู่ เต็งโจว ได้ข้ามแม่น้ำเหว่ยทางเรือเพียงลำพังทุกวันเพื่อไปศึกษาอิสลามศึกษาที่บ้านของ เกา ชีซู (Gao Shizu, 高師祖) ปราชญ์มุสลิมประจำท้องถิ่น ทั้งนี้ หู่ เต็งโจว ได้ประกอบอาชีพค้าขายควบคู่ไปกับการศึกษาอิสลาม และพยายามที่จะสร้างความเปลี่ยนแปลงให้กับวงการวิชาการอิสลามในจีน แต่ก็ล้มเหลวหลายครั้ง กระทั่งอายุได้ 50 ปี หู่ เต็งโจว ก็เดินทางไปยังปักกิ่ง และได้พบกับซิดคนหนึ่งซึ่งเดินทางมาพร้อมกับคณะทูตจากรัฐสุลต่านทางตะวันตก ซึ่งผู้เขียนเข้าใจว่าเป็นอาณาจักรข่านแห่งบุคอรอ (Khanate of Bukhara ค.ศ. 1500–1785) หรือ ราชวงศ์ซัยบานีเย์ เชื้อสายของเจงกิสข่าน¹⁷ โดยพิจารณาจากข้อมูลที่พบในเอกสารหมิงสื่อลู่ (Ming Shi-lu, 明實錄) ที่บันทึกการปฏิสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรข่านแห่งบุคอรอกับราชวงศ์หมิงนั้นได้เกิดขึ้นมาตลอดช่วงต้นศตวรรษที่ 16 สอดคล้องกับข้อมูลทางภูมิศาสตร์ที่ใกล้เคียงกันระหว่างเอเชียกลางกับจีน ที่พบว่าหลุมฝังศพของมุสลิมในจีนส่วนใหญ่มีการจารึกชื่อนิสบา¹⁸จากเมืองบุคอรอและเอเชียกลาง (Masaki Mukai, 2016)

ซิดในคณะทูตท่านนี้มีหนังสือมะกอมัต (Mugamate, 母噶麻忒) ติดตัวมาด้วย โดยหนังสือมะกอมัตเป็นหนังสือเกี่ยวกับภาษาศาสตร์และสำนวนโวหาร ซึ่งเป็นหนังสือในรูปแบบวรรณกรรมร้อยกรองภาษาอาหรับที่มีความซับซ้อนต้องอาศัยผู้ที่มีความเชี่ยวชาญภาษาอาหรับเป็นผู้สอน ต่อมาหนังสือมะกอมัตนี้จึงกลายเป็นแม่แบบสำหรับผู้ที่ต้องการจะเข้าใจภาษาอาหรับในพื้นที่เอเชียกลาง¹⁹ เมื่อ หู่ เต็งโจว ได้เห็นหนังสือเล่มดังกล่าวจึงมีความสนใจและพยายามขอให้ซิดสอนเขาเกี่ยวกับหนังสือนี้ แต่เนื่องจากซิดต้องปฏิบัติภารกิจทางการทูต ณ สถานที่อื่น ๆ ในประเทศจีน พวกเขาทั้งสองจึงตกลงกันว่า จะพบกันใหม่อีกครั้งปีให้หลัง หู่ เต็งโจว รับผิดชอบเรื่องธุรกิจของเขา และมารอซิดที่ปักกิ่ง โดยในระหว่างที่รอซิดเขาได้เชิญนักวิชาการจีนศึกษามาสอนหนังสือซ่ง (Songs, 詩)²⁰ หนังสือซางซู (Shangshu, 尚書)²¹ และหนังสือเกี่ยวกับลัทธิขงจื๊อใหม่ (Xing li zhi xue, 性理之學)²² ทั้งนี้การที่เขามีพื้นฐานเกี่ยวกับลัทธิขงจื๊อตั้งแต่เด็ก เขาใช้เวลาเพียง 100 วันในการศึกษาก็สามารถบรรลุปทเรียนดังกล่าวได้ จากผลการศึกษาก็เห็นได้ว่า หู่ เต็งโจว ได้ตระหนักถึงวิกฤติที่เกิดขึ้นจากนโยบายของราชสำนักหมิงและวิกฤติของการสืบทอดคำสอนอิสลามภายในชุมชนมุสลิมหุย ซึ่งได้กลายมาเป็นปรากฏการณ์ “ภาวะขาดแคลนตำราและนักวิชาการ” เขาเข้าใจถึงสาเหตุของวิกฤตินี้ว่าเป็นผลมาจากช่องว่างระหว่างอิสลามศึกษาและวัฒนธรรมกระแสหลักของสังคมจีน โดยจะสังเกตว่า หู่ เต็งโจว เริ่มต้นจากการศึกษาทั้งตำราที่อธิบายถึงหลักศีลธรรมของลัทธิขงจื๊อเพื่อความเข้าใจอย่างถ่องแท้ต่อวัฒนธรรมกระแสหลักของสังคมจีน (Zhao, 1989, p. 26)

ต่อมา หู่ เต็งโจว บังเอิญได้พบสำเนาหนังสือมะกอมัต และได้เริ่มพยายามทำความเข้าใจเกี่ยวกับหนังสือเล่มนี้ด้วยตนเองก่อนที่จะมาถึงที่ปักกิ่ง เมื่อซิดมาถึงก็ได้เริ่มการสอนอยู่ในปักกิ่งเป็นเวลา 20 วัน ต่อมาคณะทูตและซิดต้องกลับไปยังภูมิลำเนาของพวกเขา หู่ เต็งโจว ได้ติดตามไปด้วยเช่นเดียวกัน และแยกทางกันที่เมืองเจียยวี่กวน (Jiayuguan, 嘉峪關) หลังจากที่ได้เรียนกับซิดทำให้ หู่ เต็งโจวมีความเชี่ยวชาญ

¹⁷ สืบทอดมาจาก ซิบาน หรือซัยบาน บุตรของโจชิ ซึ่งเป็นบุตรคนโตของเจงกิสข่าน

¹⁸ นิสบา หรือ นิสบะฮ์ (Nisba) ในภาษาอาหรับเขียนว่า نسبة เป็นชื่อประเภทหนึ่งที่ถูกใช้ในวัฒนธรรมมุสลิม ซึ่งจะตั้งขึ้นมาเพื่อระบุถึงถิ่นฐานเดิม หรือตระกูล

¹⁹ ระบบการศึกษาปอเนาะในพื้นที่จังหวัดปัตตานีได้ใช้วรรณกรรมร้อยกรองอย่างเช่น หนังสืออัลฟิยะฮ์ (Al-Fiyya, ألفية ابن مالك) หรือในภาษามลายูถิ่นเรียกว่า มะตันอัลฟิยะฮ์ เป็นตำราหลักในการศึกษาภาษาอาหรับเช่นเดียวกัน (Madmarn, 2002)

²⁰ บทกวีเก่าแก่ที่มีเนื้อหาทั้งบทสวดและเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับศีลธรรม ชาวฮั่นเชื่อว่าประพันธ์ขึ้นโดยขงจื๊อ

²¹ ซางซู 尚書 “เอกสารโบราณ” หรือ “เอกสารถวายพระพร” เป็นหนึ่งในห้าเอกสารโบราณที่ล้ำค่า (Wujing 五經) โดยเนื้อหาเป็นการรวบรวมคำปราศรัยของผู้ปกครองและชนชั้นนำคนสำคัญในอดีต

²² บทสรุปเกี่ยวกับคำสอนของขงจื๊อ ฉบับปรับปรุงและฟื้นฟูใหม่ ซึ่งได้รวบรวมตามคำสั่งของราชสำนักหมิง ภายใต้การนำของกวาง หู่ (Guang Hu, 胡廣 1369-1418) จากมณฑลเจียงซี

ด้านภาษาอาหรับและทฤษฎีทางอิสลามศึกษามากขึ้น (Wang, 2022) เขาได้เดินทางไปยังตะวันออกกลาง เพื่อทำการค้าขาย ในโอกาสนี้เขาได้พยายามศึกษาจากผู้รู้ต่าง ๆ และได้ซื้อหนังสืออิสลามศึกษาที่มีราคา ค่อนข้างสูง โดยใช้เวลารวบรวมจากการค้าขายเพื่ออ่านและศึกษาใคร่ครวญอยู่กับหนังสือที่เขาได้สะสมไว้ (Zhao, 1989, pp. 1–2) จนตกผลึกและสร้างชุดการอธิบายอิสลามผ่านภาษาจีนเพื่อสร้างเป็นเอกสารการสอน นอกจากนี้ หู่ เต็งโจว ได้เริ่มนำรูปแบบมัตรอะฮ์ของอิสลาม²³ ผสมผสานกับรูปแบบโรงเรียนเอกชนของจีน โดยเริ่มต้นจากการใช้บ้านของเขาเป็นสถานที่ทำการสอนอิสลามศึกษาผ่านภาษาจีน และได้เก็บค่าตอบแทน จากนักเรียนที่มาศึกษากับเขา จนทำให้บ้านของ หู่ เต็งโจว เป็นสถานศึกษาคำสอนอิสลามของชาวมุสลิมฮุย ในช่วงเริ่มต้น

3. เนื้อหาของระบบการศึกษาจิงถั่ง เจียวอี้ (Jingtang Jiaoyu, 經堂教育)

ภายหลังจากที่ หู่ เต็งโจว ได้ใช้บ้านของเขาเป็นสถานที่ทำการสอนอิสลามศึกษา ชาวมุสลิมฮุยก็เริ่มให้ความสนใจมากขึ้น จนกระทั่งบ้านของ หู่ เต็งโจว เล็กเกินไปสำหรับการรองรับนักเรียนที่เข้ามาเรียนกับเขา จึงจำเป็นต้องย้ายสถานที่สอนไปที่มัสยิด โดยใช้หอเก็บพระคัมภีร์ของมัสยิด ซึ่งเรียกว่า “จิงถั่ง (Jingtang, 經堂)”²⁴ เป็นสถานศึกษา ดังนั้น ระบบการศึกษาที่ หู่ เต็งโจววางรากฐานไว้ จึงเรียกว่า “จิงถั่ง เจียวอี้” ซึ่งเป็นการเรียกตามสถานที่ที่ หู่ เต็งโจว ใช้สอนอิสลามศึกษา (Han, 1998) โดยนักวิชาการบางท่านให้ความเห็นว่าการเกิดขึ้นของระบบการศึกษาจิงถั่ง เจียวอี้ นอกจากจะมาจากความทุ่มเทของ หู่ เต็งโจว แล้ว ยังได้รับการสนับสนุนของชาวบ้านผ่านการบริจาคเพื่อการกุศลในอิสลาม หรือเรียกว่าระบบวากัฟ (Waqf System)²⁵ ด้วยเช่นเดียวกัน (Tsai, 1999, pp. 268–274)

จิงถั่ง เจียวอี้ หรือระบบการศึกษาจิงถั่ง ในยุคเริ่มต้น หู่ เต็งโจว ได้แปลหนังสือที่มีต้นฉบับภาษาอาหรับเป็นหลัก และพยายามนำเสนออิสลามศึกษาภาคฟัรฎูอัยน์ (Fardhu Ain, فرض عين)²⁶ ที่เป็นสาขาวิชาขั้นพื้นฐานสำหรับมุสลิมทั่วไป ได้แก่ สาขาวิชาเทววิทยา สาขาวิชานิติศาสตร์อิสลาม และจริยธรรมอิสลาม ซึ่งสามารถเทียบได้กับการศึกษาภาคฟัรฎูอัยน์ของสมาคมครูสัมพันธ์อิสลามแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ที่มุ่งเน้นไปยัง 3 สาขาวิชาและใช้ภาษาไทยเป็นหลัก ขณะที่ระบบการศึกษาจิงถั่ง จะยึดโยงอยู่กับผลงานของนักวิชาการสำนักคิดฮานาฟีเป็นหลัก โดยผู้วิจัยจะนำเสนอรายละเอียดผ่านตารางที่ 1

²³ มัตรอะฮ์ เป็นคำที่มุสลิมภูมิภาคตะวันออกกลางใช้เรียกสถาบันการศึกษาระดับสูงที่ใช้หลักสูตอิสลามศึกษาที่เป็นการศึกษาภาคบังคับ

²⁴ จิงถั่ง (Jingtang, 經堂) แปลตามอักษรคือ “หอพระคัมภีร์” หมายถึงห้องเก็บพระคัมภีร์ที่ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกภายในมัสยิด และต่อมา กลายเป็นห้องที่ใช้สำหรับการเทศนา โดยสามารถพบได้ในชุมชนมุสลิมฮุย (Ding 1995, p.47)

²⁵ ระบบวากัฟ หมายถึง การอุทิศทรัพย์สินที่ประโยชน์ในรูปแบบการคงไว้ซึ่งสภาพดั้งเดิมของทรัพย์สินนั้น เพื่อใช้ประโยชน์จากผลผลิตหรือ รายได้จากทรัพย์สินดังกล่าว ในความเชื่อของมุสลิมถือเป็นการประกอบคุณงามความดีอย่างหนึ่งในศาสนาอิสลามเพื่อแสวงหาความใกล้ชิดกับพระเจ้า

²⁶ การศึกษาภาคฟัรฎูอัยน์ หมายถึง การศึกษาภาคบังคับสำหรับมุสลิมทุกคน โดยจะเป็นการศึกษาเกี่ยวกับเนื้อหาที่เป็นพันธกิจรายบุคคล หากละทิ้งจะมีความผิด เช่น การศึกษาเพื่อรู้จักพระเจ้า หรือการศึกษาเกี่ยวกับวิธีการละหมาดประจำวันทั้ง 5 เวลา โดยจะแตกต่างจากการศึกษาภาคฟัรฎู กิฟายะฮ์ที่ไม่ได้เป็นการศึกษาภาคบังคับ

ตารางที่ 1 ตำราอิสลามศึกษาในระบบการศึกษาจึงถึง

ชื่อหนังสือดั้งเดิม	ชื่อที่เรียกในภาษาจีน	ผู้แต่ง	ภาษา	สาขาวิชา
حَرِيرِي مَقَامَاتُ الْ (มะกอมมาต อัลหะรีรีย์)	母噶麻忒 (Mugamate)	อัลหะรีรีย์ อัลบัสรี (Al-Hariri Al-Basry, الحريري البصري)	อาหรับ	ภาษาศาสตร์และ สำนวนโวหาร
أربعون فقراء (อ์รบาอุน อัลฟุเกาะรอ)	艾爾白歐 (Aierbaiou)	หุซามุดดีน อิบน์ อะลาอูดดีน (Husam Al-Din Ibn Ala Al-Din AL-Nugabadi, حسام الدين بن علاء الدين)	เปอร์เซีย	อัลหะดีษ
شرح العقائد النسفية (ซัรห์ อัลอะกออิด อัลนะ ชาฟี)	阿噶依杜 伊斯 俩目 (Agayidu Yisiliamu)	อัสตัตฟาซานี (At-Taftazani, افتازاني)	อาหรับ	เทววิทยาและ หลักการศรัทธา
شرح الوقاية (ซัรห์ อัลวักายะฮ์)	舍來哈偉噶業 (Shelaiha Weigaye)	อุบัยดิลละฮ์ อิบน์ มัสอูด (Ubayd Allah Ibn Masud, عبيد الله بن مسعود)	อาหรับ	นิติศาสตร์อิสลาม
مرصاد العباد (มึรศอด อัลอับาด)	米爾薩德 (Mierrsade)	นัจมุดดีน รอซี (Najmuddin Razi, نجم الدين رازي)	เปอร์เซีย	จริยธรรมอิสลาม

ในการนี้จะสังเกตได้ว่า หนังสือที่ใช้ในการสอนเบื้องต้นจะเป็นหนังสือจากกลุ่มนักวิชาการในเอเชียกลาง โดยเฉพาะเมืองบูคอรอ และตามที่คุณเขียนได้กล่าวมาแล้วข้างต้นว่าระบบการศึกษาจึงถึงจะยึดโยงอยู่กับผลงานของนักวิชาการสำนักคิดฮานาฟีเป็นหลัก เว้นแต่ท่านอัลหะรีรีย์ อัลบัสรี ผู้แต่งหนังสือมะกอมมาตที่ได้ยึดถือตามสำนักคิดชาฟีอี²⁷ (The Shafi'i school, الْمَذْهَبُ الشَّافِعِيُّ) อย่างไรก็ตาม สาขาวิชาที่เป็นการศึกษาภาคบังคับสำหรับมุสลิมที่ถือเป็นเอกลักษณ์เด่นชัดของระบบการศึกษาจึงถึงในยุคของ หุ ตั้งใจวางแผนและถอดความมาจากนักวิชาการสำนักคิดฮานาฟีเป็นหลัก 3 สาขาวิชา ได้แก่

1) สาขาวิชานิติศาสตร์อิสลาม ยึดตามสำนักคิดฮานาฟี²⁸ พิจารณาจากหนังสือซัรห์ อัลวักายะฮ์ ที่อ้างอิงถึงทัศนะของนักวิชาการสำนักคิดฮานาฟีและมีแนวทางการอธิบายหลักนิติศาสตร์ตามทฤษฎีของสำนักคิดฮานาฟี อันเนื่องจากอิหม่ามอูษมานีพะฮ์ ผู้วางรากฐานของสำนักคิดฮานาฟีและและสาธุศิษย์ของท่านเป็นนักวิชาการอิสลามกลุ่มแรก ๆ ที่เข้ามาวางรากฐานให้ชุมชนมุสลิมที่กำลังเติบโตอย่างรวดเร็วและมีบริบทที่แตกต่างออกไปจากอาระเบีย เช่นพื้นที่ของอิรักและเอเชียกลางในปัจจุบัน โดยที่พื้นฐานของสำนักคิดฮานาฟีจะมีหลักเหตุและผลเข้ามาอธิบายด้วยบทพระคัมภีร์ให้มีความเหมาะสมกับบริบท เช่น หลักดุลยพินิจ (Juristic Discretion, اِسْتِخْسَان) และหลักประเพณี (Custom, العرف) นอกจากนี้สำนักคิดฮานาฟีถือเป็นสำนักคิด

²⁷ สำนักคิดชาฟีอีเป็นสำนักคิดหนึ่งในสี่สำนักคิดทางนิติศาสตร์อิสลามของนิกายซุนนี เป็นสำนักคิดอันดับที่สามและมีอิหม่ามชาฟีอี (Al-Shafi'i, ค.ศ. 767–820) เป็นผู้วางรากฐานทฤษฎีทางนิติศาสตร์อิสลาม โดยปฏิเสธการใช้หลักเหตุและผลบางส่วนในสำนักคิดฮานาฟี เช่น หลักดุลยพินิจ (اِسْتِخْسَان, juristic discretion)

²⁸ จากการสำรวจของนิตยสาร Royal Al-Bayt For Islamic Thought Jordan (2023: 28) พบว่าใน 90% ของมุสลิมนิกายซุนนีปฏิบัติตามสำนักคิดฮานาฟีถึง 45% โดยมีสำนักคิดชาฟีอีที่นิยมในประเทศไทยตามหลังมาที่ 28% สำนักคิดมาลิกีย์ 15% และสำนักหัมบาลีย์ 2% ตามลำดับ ดังนั้นสำนักคิดฮานาฟี ถือเป็นสำนักคิดที่ได้รับความนิยมมากที่สุดจากทั้งสี่สำนักคิดของนิกายซุนนี

เดียวที่แผ่ขยายอยู่ในเอเชียกลางจนถึงพื้นที่ของจีน เนื่องจากเป็นสำนักคิดที่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐอิสลามในอดีตมาโดยตลอด (Al-Zarqa, Mustafa, 2004; Al-Ayasrah, Rami Nasser, 2017)

2) สาขาวิชาเทววิทยา ยึดถือตามสำนักคิดมาตุรีดีเยฮ์ (Maturidi theology, **الماتريدية**) เนื่องจากหนังสือซุห์ อัลอะกออิด อัลนะซาฟี เป็นหนังสือที่อธิบายถึงเทววิทยาของอัลนะซาฟี (An-Nasafi ค.ศ. 1067-1142) ปราชญ์ชาวเปอร์เซีย ซึ่งเป็นผู้สืบทอดและถ่ายทอดเทววิทยาตามสำนักคิดมาตุรีดีเยฮ์ โดยผู้ปฏิรูปและวางรากฐานหลักเทววิทยาของสำนักคิดมาตุรีดีเยฮ์ คืออุมันโซร อัลมาตุรีดี (Abu Mansur Al-Maturidi, **أبو منصور الماتريدي** ค.ศ. 853-944) นอกจากจะเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านหลักเทววิทยาอิสลามแล้ว ท่านยังเป็นนักวิชาการนิติศาสตร์อิสลามที่เจริญรอยตามสำนักคิดฮานาฟีด้วยเช่นกัน ทั้งนี้จุดเด่นของการอธิบายเทววิทยาตามสำนักคิดมาตุรีดีเยฮ์คือการใช้ปรัชญาของอิสลามหรืออิบลุมกอลาม (Philosophical study of Islamic theology, **علم الكلام الإسلامي**)²⁹ เข้ามาอธิบายตัวบทในด้านเทววิทยา เช่น เจตจำนงเสรีของมนุษย์ และการยอมรับ 8 คุณลักษณะของพระเจ้า ได้แก่ คุณลักษณะเกี่ยวกับความรู้ของพระเจ้า (Knowledge, **العلم**) คุณลักษณะเกี่ยวกับการดำรงอยู่ของพระเจ้า (Life, **الحياة**) คุณลักษณะเกี่ยวกับพระราชอำนาจของพระเจ้า (Power, **القدرة**) คุณลักษณะเกี่ยวกับพระประสงค์ของพระเจ้า (Will, **الإرادة**) คุณลักษณะเกี่ยวกับการทรงได้ยินของพระเจ้า (Hearing, **السمع**) คุณลักษณะเกี่ยวกับการทรงเห็นของพระเจ้า (Sight, **البصر**) คุณลักษณะเกี่ยวกับการทรงพูดของพระเจ้า (Speech, **الكلام**) และคุณลักษณะเกี่ยวกับการทรงสร้างของพระเจ้า (Creation, **التكوين**) (Ibn Qutlubgha, 2006) เป็นต้น โดยสำนักคิดมาตุรีดีเยฮ์นั้นมีพื้นฐานและกระบวนการเช่นเดียวกับสำนักคิดฮานาฟีที่ใช้หลักเหตุและผลเข้ามาอธิบายตัวบทในด้านนิติศาสตร์อิสลาม ดังนั้นจึงเป็นลักษณะเฉพาะและเกิดขึ้นอย่างแพร่หลายสำหรับผู้เจริญรอยตามสำนักคิดฮานาฟี ที่จะยึดเทววิทยาตามคำอธิบายของสำนักคิดมาตุรีดีเยฮ์ นอกจากนี้ สำนักคิดมาตุรีดีเยฮ์ยังเป็นสำนักคิดทางเทววิทยาที่ได้รับการสนับสนุนจากอาณาจักรออตโตมานด้วยเช่นเดียวกัน (Haidar, 2016; Punar, 2015)

3) จริยธรรมอิสลาม ยึดถือตามแนวทางของสุฟีเยาะรีเกาะฮ์กูบรอวียะฮ์ (Kubrawiya Order)³⁰ เนื่องจากท่านนัจมุดดีน รอซี ผู้แต่งหนังสือมรศอด อัลอิบาด เป็นสาวกโดยตรงของนัจมุดดีน กุบรอ (Najm Al-Din Kubra ค.ศ. 1145- 1221) มาร์ธา บิล ออลคอต (Martha Brill Olcott, 2022)³¹ ระบุว่า ในช่วงศตวรรษที่ 13-14 อาณาจักรอิสลามเริ่มอ่อนแอได้มีกลุ่มสุฟีเยาะรีเกาะฮ์ 4 ญะฮะรีเกาะฮ์ คือ กุบรอวียะฮ์ (Kubrawiya) ยาซาวี

²⁹ ปรัชญาของอิสลามหรืออิบลุมกอลาม เป็นศาสตร์ที่เกิดขึ้นในศตวรรษที่ 8-9 ยุคทองของโลกวิชาการอิสลาม (Golden Age ค.ศ. 775-861) เพื่อสร้างหลักฐานยืนยันความถูกต้องทางความเชื่อของศาสนาอิสลาม ทั้งในส่วนที่เกี่ยวข้องกับพระเจ้า ศาสนทูต และสิ่งเร้นลับต่าง ๆ โดยนักวิชาการอิสลามได้กลั่นกรองมาจากอัลกุรอาน และอัลหะดีษ (Ibn Qutlubgha, 2006)

³⁰ กลุ่มสุฟีเยาะรีเกาะฮ์กูบรอวียะฮ์ สืบทอดมาจากนัจมุดดีน กุบรอ (ค.ศ. 1145- 1221) ได้รับความนิยมในช่วงเวลาที่ชาวมองโกลเรืองอำนาจในเอเชียกลาง

³¹ Martha Brill Olcott, "Sufism in Central Asia: A Force for Moderation or a Cause of Politicization?", Carnegie Endowment for International Peace Publications Department, (Website), https://carnegieendowment.org/files/cp84_olcott_final2.pdf (accessed 30 October 2022).

(Yasawiya)³² กอดิริยะฮ์ (Qadiriyya)³³ และนักชาบันดีย (Naqshbandiya)³⁴ ก่อตัวขึ้นมาเป็นขบวนการทางสังคมที่ฟื้นฟูและเผยแผ่ศาสนาอิสลามในเอเชียกลาง โดยเฉพาะญะรีเกาะห์กูบรอวียะฮ์ที่สามารถสร้างความเปลี่ยนแปลงทำให้กลุ่มรชทายาทของเจงกิสข่านและชนชั้นนำในราชวงศ์หยวนเข้ารับอิสลาม (Ibn Khaldun, 2001; Liu Haiwei, 2021) ทั้งนี้ จุดเด่นของศุฟิย์คือการผสมผสานระหว่างญะรีเกาะห์และการแยกตัวออกมาเป็นญะรีเกาะห์ใหม่สำหรับพื้นที่ ซึ่งหลังจากการเกิดขึ้นของระบบการศึกษาจึงถึงญะรีเกาะห์ของมุสลิมหุยได้วิวัฒนาการจาก 4 ญะรีเกาะห์ที่กล่าวมาข้างต้นมาสู่ 2 ญะรีเกาะห์ขนาดใหญ่ คือ คูฟิยะฮ์ (Khufiyya, 虎夫耶)³⁵ และญะฮ์ริยะฮ์ (Jahriyya, 哲赫林耶)³⁶ ซึ่งทั้งสองมีบทสวดหลังละหมาดคล้ายกัน แต่ญะรีเกาะห์คูฟิยะฮ์จะสวดมนต์ด้วยเสียงที่แผ่วเบาและท่าทีที่สงบ ส่วนญะรีเกาะห์ญะฮ์ริยะฮ์จะเปล่งเสียงดังในเวลาบทสวดมนต์พร้อมกับเคลื่อนไหวร่างกาย

ระบบการศึกษาจึงถึงในยุคของ หู่ เต็งโจว จะเป็นการแปลและถอดความมาจากนักวิชาการสำนักคิดฮานาฟีเป็นหลัก 3 สาขาวิชาขั้นพื้นฐาน และในขณะเดียวกันก็มีการสอนเกี่ยวกับลัทธิขงจื้อควบคู่ด้วย โดยในยุคของ หู่ เต็งโจว ยังคงยึดตามคำอธิบายนิติศาสตร์อิสลาม เทววิทยา และจริยธรรมในหนังสือที่เขาแปลดังแสดงในตารางที่ 1 เนื้อหาระบบการศึกษาจึงถึงในยุคของ หู่ เต็งโจว จะประกอบด้วย 1) หนังสือภาษาอาหรับที่ถูกแปลเป็นภาษาจีน และ 2) เนื้อหาภาคฟิรฎูฮ์น หรือการศึกษาภาคพื้นฐานของศาสนาอิสลาม โดย หู่ เต็งโจว ได้ใช้หอพระคัมภีร์ หรือ จิงถิง เป็นสถานที่ในการสอน ซึ่งต่อมาได้กลายเป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงจากการสอนเรียนที่สืบทอดในลักษณะส่วนตัวเป็นการศึกษาคำสอนอิสลามโดยมีศูนย์กลางที่มัสยิด ดังนั้น แม้ว่าในยุคของ หู่ เต็งโจว ระบบการศึกษาจึงถึงยังไม่ประสบความสำเร็จเป็นวงกว้างเมื่อเทียบกับความสำเร็จที่เกิดขึ้นหลังจากที่เขาเสียชีวิต แต่รากฐานที่ หู่ เต็งโจว ได้วางไว้ให้กับสาวกมุสลิมหุย ถือเป็นช่วงเวลาที่สำคัญของประวัติศาสตร์อิสลามในจีน

4. ผลของการสร้างระบบการศึกษาจึงถึง (Jingtang Jiaoyu, 經堂教育)

เดิมทีก่อนที่ หู่ เต็งโจว จะก่อตั้งระบบการศึกษาอิสลาม การศึกษาอิสลามในจีนมีสองรูปแบบหลัก คือ โรงเรียนในระบบราชการและโรงเรียนเอกชน สำหรับโรงเรียนในระบบราชการจะขึ้นอยู่กับมัสยิดโดยที่มีผู้ดูแลมัสยิดสามคน ซึ่งในแต่ละมัสยิดมีข้อเสีย เช่น ข้อเสียที่เกิดจากการบริหารที่ผิดพลาดของผู้ดูแลมัสยิดทั้งสามคนจึงส่งผลให้การศึกษาไม่มีประสิทธิภาพ ขณะที่บางมัสยิดก็ไม่มีศักยภาพมากพอ ในการก่อตั้งโรงเรียน ดังนั้นจึงเริ่มเกิดการก่อตั้งขึ้นของโรงเรียนเอกชนอิสลามที่นำโดยกลุ่มปราชญ์มุสลิมประจำท้องถิ่น อย่างเช่นในกรณีของเกา ชิซู (Gao Shizu, 高師祖) แต่โรงเรียนยังคงมีขนาดเล็กและขาดความสม่ำเสมอในการสอนเรียน

³² กลุ่มศุฟิย์ ญะรีเกาะห์ยาสาวิยะฮ์ หรือเยอเซวียะฮ์ สืบทอดมาจากอะหมัด อิบน์อุบรอนฮิม อัลยาซาวิยะฮ์ (ค.ศ. 1093–1166) มุสลิมชาวเติร์กที่บุกเบิกสร้างญะรีเกาะห์สำหรับชาวเติร์ก และได้รับความนิยมในช่วงเวลาที่ชาวเติร์กเรืองอำนาจในเอเชียกลาง บทสวดที่สำคัญของญะรีเกาะห์นี้คือ บทสวดดิวาน อัลฮิกมะฮ์ (Diwan Al-Hikmat)

³³ กลุ่มศุฟิย์ ญะรีเกาะห์กอดิริยะฮ์ สืบทอดมาจากอับดุลกอดิร อัลญะลาลียะฮ์ (ค.ศ. 1078–1166) ซึ่งมีต้นกำเนิดในกรุงแบกแดด เป็นญะรีเกาะห์ที่ได้รับการยอมรับในหมู่ชนเผ่าเร่รอนในเอเชียกลาง

³⁴ กลุ่มศุฟิย์ ญะรีเกาะห์นักชาบันดีย สืบทอดมาจากบาฮานุดดีน อัลนักชาบันดีย (ค.ศ. 1318–1389) เป็นกลุ่มที่แพร่หลายและมีอิทธิพลมากที่สุดในเอเชียกลางช่วงปลายศตวรรษที่ 16 และต้นศตวรรษที่ 17

³⁵ กลุ่มศุฟิย์ ญะรีเกาะห์คูฟิยะฮ์ สืบทอดมาจากอูบอ ฟุตุหฺ หม่า ลายฉี (ค.ศ. 1681–1766) เป็นญะรีเกาะห์แรกที่ก่อตั้งขึ้นในประเทศจีน โดยชาวมุสลิมหุย มีฐานที่ตั้งสำคัญอยู่ในมณฑลกานซู

³⁶ กลุ่มศุฟิย์ ญะรีเกาะห์ญะฮ์ริยะฮ์ สืบทอดมาจากหม่มหมัด อาหมิน หม่า มิงซิน (ค.ศ. 1719–1781) เป็นญะรีเกาะห์ที่ได้รับอิทธิพลจากกระแสการฟื้นฟูอิสลามในตะวันออกกลาง โดยมีความขัดแย้งกับญะรีเกาะห์ท้องถิ่นอย่างญะรีเกาะห์คูฟิยะฮ์ และมีการลุกฮือต่อสู้กับราชวงศ์ชิง

ภายหลัง หู่ เต็งโจว ได้ก่อตั้งระบบการศึกษาจึงถึง ซึ่งได้ปฏิรูปและพัฒนาโรงเรียนเอกชนให้เป็นต้นแบบตัวอย่าง จนกระทั่งสานุศิษย์ของเขาได้ทำให้ระบบการศึกษาใหม่นี้ค่อย ๆ กระจายตัวสู่มัสยิดทั่วประเทศจีน เช่น โรงเรียนจิน หลิง (Jinling School) โรงเรียนซานตง (Shandong School) โรงเรียนส่านซี (Shaanxi School) และโรงเรียนยูนนาน (Yunnan School) ระบบการศึกษาจึงถึงได้กลายเป็นต้นแบบมากขึ้นในช่วงกลางและช่วงปลายราชวงศ์ฉิงแพร่หลายในทางตอนเหนือของจีนและเจียงหนาน โดยเฉพาะในโรงเรียนซานตงและโรงเรียนจินหลิงที่มีนักวิชาการมุสลิมเข้าไปมีบทบาทที่สำคัญในการจัดการเรียนการสอนและกิจกรรมทางวิชาการของโรงเรียน ทั้งนี้มีการกำหนดระดับชั้นของการศึกษาออกเป็นสองระดับคือ 1) ระดับประถม (小學) ซึ่งรับนักเรียนอายุ 6-7 ขวบ แต่ในทางปฏิบัติสามารถรับนักเรียนตั้งแต่อายุ 5-17 ปี และ 2) ระดับสูง (大學) ซึ่งจะคัดมาจากนักเรียนที่ผ่านระดับประถม (Li Gang, 2021, p. 158)

Wang (2022) ได้สรุปความสำคัญของระบบการศึกษาจึงถึง (Jingtang Jiaoyu, 經堂教育) ไว้ 3 ประการ ได้แก่ 1) ฟื้นฟูให้สำนักคิตฮานาฟิให้เป็นรากฐานของมุสลิมจีน 2) สร้างความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ของตนเองและยกระดับวัฒนธรรมเพื่อให้มีการแลกเปลี่ยนกับชาวฮั่นที่เป็นพลเมืองส่วนใหญ่ในประเทศจีนได้ และ 3) สร้างบรรทัดฐานทางวิชาการในด้านการสอนและการตีความ ซึ่งยังผลไปสู่การสร้างชุดหนังสือฮานกิตาบ (Han Kitab, 汉克塔布) ที่เป็นมรดกชิ้นสำคัญของมุสลิมฮุย ส่งผลให้เกิดนักวิชาการชาวฮุยที่ต่างก็มีศักยภาพมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัด สังเกตได้จากการที่พวกเขายกระดับมาตรฐานทางวิชาการอิสลามศึกษาจากในยุคสมัยของ หู่ เต็งโจว ที่เริ่มต้นจากการแปลหนังสือต้นฉบับภาษาอาหรับ และเน้นไปที่การจัดการพื้นฐานอิสลามศึกษาที่เป็นการศึกษาภาคพื้นฐาน มาสู่การวิเคราะห์และสังเคราะห์อิสลามศึกษาใหม่ในบริบทของสังคมจีน

นักวิชาการอิสลามศึกษาที่มีบทบาทสำคัญหลังยุค หู่ เต็งโจว ได้แก่ หวัง ไตหยู (Wang Daiyu, 王岱輿 ค.ศ. 1584–1670) หม่า จู (Ma Zhu, 馬注 ค.ศ. 1640–1710) และซื่อลือลี่ ลิวซี (Saleh Liu Zhi, 劉智 ค.ศ. 1669–1764) ซึ่งนักวิชาการทั้งสาม ถือได้ว่าเป็นผู้วิเคราะห์และสังเคราะห์อิสลามศึกษาใหม่ในบริบทของสังคมจีน³⁷ และมีบทบาทในการผลิตตำราอิสลามศึกษาที่สำคัญ ดังแสดงในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 หนังสือจากชุดหนังสือฮานกิตาบบางส่วน

ผู้แต่ง	ชื่อหนังสือ	ปีที่พิมพ์ครั้งแรก (ค.ศ.)
หวัง ไตหยู (Wang Daiyu, 王岱輿)	การตีความที่แท้จริงแห่งอิสลามดั้งเดิม (正教真詮)	1642
หม่า จู (Ma Zhu, 馬注)	ข้อกำหนดเกี่ยวกับฮาลาล (清真指南)	1683
ซื่อลือลี่ ลิวซี (Saleh Liu Zhi, 劉智)	บรรทัดฐานและพิธีกรรมของศาสนาอิสลาม (天方性理)	1704

ข้อสังเกตที่เห็นได้ชัด คือ ความเปลี่ยนแปลงของระบบการศึกษาจึงถึงในยุคหลังของ หู่ เต็งโจว โดยพบว่า 1) หนังสือที่ใช้สอนเปลี่ยนจากหนังสือแปลมาสู่หนังสืออิสลามศึกษาที่ถูกเขียนขึ้นมาใหม่เป็นภาษาจีน 2) เนื้อหาจากที่เคยเป็นเพียงการศึกษาภาคพื้นฐานมาสู่เนื้อหาทางวิชาการระดับสูงและมีการอธิบาย

³⁷ ในหนังสือฮานกิตาบมีการอธิบายคำว่า ชั่วเฉิง (修身) แปลว่า การปรับปรุงทั้งร่างกายและจิตใจเทียบเคียงกับหลักคำสอนอิสลามที่กล่าวถึงมนุษย์ที่สมบูรณ์ (Al-Insan Al-Kamil, الإنسان الكامل) ที่จะต้องควบคุมตนเอง (Nafs, النفس) และความปรารถนาในโลกนี้ (Ceylan, 2020)

เทียบเคียงกับลัทธิขงจื๊อมากขึ้น และ 3) สถานศึกษาจากเดิมอยู่ที่หอพระคัมภีร์ภายในมัสยิดมาสู่การเป็นโรงเรียนเอกชนอิสลามศึกษาที่เป็นทางการ

ดังนั้น การตอบสนองวิกฤติและการฟื้นฟูอิสลามของ หุ่ เต็งโจว จึงถือเป็นกระบวนการที่มุ่งเน้นไปยังส่วนของการพัฒนาการศึกษา โดยเกิดจากการที่เขาค้นพบถึงสาเหตุของปรากฏการณ์ “ยุคสมัยแห่งการขาดแคลนตำราและนักวิชาการอิสลาม” ว่าเป็นผลมาจากช่องว่างระหว่างอิสลามศึกษาและวัฒนธรรมกระแสหลักของสังคมจีน หุ่ เต็งโจว จึงพยายามสร้างอิสลามศึกษาขึ้นมาใหม่ในบริบทสังคมจีน ผลที่ได้รับนอกจากจะชำระอัตลักษณ์อิสลามไว้ได้แล้ว ยังสามารถเป็นต้นแบบให้กับมุสลิมหุยในพื้นที่อื่น ๆ นำระบบการศึกษาจึงถึงไปประยุกต์ใช้ รวมทั้งยังเป็นผู้จุดประกายให้กับนักวิชาการอิสลามแก่คนจีนรุ่นหลังได้เริ่มต้นสังเคราะห์อิสลามศึกษาใหม่ในบริบทของสังคมจีน

สรุปผลการศึกษา

การศึกษาถึงประวัติศาสตร์การสร้างระบบการศึกษาอิสลามในจีนของ หุ่ เต็งโจว โดยศึกษาและนำเสนอถึงประวัติ และผลงานของเขาที่มีต่อชุมชนมุสลิมจีน ผ่านเอกสารภาษาจีนและเอกสารภาษาอาหรับเป็นหลักเพื่อให้ได้ข้อมูลจากมุมมองของนักวิชาการอิสลามและนักวิชาการจีนเป็นสำคัญ ตลอดจนการศึกษาจากเอกสารชั้นรอง เช่น บทความภาษาอังกฤษ มาช่วยเสริมในบางประเด็น ซึ่งผู้เขียนพบว่า วิกฤติทั้งภายนอกและภายในที่เกิดขึ้นกับชุมชนมุสลิมหุยในช่วงราชวงศ์หมิง ส่งผลให้เกิดปรากฏการณ์ที่เรียกว่า “ยุคสมัยแห่งการขาดแคลนตำราและนักวิชาการอิสลาม” ซึ่งเป็นยุคสมัยที่มุสลิมหุยเริ่มห่างเหินและละทิ้งหลักคำสอนอิสลาม กระทั่งทำให้มุสลิมหุยส่วนใหญ่ไม่สามารถเข้าใจหนังสือภาษาอาหรับ และไม่มีความรู้ความเข้าใจที่มากพอในการตีความคำสอนอิสลามให้ถูกต้องหรือสอดคล้องกับยุคสมัยได้ ส่งผลให้เกิดสถานการณ์ขาดแคลนหนังสือและขาดแคลนนักวิชาการ ทั้งการแปลไม่ถูกต้องและการใช้คำอธิบายที่ไม่สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของคำสอนอิสลาม

ดังนั้น ด้วยปณิธานของ หุ่ เต็งโจว ในการฟื้นฟูอิสลามและชำระไว้ซึ่งมรดกทางวิชาการของอนุฮานี-พะยี่ จึงได้สร้างระบบการศึกษาจึงถึงผ่านเนื้อหาใน 3 สาขาวิชา นั่นคือ สาขาวิชานิติศาสตร์อิสลาม ยึดตามสำนักคิดฮานาฟี สาขาวิชาเทววิทยา ยึดถือตามสำนักคิดมาตุรีดียะฮ์ และหลักจริยธรรมอิสลาม ยึดถือตามแนวทางศุฟิย์ ญะฮะรีเกาะห์กูบรอวียะฮ์ อย่างไรก็ตาม แม้ว่าเนื้อหาในระบบการศึกษาจึงถึงในยุคของ หุ่ เต็งโจว จะเป็นเพียงการศึกษาภาคพื้นฐาน โดยที่อาศัยการแปล ถอดความ และยึดตามคำอธิบายที่ปรากฏในหนังสือเป็นหลัก แต่การที่ หุ่ เต็งโจว ได้ริเริ่มสร้างระบบการศึกษาจึงถึง จึงถือเป็นการตอบสนองวิกฤติที่เกิดขึ้นผ่านกระบวนการการศึกษา และเป็นการฟื้นฟูอิสลามโดยปราศจากความรุนแรง ทั้งนี้ผลจากการสร้างระบบการศึกษาจึงถึง สามารถสร้างโรงเรียนและบุคลากรที่มีคุณภาพให้แก่มุสลิมจีน อีกทั้งยังเป็นการถ่ายทอดและอธิบายคำสอนอิสลามผ่านภาษาจีน ตลอดจนถือเป็นแนวทางที่ประสบความสำเร็จในการยกระดับโรงเรียนเอกชนให้มีคุณภาพเทียบเท่ากับโรงเรียนในระบบราชการของราชวงศ์หมิงอีกด้วย

เอกสารอ้างอิง

สิทธิพล เครือรัฐติกาล. (2562). มรดกของเจิ้งเหอในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้. *วารสารสหวิทยาการ*, 16(1), 9–24.
Abdallah Schleifer, Tarek Elgawhary & Aftab Ahmed (Eds.). (2023). *The Muslim 500: The World's*

- 500 Most Influential Muslims 2023. Amman: The Royal Islamic Strategic Studies Centre.
- Al-Ayasrah, Rami Nasser. (2017). Factors for the emergence of two schools, the people of hadith and the people of opinion (عوامل نشوء مدرستي أهل الحديث وأهل الرأي). *مجلة كلية (Journal of the College of Fundamentals of Religion and Da'wah in Assiut)*, 35(2), 1622-1665.
- Al-Sandi, Nuruddin. (2008). *Hashiyah Musnad Al-Imam Ahmad Ibnu Hanbal (حاشية مسند الإمام أحمد بن حنبل)*. Qatar: Wazarat Al-Awqaf wa Shu'un Al-Islamiyah.
- Al-Tirmidhi, Muhammad Ibu Issa. (2000). *Sunan al-Tirmidhi (سنن الترمذي)*. Riyadh: Ministry Of Islamic Affairs, Dawah and Guidance.
- Al-Zarqa, Mustafa. (2004). *Al-Madkhal Al-Fiqh Al-Amu (المدخل الفقهي العام)*. Damascus: Dar Al-Qalam.
- Atwill, David G. (2005). *The Chinese sultanate: Islam, ethnicity, and the Panthay Rebellion in southwest China* (pp. 1856-1873). Stanford: Stanford University Press.
- Ceylan, E. (2020). A Review on the Hui Movement and Key Terms of Traditional Chinese Thought Used in Wang Daiyu's Work. *International Journal of China Studies*, 11(2), 371-391
- Chang, H. Y. (1987). The Hui (Muslim) minority in China: an historical overview. *Institute of Muslim Minority Affairs. Journal*, 8(1), 62-78.
- Dillon, Michael. (1999). *China's Muslim Hui Community: Migration, Settlement and Sects*. UK: Quadrant Press.
- Ding, Hongtao. (1995). Shilun Ming-Qing shiqi Huizu Yisilan jingtang jiaoyu 試論明清時期回族伊斯蘭經堂教育 On the Hui Islamic mosque-based education in the Ming and Qing periods. *Qinghai minzu yanjiu 青海民族研究*, 29(4), 45-48.
- Fathil, Fauziah. (2019). Islam in Imperial China: sinicization of minority Muslims and synthesis of Chinese philosophy and Islamic tradition. *KEMANUSIAAN: The Asian Journal of Humanities*, 26(2), 167-187.
- Ibn Khaldun, Wali Al-Din Abdu Al-Rahman Ibn Muhammad ibn Muhammad ibn Abi Bakr Muhammad Ibn Al-Hasan. (2001). *Tatikh Ibn Khaldun... (تاريخ ابن خلدون)*, Vol. 5. Beirut: Dar al-Fikri.
- Ibn Qutlubgha, Qasim. (2006). *Al-Musamarat fi Sharh Al-Musayarat fi ilm Al-Kalam, (المسامرة في شرح المسامرة في علم الكلام)*. Cairo: Dar Basaeir.
- Haidar, Yahya. (2016). *The Debates between Ash'arism and Maturidism in Ottoman Religious Scholarship: a Historical and Bibliographical Study* (Doctoral dissertation). The Australian National University. Australia.
- Han, Da. (1998). *Zhongguo shaoshu minzu jiaoyu shi: diyi juan 中國少數民族教育史 第一卷*. Kunming: Yunnan Educational Press.
- He Yan. (1992). Guanyu Mingdai Huihui de yixiang wenti 關於明代回回的移向問題. In Lin Song and He Yan (Eds.), *Huihui lishi yu Yisilan wenhua 回回歷史與伊斯蘭文化*. Beijing:

- Jinri zhongguo chubanshe.
- Lapidus, Ira M. (2012). *Islamic Societies to the Nineteenth Century: A Global History*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Li, G. (2021). *The Hui Muslims' Identity Negotiations: A Socio-Legal Investigation into the Relations between the Shari'a and the Chinese Legal Systems* (Doctoral dissertation). University of Groningen. Netherland.
- Liu Haiwei. (2021) Rulership and Representations: Reconsidering the Religious Identity of Prince Ananda. *Central Asiatic Journal*, 64(1-2), 165-181.
- Liu, Weiqian. (1998). *大明律 (Law of Ming Dynasty)*. Beijing: Law Press.
- Liu, liting. (2007). *Ming-Qing Musalima Hanwen Zhushu zhong di Xingbie Guan, 明清穆斯林漢文著述中的性別觀*. Taipei: National Chengchi University.
- Ma Chunyi 馬淳夷 (1931) “翻譯古蘭之理論與實例” (The theory of and actual examples from Qur'an translations). *月華* 3, no. 9 (Mar. 25): 1–17.
- Madmarn, Hasan. (2002). *The Pondok and the Madrasah in Patani*. Bangi: Penerbit Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Masaki Mukai. (2016). Muslim Diaspora' in Yuan China: A Comparative Analysis of Islamic Tombstones from the Southeast Coast. *Asian Review of World Histories*, 4(2), 231-256.
- Ma, Zhu. (1988). *清真指南 [The Guide to the Sciences of Islam]* (Zhengui Yu, Collator). Yinchuan: Ningxia People's Publishing House.
- Matteo, Ricci. (1953). *China in the Sixteenth Century: The Journal of Matthew Ricci, 1583–1610* (L. J Gallagher, Translator). New York: Random House.
- Martha Brill Olcott. (2007) *Sufism in Central Asia: A Force for Moderation or a Cause of Politicization?*. Carnegie Endowment for International Peace Publications Department. Retrieved from https://carnegieendowment.org/files/cp84_olcott_final2.pdf (accessed 30 October 2023).
- Ming shilu 明實錄*. (1967). Taipei: Zhongyang yanjiuyuan lishi yuyan yanjiusuo.
- Petersen, K. (2013). The Heart of Wang Daiyu's Philosophy: The Seven Subtleties of Islamic Spiritual Physiology. *Journal of Sufi Studies*, 2(2), 177–201.
- Pew Research Center. (2023). Measuring Religion in China, Many Chinese adults practice religion or hold religious beliefs, but only 1 in 10 formally identify with a religion. Retrieved from <https://www.pewresearch.org/religion/2023/08/30/measuring-religion-in-china/>
- Punar, Bünyamin. (2015). *Kanun and sharia: Ottoman land law in Şeyhülislam fatwas from kanunname of budin the Kanunname-i Cedid* (Master Thesis). Istanbul Şehir University. Turkey.
- Qiu Shusen. (1996). *Zhongguo Huizu shi 中國回族史*. Yinchuan: Ningxia People's Press.

- Rahman, Tariq. (2011). *From Hindi to Urdu. A Social and Political History*. Karachi: Oxford University Press.
- Rozali, Ermy Azziaty. (2015). Sheikh Wan Ahmad al-Fatani and the Malay Publications in the Middle East. *Asian Social Science*, 11(24), 90-94.
- Sachiko Murata, William C. Chittick, and Tu Weiming. (2009). *The Sage Learning of Liu Zhi: Islamic Thought in Confucian Terms*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Setthamalinee, Suchart. (2010). *The Transformation of Chinese Muslims Identities in Northern Thailand*. Ph.D. Dissertation, University of Hawai'i.
- Siu, Y. (2022). *Maritime Exclusion Policy in Ming China and Choson Korea, 1368-1450: Dynastic Authority, National Security, and Trade* (Doctoral dissertation). Faculty of Oriental Studies, University of Oxford. UK.
- Tsai, Yuanlin, (1999). Zhonggui Huizu jingtang jiaoyu zai Ming-Qing zhiji de qiyuan yu fazhan 中國回族經堂教育在明清之際的起源與發展 (The formation and development of the jingtang education of the Hui ethnicity in Ming and Qing periods China). *Foguang xuekan 佛光學刊*, 2, 265-283.
- Wang, Wei. (2022). The Evolution of Chinese Muslim's Classical Learning and Schools in the Ming and Qing Dynasties. *Religions*, 13(6), 553.
- Yang Hua, and Yang Qichen. (2001). *回族文化新論 (New thesis on the culture of the Hui nationality)*. Yinchuan: Ningxia People's Press.
- Yu, Zhenggui. (1996). *中國歷代政權與伊斯蘭教 (Political Power and Islam in Chinese Dynasties)*. Yinchuan: Ningxia People's Publishing House.
- Yu, Zhenggui, and Xiaojing Lei. (2001). *中國回族金石錄 (Chinese Hui People's Records on Metal and Stone)*. Yinchuan: Ningxia People's Publishing House.
- Zhang, S. (2021). Muslim Printing in Late Imperial China: Woodblocks, Networks, and Creation of Chinese Islamic Knowledge. *Journal of Muslim Minority Affairs*, 3(1), 473-490.
- Zhang, Wan Xin & Jan, Al Azhari, (2021). Ilahiyat in the thoughts of Sheikh Salih Chinese Liu Zhi (الإلهيات عند الشيخ صالح الصيني ليو تشي). *Journal of Islamic & Religious Studies*, 6(2), 51-72.
- Zhao, Can. (1989). *經學系傳譜* [Register of the Lineage and Transmission of the Classical Learning] (Yongchang Yang and Jizu Ma. Xining, Collator). Qinghai: Qinghai People's Publishing House.

ผลกระทบของรายได้ ประชาชาติที่ส่งผลต่อดุลการค้า ของไทยระหว่างปี พ.ศ. 2533 - 2564

2

The impact of national income on the
trade balance of Thailand
during 1990 – 2021

ประภัสสร คำสวัสดิ์
Praphatsorn Khumsawat

รับบทความ	10 กุมภาพันธ์ 2567
แก้ไขบทความ	28 มิถุนายน 2567
ตอบรับบทความ	30 มิถุนายน 2567

1 รองศาสตราจารย์ ประจำสำนักงานวิจัยและพัฒนานวัตกรรม มหาวิทยาลัยศรีปทุม วิทยาเขตชลบุรี
79 หมู่ที่ 1 ถนนบางนา-ตราด ตำบลคลองตำหรุ อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี 20000

Associate Professor at the Office of Research and Innovation Development, Sripatum University Chonburi Campus.
79 Moo.1 Bangna-Trad Rd, Khlong Tamru, Mueang, Chonburi 20000

*Corresponding author, e-mail: praphatsorn.cu@gmail.com

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงขนาดและทิศทางของความสัมพันธ์ระหว่างผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศของภาคการเกษตร ภาคอุตสาหกรรม และ ภาคการบริการและอื่น ๆ ที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงในดุลการค้าระหว่างประเทศ ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว โดยใช้ข้อมูลอนุกรมเวลา (Time series data) รายปี ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2553 ถึง พ.ศ. 2564 โดยการศึกษาในระยะสั้นใช้แบบจำลอง Error Correction Model หรือ ECM และวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงดุลยภาพในระยะยาว (Cointegrating relationship) ผลการวิจัยพบว่า ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว ผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศเบื้องต้นภาคการเกษตร และผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศเบื้องต้นภาคอุตสาหกรรม ส่งผลต่อดุลการค้าในทิศทางตรงกันข้ามอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ขณะที่ผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศเบื้องต้นภาคการบริการและอื่น ๆ ส่งผลต่อดุลการค้าในทิศทางเดียวกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

คำสำคัญ: ผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติเบื้องต้นภาคการเกษตร ผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติเบื้องต้นภาคอุตสาหกรรม ผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติเบื้องต้นภาคการบริการและอื่น ๆ

Abstract

The objective of this research is to examine the size and direction of the relationship between Thailand's GDP shares of the agriculture, industry, service, and other sectors on the changes in international trade balances, both in the short and long terms. Time series data from the years 2010 to 2021 were used for the analysis. The study employed an error correction model (ECM) for short-term analysis and utilized cointegrating relationship analysis for long-term analysis. The research findings indicate that in both the long and short terms, the GDP shares of the agriculture and industry have a statistically significant impact on trade balances in opposite directions. In contrast, the GDP shares of the service and other sectors have a statistically significant impact on trade balances in the same direction.

Keywords: GDP share of Agriculture, GDP share of Industry, GDP share of Services

ความสำคัญและที่มาของงานวิจัย

ดุลการค้า (Balance of Trade) คือ การเปรียบเทียบระหว่างผลต่างมูลค่าการนำเข้าสินค้ากับมูลค่าการส่งออกสินค้าของประเทศ โดยทั่วไประยะเวลาที่ใช้เปรียบเทียบ คือ รายเดือน รายไตรมาส และรายปี ซึ่งถ้ามูลค่าการนำเข้ามากกว่ามูลค่าการส่งออกแสดงว่าขาดดุลการค้า ในทางกลับกัน หากมูลค่าการส่งออกมากกว่ามูลค่าการนำเข้าแสดงว่าเกินดุลการค้า และถ้ามูลค่าการส่งออกและนำเข้าเท่ากันเรียกว่า ดุลการค้า สมดุล อาจกล่าวได้ว่า ดุลการค้าเป็นตัวแปรทางเศรษฐกิจมหภาคที่ทุกประเทศให้ความสำคัญ เมื่อประเทศหนึ่งเกิดการขาดดุลหรือเกินดุลการค้าในปริมาณที่สูงมาก ๆ ย่อมส่งผลกระทบต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ (Gross Domestic Product : GDP) ซึ่งจะกระทบต่ออัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ นั่นคือ ถ้าประเทศหนึ่งประเทศใดมีการขาดดุลการค้าในปริมาณมากย่อมส่งผลไปถึงการขาดดุลการชำระเงิน (Balance of Payment) ส่งผลต่อการลดลงของอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ นำไปสู่การเกิดระบบเศรษฐกิจถดถอย

ตารางที่ 1 มูลค่าการส่งออก มูลค่าการนำเข้า และดุลการค้าของประเทศไทย
ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2553 – 2564 (หน่วย แสนล้านบาท)

ปี	มูลค่าการส่งออก	มูลค่าการนำเข้า	ดุลการค้า
2553	61.13	58.56	2.57
2554	67.08	69.83	-2.75
2555	70.68	77.86	-7.18
2556	69.02	76.58	-7.56
2557	73.03	74.04	-1.01
2558	69.06	69.54	3.12
2559	81.85	75.37	6.48
2560	79.96	75.87	4.09
2561	81.00	80.64	0.36
2562	76.19	74.26	1.93
2563	78.80	71.78	7.02
2564	85.64	85.26	0.38

ที่มา: สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (2565)

สำหรับประเทศไทย ช่วงเวลาตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2553 – 2557 (ตารางที่ 1) พบว่า เป็นช่วงเวลาที่ดุลการค้าในภาพรวมติดลบโดยตลอด ทั้งนี้เนื่องมาจากปัญหาการชะลอตัวทางเศรษฐกิจของประเทศคู่ค้า โดยเฉพาะสหรัฐอเมริกา และญี่ปุ่น รวมไปถึงปัญหานี้สาธารณะของกลุ่มประเทศสหภาพยุโรป (EU) แต่ในที่สุดปี พ.ศ. 2557 อุปสงค์ของตลาดโลกเริ่มฟื้นตัวอย่างช้า ๆ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2558, น.7) และกลับมาขยายตัวในประเทศสหรัฐอเมริกา กลุ่ม EU ออสเตรเลีย โดยเฉพาะสินค้าอุตสาหกรรมในปี พ.ศ. 2558 – 2560 (สำนักยุทธศาสตร์และการวางแผนเศรษฐกิจมหภาค, 2561, น.5) โดยเป็นไปตามการฟื้นตัวทางเศรษฐกิจของประเทศคู่ค้า ในขณะที่ปี พ.ศ. 2561 -2562 ดุลการค้าเริ่มขยายตัวในอัตราที่ลดลง อันเนื่องมาจากความไม่แน่นอนของสถานการณ์การค้าโลก อาทิ การกีดกันทางการค้าระหว่างประเทศ (โดยเฉพาะระหว่างสหรัฐอเมริกาและจีนที่มีสถานการณ์รุนแรงขึ้น) การที่สหราชอาณาจักรออกจากกลุ่มสหภาพยุโรป (Brexit) รวมทั้งความเสี่ยงด้านภูมิรัฐศาสตร์ที่ยังมีอยู่เป็นระยะ

ส่งผลกระทบต่อความเชื่อมั่นและการลงทุนของภาคธุรกิจ ประกอบกับการแพร่ระบาดและความรุนแรงของเชื้อโรคโควิด 19 ที่มีเรื่อยมาจนถึงปี พ.ศ. 2564 (ธนาคารแห่งประเทศไทย, 2562, น.1) แม้ว่า ปี พ.ศ. 2563 ประเทศไทยจะได้รับประโยชน์จากอัตราการค้า (Term of trade) ปรับตัวเพิ่มขึ้น (พิชญุตม์ ฤกษ์สุกสมพล และ รัฐศาสตร์ หนูดำ, 2566, น.2)

การคำนวณหาค่ารายได้ประชาชาติ (GDP) ด้านรายจ่ายรวมรายการการส่งออกสุทธิ¹ จะเห็นได้ว่า ดุลการค้าเป็นหนึ่งในองค์ประกอบสำคัญของสูตรผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ (GDP) ซึ่งจะมีมูลค่าที่เพิ่มขึ้นเมื่อมีการเกินดุลการค้า กล่าวคือมูลค่ารวมของสินค้าและบริการที่ผู้ผลิตในประเทศขายไปยังต่างประเทศสูงเกินกว่ามูลค่ารวมของสินค้าและบริการจากต่างประเทศที่ผู้บริโภคในประเทศซื้อเข้ามา หากผู้บริโภคในประเทศใช้จ่ายกับสินค้าจากต่างประเทศมากกว่าที่ผู้ผลิตในประเทศขายให้กับผู้บริโภคต่างประเทศ จะถือเป็นการขาดดุลการค้า ผลทำให้ GDP ก็ลดลง (Sean Ross, 2021, pp.1) โดยภาพรวมของผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ สามารถจำแนกออกไปตามภาคการผลิตได้แก่ GDP ภาคการเกษตร² GDP ภาคอุตสาหกรรม³ และ GDP ภาคการบริการและอื่น ๆ ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

GDP ภาคการเกษตร เป็นตัวชี้วัดการเติบโตทางเศรษฐกิจการเกษตรในภาพรวมของประเทศ โดยผ่านการเปรียบเทียบผลกับปีที่ผ่านมาหรือปีอื่น ๆ ก่อนหน้า หรือให้เป็นตัวเปรียบเทียบฐานะทางเศรษฐกิจการเกษตรระหว่างประเทศ อีกทั้งยังช่วยให้ทราบถึงโครงสร้างการผลิตภาคการเกษตร และความสามารถในการผลิตสินค้าเกษตร เพื่อนำมากำหนดแนวทางนโยบายและเป้าหมายแผนพัฒนาการเกษตร (ประชาชาติธุรกิจออนไลน์, 2561, น.1-2)

GDP ภาคอุตสาหกรรม ถือเป็นข้อมูลที่แสดงแนวโน้มการเติบโตทางเศรษฐกิจของภาคอุตสาหกรรมได้ ในกรณีที่ตัวเลข GDP ของภาคอุตสาหกรรมมีค่าเป็นลบ จะแสดงให้เห็นว่ารายได้ของผู้ผลิตที่เกิดขึ้นในปีนั้นลดลงเมื่อเทียบกับปีก่อนหน้า ส่งผลต่อส่วนประกอบของรายได้ (การบริโภคภาคครัวเรือน การลงทุนภาคเอกชน และการส่งออกสุทธิ) ลดลง สภาพเศรษฐกิจจะมีแนวโน้มเข้าสู่ภาวะชะลอตัว ในกรณีตรงข้าม หากตัวเลข GDP ภาคอุตสาหกรรมมีค่าเป็นบวก จะสะท้อนให้เห็นว่ามีเม็ดเงินหมุนเวียนในระบบเศรษฐกิจมากขึ้น การลงทุนภาคเอกชนเพิ่มขึ้น การจ้างงานเพิ่มขึ้น การส่งออกสุทธิเพิ่มขึ้น และเศรษฐกิจมีการเติบโตมากขึ้น (นเรศ กิจจาพัฒน์พันธ์, 2560, น.1)

GDP ภาคการบริการและอื่น ๆ โดยภาคบริการของประเทศไทยถือเป็นภาคเศรษฐกิจที่ใหญ่และมีความสำคัญที่สุดต่อการขับเคลื่อนเศรษฐกิจไทยมาโดยตลอด มูลค่าผลผลิตภาคบริการ นั้นมีขนาดใหญ่เป็นสองเท่าของภาคอุตสาหกรรม โดยพบว่า ขณะที่สัดส่วน GDP ของภาคอุตสาหกรรมและภาคการเกษตรมีแนวโน้มลดลง สวนทางกับสัดส่วนภาคบริการใน GDP ที่มีมูลค่าสูงสุดและมีแนวโน้มขยายตัวอย่างต่อเนื่อง (ภาพที่ 1) รวมถึงการส่งออกบริการที่ขยายตัวอยู่ในระดับดี เช่น บริการส่วนของธุรกิจท่องเที่ยว บริการด้านวิชาชีพ และบริการธุรกิจขนส่ง ซึ่งสอดคล้องกับโครงสร้างการส่งออกการบริการของโลกและอาเซียน เมื่อพิจารณามูลค่าส่งออกในรูปแบบมูลค่าเพิ่ม (Value added) จะพบว่าภาคบริการเป็นภาคเศรษฐกิจที่มีบทบาท

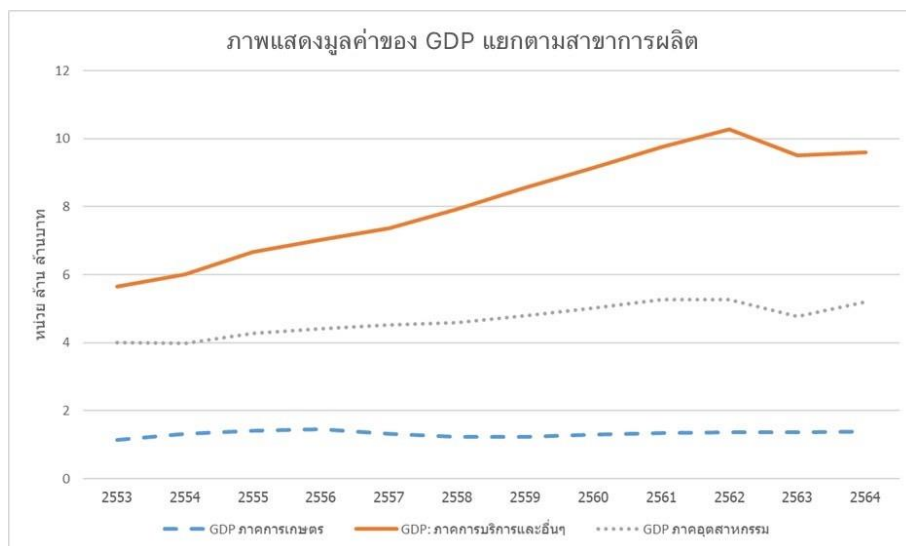
¹ การใช้จ่ายเพื่อการบริโภคภาคครัวเรือน + การลงทุนภาคเอกชน + การใช้จ่ายภาครัฐบาล + การส่งออกสุทธิ (โดยมูลค่าการส่งออกสุทธิ เท่ากับมูลค่าการส่งออก - มูลค่าของการนำเข้า)

² เกิดขึ้นจากกิจกรรมการผลิตทางการเกษตร ประกอบด้วยสาขาพืช สาขาปศุสัตว์ สาขาประมง สาขาบริการทางการเกษตร และสาขาป่าไม้ โดยเป็นการหาผลรวมของมูลค่าสินค้าเกษตรและบริการทางการเกษตรทั้งหมด หักด้วยค่าใช้จ่ายในการผลิต (ค่าพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ ปุ๋ย สารเคมี อาหารสัตว์ น้ำมันเชื้อเพลิงและหล่อลื่น ยกเว้นค่าจ้างแรงงาน) เนื่องจากผลผลิตสินค้าเกษตรมีหน่วยที่แตกต่างกันในแต่ละสินค้า จึงจำเป็นต้องรวมกันในรูปแบบของมูลค่าที่เป็นหน่วยเงินตรา และจำเป็นต้องจัดผลการเปลี่ยนแปลงด้านราคาหรือผลทางด้านเงินเพื่อออกไป ทั้งนี้เพื่อให้สะท้อนถึงปริมาณการผลิตสินค้าเกษตรและบริการทางการเกษตรที่เกิดขึ้นจริงในปีนั้น ตลอดจนสะท้อนศักยภาพการเติบโตของภาคเกษตรที่แท้จริง

³ ประกอบด้วยมูลค่าของสินค้าและบริการขั้นสุดท้ายของการผลิตภาคอุตสาหกรรมภายในประเทศในระยะเวลา 1 ปี

สำคัญที่สุด โดยสัดส่วนในมูลค่าส่งออกเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 27.3 เป็นร้อยละ 42.3 เนื่องจากภาคบริการมีความเชื่อมโยงไปข้างหน้า (Forward linkage) สูง จึงเป็นปัจจัยการผลิตต้นน้ำให้กับภาคอุตสาหกรรม การผลิตซึ่งมีสัดส่วน ในการส่งออกสูง ดังนั้น ภาคบริการจึงมีมูลค่าการส่งออกทางอ้อมสูง และทำให้มีสัดส่วนในมูลค่าการส่งออกแบบมูลค่าเพิ่มรวมสูงตามไปด้วย สาขาที่มีความเชื่อมโยงไปข้างหน้าสูง ได้แก่ บริการทางการเงิน บริการสาธารณสุข โภค การกระจายสินค้า และการสื่อสาร (คณพศ ภูวรินทร์, 2564, น.1)

ในภาพรวมแล้วอาจกล่าวได้ว่า ผลกระทบในระยะสั้นของการเติบโตทางเศรษฐกิจต่อดุลการค้าอาจแตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับปัจจัยและบริบทหลายประการ โดยมีผลกระทบในเชิงบวก ได้แก่ 1) การส่งออกที่เพิ่มขึ้น: การเติบโตทางเศรษฐกิจมักนำไปสู่การผลิตและผลผลิตที่เพิ่มขึ้น ซึ่งอาจส่งผลให้การส่งออกสูงขึ้น เนื่องจากการผลิตสินค้าและบริการเพื่อตอบสนองความต้องการทั้งในประเทศและต่างประเทศได้มากขึ้น 2) การปรับปรุงดุลการค้า: เมื่อการส่งออกเพิ่มขึ้นมากกว่าการนำเข้าอันเป็นผลมาจากการเติบโตทางเศรษฐกิจ จะนำไปสู่การเกินดุลการค้า (การส่งออกลบการนำเข้า) 3) การลงทุนจากต่างประเทศ: การเติบโตทางเศรษฐกิจที่แข็งแกร่งสามารถดึงดูดการลงทุนจากต่างประเทศ ซึ่งสามารถส่งเสริมการส่งออกและส่งผลเชิงบวกต่อความสมดุลทางการค้าได้ ขณะที่ ผลกระทบของการเติบโตทางเศรษฐกิจในระยะสั้นที่มีต่อดุลการค้าในเชิงลบ ได้แก่ 1) การมีรายได้ที่สูงขึ้น: ส่งผลให้มีการนำเข้าที่สูงขึ้น (การปรับปรุงดุลการค้าอาจน้อยกว่าหากรายได้คงที่) เมื่อหักลบมูลค่าการนำเข้าออกจากมูลค่าการส่งออก กล่าวอีกนัยหนึ่ง ยิ่งรายได้ประชาชาติสูงเท่าไร ประเทศก็ยิ่งนำเข้าสินค้ามากขึ้นเท่านั้น และใช้จ่ายกับสินค้าและบริการภายในประเทศน้อยลงด้วย ผลทำให้การส่งออกสุทธิมีแนวโน้มลดลงตามรายได้ประชาชาติ (หรือ GDP ที่แท้จริง) 2) อัตราแลกเปลี่ยน: การเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็วสามารถนำไปสู่การแข็งค่าของค่าเงิน ทำให้การส่งออกมีมูลค่าสูงขึ้น และการนำเข้าถูกลด ซึ่งอาจทำให้ดุลการค้าแย่ง และ 3) ข้อจำกัดด้านทรัพยากร: ในบางกรณี การเติบโตทางเศรษฐกิจอาจทำให้ทรัพยากรเกิดภาวะตึงเครียด ซึ่งนำไปสู่การพึ่งพาการนำเข้าวัตถุดิบและพลังงานที่สูงขึ้น และอาจส่งผลให้ดุลการค้าแย่ง

ภาพที่ 1 มูลค่าของ GDP แยกตามสาขาการผลิต
ที่มา: สำนักงานสถิติแห่งชาติ (2566)

สำหรับในระยะยาวแล้ว ผลกระทบของการเติบโตทางเศรษฐกิจต่อดุลการค้า ขึ้นอยู่กับความมีประสิทธิภาพของประเทศในการจัดการนโยบายการค้า อัตราแลกเปลี่ยนเงินตรา และกำลังการผลิตในประเทศ โดยพบว่า ประเทศต่าง ๆ นิยมใช้นโยบายส่งเสริมการส่งออก ลดการพึ่งพาการนำเข้า และจัดการความผันผวน

ของค่าเงินเพื่อลดผลกระทบด้านลบต่อดุลการค้า ดังนั้น การพัฒนาในระยะยาว จึงควรมีการส่งเสริมการเติบโตทางเศรษฐกิจที่ยั่งยืนจะช่วยเพิ่มกำลังการผลิตและความสามารถในการแข่งขันในอุตสาหกรรมการส่งออก เพื่อให้เกิดผลกระทบเชิงบวกต่อความสมดุลของการค้าอย่างต่อเนื่อง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาถึงขนาดและทิศทางของความสัมพันธ์ระหว่าง ผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศของภาคการเกษตร ภาคอุตสาหกรรม และ ภาคการบริการและอื่น ๆ ที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงในดุลการค้าระหว่างประเทศ ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

1. แบบจำลอง Error Correction Model (ECM) ในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงดุลยภาพในระยะยาว (Cointegrating relationship) ของชุดข้อมูลที่น่ามาวิเคราะห์สมการถดถอย แม้ว่าข้อมูลจะมีลักษณะที่เรียกว่า Non stationary แต่ถ้าตัวแปรที่น่ามาพิจารณาคุณสมบัติเป็น “Cointegration” ผลการวิเคราะห์สมการถดถอยที่ได้จะไม่เกิดปัญหาที่เรียกว่า Spurious regression⁴ จากการที่ ECM เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ตัวแปรที่มีความสัมพันธ์แบบ Cointegration หรือความสัมพันธ์ในระยะยาว ซึ่งถือว่ามีความสำคัญเนื่องจากการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลทางการเงินและเศรษฐกิจ บางครั้งตัวแปรอาจมีความสัมพันธ์แบบ Cointegration หรือมีลักษณะที่เปลี่ยนแปลงตามเวลาและมีความสัมพันธ์ที่เป็นระยะยาว การใช้ ECM จึงสามารถช่วยในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ให้เห็นภาพทั้งในระยะสั้นและระยะยาวของตัวแปรได้ชัดเจนมากขึ้น และเมื่อตัวแปรที่สนใจมีความสัมพันธ์แบบ Cointegration และเกิดการเปลี่ยนแปลงในระยะสั้น แบบจำลอง ECM จะช่วยในการปรับปรุงแบบจำลองโดยอัตโนมัติ เพื่อให้สามารถนำไปใช้สำหรับการทำนายในระยะยาวให้มีความถูกต้องมากขึ้น โดยการปรับค่าของตัวแปรในระยะยาวไปสู่ค่าที่สมดุล

ตารางที่ 2 รูปแบบของสมการ เปรียบเทียบกับการมีความสัมพันธ์ของตัวแปรในแบบต่าง ๆ

กรณีของความสัมพันธระหว่างตัวแปร X และ Y	รูปแบบสมการ	ลักษณะของความสัมพันธ
Y and X : non-stationary and non-co-integrated	Spurious Regression	N/A
Y and X : non-stationary but co-integrated	Co-integrated Model	Long-term
Y and X : stationary	Regression Model	Short-term
Y and X : co-integrated And stationarized error term of the co-integrated model	ECM model	Long-term and Short-term

ที่มา: Prasun Biswas and Chandan Durgia (2020)

⁴ แนวคิดนี้ถูกพัฒนาขึ้นโดยนักเศรษฐศาสตร์ 2 ท่านคือ Engle และ Granger ที่ได้ให้ข้อสรุปทางทฤษฎีว่า “ข้อมูลอนุกรมเวลาตั้งแต่ 2 ชุดขึ้นไป อาจมีความสัมพันธ์ในเชิงเคลื่อนไหวไปพร้อม ๆ กัน ในสภาพที่แน่นอน ความสัมพันธ์ดังกล่าวเรียกว่า Cointegration ความสัมพันธ์เช่นนี้เกิดขึ้นได้ แม้ว่าข้อมูลจะเป็น Non stationary ก็ตาม” (อัครพงศ์ อ้นทอง, 2546, น.20 – 21)

2. การเปลี่ยนแปลงของผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศที่ส่งผลกระทบต่อดุลการค้าระหว่างประเทศ การเปลี่ยนแปลงของผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ สามารถส่งผลกระทบต่อดุลการค้าของประเทศได้ ในเรื่องต่อไปนี้

2.1 ผลกระทบของผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศต่อการนำเข้าและส่งออก ในกรณีของการนำเข้า เมื่อผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศเพิ่มขึ้น ผู้บริโภคในประเทศก็มีกำลังซื้อมากขึ้น ซึ่งอาจเพิ่มการนำเข้าสินค้าและบริการได้ ส่งผลให้มีแนวโน้มที่จะเกิดการขาดดุลการค้า และในกรณีของการส่งออก ผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศที่สูงขึ้น ยังสามารถช่วยกระตุ้นการผลิตในประเทศและการส่งออกได้ เนื่องจากความต้องการสินค้าและบริการที่ผลิตในประเทศเติบโตขึ้น ส่งผลให้ดุลการค้ามีแนวโน้มสูงขึ้น (Yoonbai Kim, 1996, pp.464-469)

2.2 ผลกระทบของผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศต่อมูลค่าการบริโภคและการลงทุนภายในประเทศ เมื่อผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศเพิ่มขึ้น โดยทั่วไปจะนำไปสู่ระดับการบริโภคและการลงทุนภายในประเทศที่สูงขึ้น กิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เพิ่มขึ้นนี้มักส่งผลให้มีความต้องการสินค้าและบริการนำเข้ามากขึ้น เช่น วัตถุดิบสำหรับการผลิตหรืออุปกรณ์ไฮเทคสำหรับโครงการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน

อย่างไรก็ดี หากประเทศประสบกับช่วงเวลา เศรษฐกิจเติบโตอย่างแข็งแกร่งโดยมีผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศเพิ่มขึ้น ความต้องการนำเข้าอาจเพิ่มสูงขึ้น เนื่องจากการใช้จ่ายของผู้บริโภคที่เพิ่มขึ้น และเกิดการขยายตัวทางอุตสาหกรรม สิ่งนี้อาจทำให้เกิดการขาดดุลการค้าที่มากขึ้นเนื่องจากการนำเข้าแซงหน้าการส่งออก นอกจากนี้ หากการส่งออกของไทยเติบโตอย่างมีนัยสำคัญในช่วงเวลานี้ โดยได้รับแรงหนุนจากอุตสาหกรรมที่มีการแข่งขันสูง เช่น อิเล็กทรอนิกส์ ชิ้นส่วนยานยนต์ หรือสินค้าเกษตร ก็สามารถบรรเทาการขาดดุลได้ อันเป็นผลจากการเพิ่มรายได้จากการส่งออกที่สูงมากขึ้น (Michael Parkin, 1994, pp.188-219)

สมมติฐานของการวิจัย

การเปลี่ยนแปลงของผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศทั้งภาคการเกษตร ภาคอุตสาหกรรม และภาคการบริการและอื่น ๆ จะส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงในดุลการค้าระหว่างประเทศ ในทิศทางตรงข้ามกัน ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว

ขอบเขตงานวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาโดยใช้ข้อมูลเชิงปริมาณ โดยมุ่งศึกษาผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ (GDP) ของภาคการผลิตต่าง ๆ ได้แก่ ภาคการเกษตร ภาคอุตสาหกรรม และภาคการบริการและอื่น ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อดุลการค้าระหว่างประเทศ โดยข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาเป็นข้อมูลเชิงปริมาณรายปี ระหว่างปี พ.ศ. 2553 – 2564 เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ทั้งในระยะสั้น และระยะยาว โดยกำหนดให้ ตัวแปรตาม คือ ดุลการค้าระหว่างประเทศของไทยตัวแปรอิสระ คือ ผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ (GDP) ซึ่งแบ่งออกเป็น GDP ภาคการเกษตร GDP ภาคอุตสาหกรรม และ GDP ภาคการบริการและอื่น ๆ

วิธีดำเนินการวิจัย

แบบจำลองที่ใช้ในการศึกษาด้วยวิธีการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณ (Multiple regression) ที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศทั้งภาคการเกษตร ภาคอุตสาหกรรม และภาคการบริการและอื่น ๆ ที่ส่งผลต่อดุลการค้าระหว่างประเทศของไทย ซึ่งข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาเป็นข้อมูล

ทุติยภูมิ (Secondary data) แบบอนุกรมเวลา (Time series data) รายปี ระหว่างปี พ.ศ. 2553 – 2564 ด้วยวิธีการประมาณค่าสมการถดถอยเชิงซ้อน และใช้วิธีกำลังสองน้อยที่สุด (Ordinary Least Squares method : OLS) โดยมีแหล่งข้อมูลจาก สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยมีสมการดังต่อไปนี้

สมการ	BT	=	$a1 + a2(YAGI) + a3(YIND) + a4(YSER)$	(1)
กำหนดให้	BT	=	ดุลการค้าระหว่างประเทศ	
	YAGI	=	ผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศภาคการเกษตร	
	YIND	=	ผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศภาคอุตสาหกรรม	
	YSER	=	ผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศภาคการบริการและอื่น ๆ	

การวิเคราะห์ข้อมูล

การทดสอบข้อมูลอนุกรมเวลา การทดสอบข้อมูลอนุกรมเวลาเป็นสิ่งที่ควรกระทำก่อนที่จะนำข้อมูลอนุกรมเวลามาใช้ในการวิเคราะห์ โดยเฉพาะเงื่อนไขความคงที่ของอนุกรมเวลา (Stationary) ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญในการนำข้อมูลอนุกรมเวลามาใช้ โดยที่ในการวิเคราะห์/การพยากรณ์หลาย ๆ วิธี มีเงื่อนไขว่าข้อมูลอนุกรมเวลาที่นำมาใช้นั้นจะต้องคงที่ (Stationary) ดังนั้น ถ้าหากอนุกรมเวลาที่ใช้ไม่คงที่ (Non stationary) จะต้องทำให้อนุกรมเวลาดังกล่าวคงที่ก่อน การคงที่ของอนุกรมเวลา หมายถึง อนุกรมเวลาที่อยู่ในสภาวะสมดุลเชิงสถิติ (Statistical equilibrium) ซึ่งก็คือคุณสมบัติทางสถิติของอนุกรมเวลาไม่เปลี่ยนแปลงไปตามเวลา (อัศวพงศ์ อันทอง, 2546, น.64 – 67) โดยใช้เครื่องมือ Unit Root test มาทดสอบความคงที่ (Stationary) ของข้อมูลที่ทำการศึกษา ด้วยวิธี Augmented Dickey-Fuller (ADF) test ในการทดสอบ โดยดำเนินการทดสอบด้วยแบบจำลองที่มีจุดตัดแกนและแนวโน้มของเวลา (Trend and intercept) ซึ่งในการทดสอบแบบ ADF test นั้น หากตัวแปรที่ใช้ในการทดสอบ โดยเริ่มต้นที่ระดับ Leve หรือ $I(0)$ พบกับปัญหา Unit root หรือค่า t-statistic ที่ได้จากการทดสอบมีค่ามากกว่าค่าวิกฤต Mackinnon ก็จะทำให้การทดสอบข้อมูล ในระดับ 1st difference ต่อไป โดยดูค่า t-statistic เปรียบเทียบกับค่าวิกฤต Mackinnon อีกครั้งหนึ่ง ถ้าค่า t-statistic มีค่าน้อยกว่าค่าวิกฤต Mackinnon ก็แสดงว่าข้อมูลไม่มีปัญหา Unit root ในระดับข้อมูล $I(1)$

ขั้นตอนการวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงดุลยภาพในระยะยาว (Cointegration) ดำเนินการศึกษาหาความสัมพันธ์ที่แท้จริง หรือมีการรวมไปด้วยกันได้ (Cointegration) โดยใช้วิธีการทดสอบความสัมพันธ์ของ Engle-Granger ซึ่งมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1. นำตัวแปรที่ใช้ในแบบจำลอง (BT, YAGI, YIND, YSER) ไปทดสอบด้วย Unit root เพื่อทดสอบความคงที่ของข้อมูล โดยวิธี ADF test (Augmented Dickey-Fuller test)

ขั้นตอนที่ 2. ประมาณสมการถดถอยด้วยวิธี Ordinary Least Squares (OLS) ด้วยตัวแปรที่จะนำมาใช้ในแบบจำลองตามขั้นตอนที่ 1

ขั้นตอนที่ 3. นำค่า μ (หรือค่า Residuals ที่ประมาณได้จากสมการ) ของแต่ละสมการที่ประมาณได้จากการถดถอยด้วยวิธี OLS มาทดสอบว่ามีลักษณะคงที่ระดับ $I(0)$ หรือไม่ ด้วยวิธี Unit root test และวิธี ADF test โดยไม่ต้องใส่ค่าคงที่และแนวโน้มตามเวลา (Trend and intercept)

การหาความสัมพันธ์ของตัวแปรในระยะสั้นด้วยแบบจำลอง Error Correction Mode ตัวแปรอนุกรมเวลาที่มีความสัมพันธ์เชิงดุลยภาพในระยะยาว (Cointegrating relationship) สามารถนำมา

สร้างแบบจำลองการปรับตัวระยะสั้นของตัวแปรเพื่อเข้าสู่ดุลยภาพระยะยาวได้ แบบจำลองนี้เรียกว่า Error-Correction Model : ECM ซึ่งเป็นตัวแบบที่เชื่อมโยงค่าตัวแปรระหว่างระยะสั้นและระยะยาว เมื่อตรวจสอบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร และพบว่ามี Cointegration ขึ้น จะเปิดโอกาสให้สามารถวิเคราะห์การปรับตัวระยะสั้น เพื่อเข้าสู่ดุลยภาพ ซึ่งจะอธิบายถึงความเร็ว (Speed of adjustment) ของแบบจำลองในการปรับตัวเพื่อเข้าสู่ดุลยภาพเดิมได้

ผลการวิจัย

ผลการทดสอบความคงที่ของข้อมูลโดย Unit root test พบว่าตัวแปร BT, YAGI, YIND เกิด Stationary ที่ None หรือ ที่ $I(0)$ เป็นข้อมูลที่มีคุณสมบัติเป็น stationary ที่ระดับศูนย์ (Level stationary) หมายถึง ตัวแปรนั้นมีค่าเฉลี่ยที่คงที่ในระยะยาว หรือไม่มีแนวโน้มที่ชัดเจนที่จะเปลี่ยนแปลงตามเวลา ขณะที่ตัวแปร YSER เกิด Stationary ที่ 1st Difference หรือ $I(1)$ หมายถึง ข้อมูลที่ต้องทำการหาค่า first difference เพื่อให้มีคุณสมบัติเป็น stationary (อนึ่งการทำ difference ก็คือ การนำตัวแปรใด ๆ มาลบด้วยข้อมูลในอดีตของตัวเอง) ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ผลการทดสอบ Augmented Dickey-Fuller unit root test ของตัวแปรในสมการ

ตัวแปร	Prob.	
	$I(0)$	$I(1)$
BT	0.0217**	
YAGI	0.0159**	
YIND	0.0707***	
YSER		0.0677***

** ณ ระดับนัยสำคัญที่ 95% *** ณ ระดับนัยสำคัญที่ 90%

เมื่อนำตัวแปรทั้งหมดมาหาความสัมพันธ์โดยการประมาณค่ากำลังสองน้อยที่สุดของดุลการค้ำระหว่างประเทศ ด้วยสมการ

$$BT = a1 + a2(YAGI) + a3(YIND) + a4(YSER) \quad (1)$$

จะได้ผลแสดงในตารางที่ 4

ตารางที่ 4 ผลการประมาณค่ากำลังสองน้อยที่สุดของดุลการค้ำระหว่างประเทศของประเทศไทย

ตัวแปร	Cont.	YAGI	YIND	YSER
BT	72.57661*	-40.82479*	-14.69901*	6.25190*
R^2	0.943678			
Adjust R^2	0.922557			
Durbin-Watson stat.	2.417623			
Prob(F-stat.)	0.000024			

* ณ ระดับนัยสำคัญที่ 99%

เมื่อแทนค่าสมการของการประมาณค่ากำลังสองน้อยที่สุดของดุลการค้ำระหว่างประเทศจะได้ดังนี้

$$BT = 72.57661* - 40.82479*(YAGI) - 14.69901*(YIND) + 6.25190*(YSER) \quad (2)$$

จากสมการ (2) พบว่าตัวแปรที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงในดุลการค้าระหว่างประเทศอย่าง มีนัยสำคัญ ที่ 99% เรียงตามลำดับขนาดได้แก่ GDP ภาคการเกษตร (มีค่าสัมประสิทธิ์ที่ -40.82479) รองลงมาคือ GDP ภาคอุตสาหกรรม (มีค่าสัมประสิทธิ์ที่ -14.69901) และ GDP ภาคการบริการและอื่น ๆ (มีค่าสัมประสิทธิ์ ที่ 6.25190) ตามลำดับ ทั้งนี้ ตัวแปร GDP ภาคการเกษตรและภาคอุตสาหกรรม มีทิศทางที่เป็นไปตามข้อ สมมติฐาน กล่าวคือมีความสัมพันธ์กับดุลการค้าระหว่างประเทศในเชิงลบ หมายความว่า เมื่อ GDP ภาค การเกษตรและภาคอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้น จะส่งผลให้เกิดแนวโน้มของดุลการค้าขาดดุล ในขณะที่ GDP ภาค การบริการและอื่น ๆ มีทิศทางกับดุลการค้าระหว่างประเทศในเชิงบวก หมายความว่า เมื่อ GDP ของ ภาค บริการและอื่นๆ เพิ่มขึ้น จะส่งผลให้เกิดแนวโน้มของดุลการค้าที่เกินดุล

เนื่องด้วยวิธีการของ Engle and Granger (อัครพงศ์ อันทอง, 2546, น.24) จะต้องมีการทดสอบ Residual ของสมการประมาณค่า ว่ามีลักษณะที่เรียกว่า Stationary หรือไม่ โดยไม่ใส่ค่าคงที่ และ Time trend ผลการทดสอบพบว่า ค่า Prob. ของ error = 0.000024 (<0.01) แสดงว่ามี Stationary ซึ่งหมายถึง ดุลการค้าระหว่างประเทศ และ GDP ภาคการเกษตร GDP ภาคอุตสาหกรรม รวมถึง GDP ภาคการบริการ และอื่น ๆ มีความสัมพันธ์เชิงดุลยภาพในระยะยาว กล่าวคือมีความสัมพันธ์ร่วมไปด้วยกัน (Cointegration) เป็นความสัมพันธ์ที่อธิบายถึงการเคลื่อนไหวของตัวแปรหลายๆตัวที่มีลักษณะเปลี่ยนแปลงไปตามเวลา แต่ยังมี ความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงกันเมื่อพิจารณาในระยะยาว (long-run equilibrium relationship) นั่นคือ ถ้าตัว แปรทั้งหมดเคลื่อนไหวไปในทิศทางที่ต่างกันในระยะสั้น แต่เมื่อพิจารณาในระยะยาวตัวแปรทั้งหมดเหล่านั้นจะมี แนวโน้มที่จะเคลื่อนไหวที่สอดคล้องกัน หรือมีความสัมพันธ์เชิงดุลยภาพระหว่างกัน ยกตัวอย่างเช่น ราคา สินค้าและค่าครองชีพ: ราคาสินค้าและค่าครองชีพจะมีการเคลื่อนไหวที่แตกต่างกันในระยะสั้น แต่ในระยะยาว แล้วจะมีการเคลื่อนไหวเป็นไปในทางเดียวกันหรือตามกัน

แบบจำลองการปรับตัวระยะสั้นของตัวแปรเพื่อเข้าสู่ดุลยภาพระยะยาว (Error-Correction Model : ECM)

การนำตัวแปรอนุกรมเวลาที่มีความสัมพันธ์เชิงดุลยภาพระยะยาว มาสร้างแบบจำลองการปรับตัว ระยะสั้นของตัวแปรเพื่อเข้าสู่ดุลยภาพระยะยาวได้ แบบจำลองถูกเรียกว่า Error-Correction Model หรือ ECM ซึ่งเป็นตัวแบบที่เชื่อมโยงค่าตัวแปรระหว่างระยะสั้นและระยะยาว โดยได้ผลการคำนวณดังต่อไปนี้ (ตารางที่ 5)

ตารางที่ 5 แบบจำลอง Error-Correction Model

ตัวแปร	Cont.	D(YAGI)	D(YIND)	D(YSER)	Resid01(-1)
D(BT)	0.32167	-43.44791*	-11.25513*	4.43204*	-1.35837*

* ณ ระดับนัยสำคัญที่ 99% ** ณ ระดับนัยสำคัญที่ 95%

$R^2 = 0.95333$ / $\text{Adj } R^2 = 0.92555$ / Durbin-Winson stat = 2.138499 / Prob.* = 0.000345

ดังนั้น จะได้ Error-Correction Model (ECM) ดังนี้

$$D(BT) = 0.32167 - 43.44791 \cdot D(YAGI) - 11.25513 \cdot D(YIND) + 4.43204 \cdot D(YSER) \quad (3)$$

จากสมการ ECM ข้างต้น พบว่าตัวแปรอิสระทั้ง 3 ตัว ที่มีความสัมพันธ์กับตัวแปรตามอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยมีขนาดและทิศทางไปในทางเดียวกันกับสมการประมาณค่ากำลังสองน้อยที่สุดของดุลการค้านระหว่างประเทศของประเทศไทย (หรืออีกนัยหนึ่ง สมการความสัมพันธ์เชิงดุลยภาพในระยะยาว (Cointegration)) ผลการศึกษาพบว่า ตัวแปรที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงในดุลการค้านระหว่างประเทศโดยเรียงตามลำดับตามขนาดได้แก่ GDP ภาคการเกษตร (มีค่าสัมประสิทธิ์ที่ -43.44791) รองลงมาคือ GDP ภาคอุตสาหกรรม (มีค่าสัมประสิทธิ์ที่ -11.25513) และ GDP ภาคการบริการและอื่น ๆ (มีค่าสัมประสิทธิ์ที่ 4.43204) ตามลำดับ ทั้งนี้ ตัวแปร GDP ภาคการเกษตรและภาคอุตสาหกรรม มีทิศทางที่เป็นไปตามข้อสมมติฐาน กล่าวคือมีความสัมพันธ์กับดุลการค้านระหว่างประเทศในเชิงลบ ในขณะที่ GDP ภาคการบริการและอื่น ๆ มีทิศทางกับดุลการค้านระหว่างประเทศในเชิงบวก ดังนั้น เมื่อเกิดภาวะใด ๆ ที่ทำให้ดุลการค้านระหว่างประเทศในระยะยาวออกจากจุดดุลยภาพ จะทำให้เกิดการปรับตัวกลับเข้าสู่ดุลยภาพของดุลการค้านระหว่างประเทศ โดยจะถูกปรับให้ลดลงในแต่ละช่วงเวลาด้วยขนาด 1.35837 ซึ่งก็คือค่าสัมประสิทธิ์ความเร็วในการปรับตัวเข้าสู่ดุลยภาพในระยะสั้นที่มีค่าเท่ากับ -1.35837 นั่นเอง

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

ผลการศึกษาพบว่าความสัมพันธ์ระหว่างดุลการค้านระหว่างประเทศและตัวแปรตาม อันได้แก่ GDP ภาคการเกษตร GDP ภาคอุตสาหกรรม และ GDP ภาคการบริการและอื่น ๆ มีความสัมพันธ์เป็นไปดังต่อไปนี้

1. ความสัมพันธ์ระหว่างผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศภาคการเกษตรและภาคอุตสาหกรรม ที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงในดุลการค้านระหว่างประเทศจะเป็นไปในทิศทางตรงกันข้าม หรือที่เรียกว่าเป็นความสัมพันธ์เชิงลบ อันเนื่องมาจาก เมื่อ GDP เพิ่มขึ้น จะมีผลทำให้มูลค่าการนำเข้าสินค้าและบริการที่เพิ่มสูงขึ้น ผลคือดุลการค้านระหว่างประเทศมีแนวโน้มขาดดุลการค้า (Deficit balance of trade) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Dragan Miljkovic และคณะ (Dragan Miljkovic, Rodney J. Paul & Roberto J. Garcia, 2023, pp.327-333) ที่ศึกษาผลของรายได้ที่มีต่อดุลการค้าในประเทศ 5 ประเทศ ได้แก่ ออสเตรเลีย ฝรั่งเศส อิตาลี สเปน และ สวิตเซอร์แลนด์ ผลการศึกษานี้พบว่า ผลการวิเคราะห์สนับสนุนข้อสรุปว่าการเปลี่ยนแปลงของรายได้ชั่วคราวเป็นสาเหตุสำคัญของการเปลี่ยนแปลงในดุลการค้า และมีความสัมพันธ์เชิงลบ นั่นคือ เมื่อ GDP ภาคการเกษตรและภาคอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้น จะส่งผลให้เกิดแนวโน้มขาดดุลทางการค้า หรืออาจกล่าวได้ว่า ในกรณีของกระบวนการผลิตภาคอุตสาหกรรมของประเทศไทย ยังคงจำเป็นต้องพึ่งพาการนำเข้าสินค้าทุนอยู่อีกมาก

2. ความสัมพันธ์ระหว่างผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศภาคการบริการและอื่น ๆ ที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงในดุลการค้านระหว่างประเทศจะเป็นไปในทิศทางเดียวกัน หรือที่เรียกว่าเป็นความสัมพันธ์เชิงบวก ทั้งในระยะสั้น (พิจารณาจากสมการการปรับตัวระยะสั้นของตัวแปรเพื่อเข้าสู่ดุลยภาพระยะยาว (ECM)) และระยะยาว (พิจารณาความสัมพันธ์เชิงดุลยภาพในระยะยาว (Cointegration)) จากผลการวิจัยพบว่า มีสาเหตุเนื่องมาจากการที่ภาคบริการของไทยที่เติบโต ตลอดช่วง 10 ปีที่ผ่านมา ยังคงเป็นภาคการบริการในรูปแบบดั้งเดิมที่เน้นการใช้แรงงานทักษะต่ำ เน้นการค้านระหว่างประเทศที่จำเป็นต้องพึ่งพาในเรื่องของมูลค่าการส่งออกและพึ่งพาการท่องเที่ยวเป็นหลัก โดยรายได้หลักเกิดจากนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ โดยเฉพาะประเทศจีน การเพิ่มขึ้นของ 2 ปัจจัยดังกล่าวย่อมส่งผลให้ดุลการค้านระหว่างประเทศเพิ่มขึ้น และมีแนวโน้มไปในทิศทางที่เกินดุลการค้า (Surplus balance of trade) (ธงชัย ชลศิริพงษ์, 2564, น.3-5) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Soukavong Bounthone, Kyophilavong Phouphet (2023, pp.85-99) ที่ศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างอุตสาหกรรมภาคบริการ กับอัตราความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของ

สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยพบว่า ภาคบริการยังมีบทบาทสำคัญในภาคการค้าส่งและค้าปลีกของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ซึ่งได้มีการจ้างแรงงานเป็นจำนวนมากที่สุดในทุกภาคบริการ ส่งผลให้ดุลการค้าบริการเกินดุลระหว่างปี พ.ศ. 2540 – 2554 อย่างไรก็ตาม ภาคการบริการแบบเก่าไม่ได้ทำหน้าที่สนับสนุนการเติบโต หรือแม้ว่าบริการบางอย่างอาจช่วยสนับสนุนได้ หากแต่ก็ช่วยในมูลค่าที่ค่อนข้างน้อย เช่น การขนส่งสินค้า ในขณะที่ภาคบริการแบบใหม่จะเน้นการเชื่อมโยงอุตสาหกรรมมากกว่า เช่น การให้คำปรึกษาทางด้านธุรกิจ การให้บริการวิจัยและพัฒนา ซึ่งต่างก็ไม่ได้พัฒนาอย่างเต็มที่ในภาคบริการของไทย

ข้อเสนอแนะ

1. การกำหนดกลยุทธ์ทางเศรษฐกิจ ควรมีการให้แนวทางที่เป็นประโยชน์ในการวางแผนทางเศรษฐกิจของประเทศ โดยเฉพาะในเรื่องของการกำหนดกลยุทธ์เพื่อเพิ่มมูลค่าการส่งออกสุทธิ และส่งเสริมการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในภาพรวม
2. การพัฒนาและปรับปรุงนโยบาย ควรมีนำผลการศึกษาไปใช้ในการวางแผนนโยบายเศรษฐกิจ ซึ่งผลจากงานวิจัยได้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการส่งเสริมและสนับสนุนภาคการเกษตรและอุตสาหกรรมในการเพิ่มผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ เนื่องจากเป็นปัจจัยที่มีผลต่อการลดการนำเข้าสินค้าจากต่างประเทศ ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการปรับนโยบายเศรษฐกิจที่มุ่งเน้นให้เกิดการเพิ่มศักยภาพในการเพิ่มผลิตภัณฑ์ภายในประเทศ โดยส่งเสริมการสร้างนวัตกรรมให้มีส่วนร่วมสูงขึ้นในการพัฒนาเศรษฐกิจและลดความผันผวนของความต้องการสินค้าและบริการของตลาดภายนอก ตลอดจน ควรมีการพัฒนาและปรับปรุงนโยบายในภาคบริการแบบใหม่ที่มีศักยภาพในการสนับสนุนการเติบโตทางเศรษฐกิจให้มากขึ้น เช่น การให้คำปรึกษาด้านธุรกิจ และการให้บริการวิจัยและพัฒนา
3. ควรศึกษาต่อยอดการวิเคราะห์ผลกระทบของ GDP ภาคต่าง ๆ ต่อดุลการค้าในระยะยาวและระยะสั้นอย่างละเอียดมากยิ่งขึ้น โดยพิจารณาปัจจัยภายนอกที่อาจมีผลกระทบต่อดุลการค้าด้วย

เอกสารอ้างอิง

- คณพศ ภูวบริรักษ์. (2564). บทบาทของภาคบริการที่เพิ่มขึ้นในอุตสาหกรรมการผลิต (*Servicification of Manufacturing*). สืบค้น 10 พฤศจิกายน 2566, จาก <https://researchcafe.tsri.or.th/servicification-of-manufacturing/>
- ธงชัย ชลศิริพงษ์. (2564). KKP Research: เศรษฐกิจไทยแบบเก่าไม่เหมาะกับโลกยุคใหม่ ไทยกำลังถูกทิ้งห่างด้วยความสามารถในการผลิต. สืบค้น 14 พฤศจิกายน 2566, จาก <https://workpointtoday.com/kkp-research-service-sector-analysis/>
- ธนาคารแห่งประเทศไทย. (2562). รายงานภาวะเศรษฐกิจไทย ปี 2562. สืบค้น 10 ตุลาคม 2566, จาก <https://www.bot.or.th/content/dam/bot/documents/th/thai-economy/the-state-of-thai-economy/annual-report/annual-econ-report-th-2562.pdf>
- นเรศ กิจจาพัฒน์พันธ์. (2560). การคาดการณ์ GDP ภาคอุตสาหกรรม. สืบค้น 16 พฤศจิกายน 2566, จาก https://www.oie.go.th/assets/portals/1/fileups/2/files/ArticlesAnalysis/Industrial_GDP_Forecast.pdf
- ประชาชาติธุรกิจออนไลน์. (2561). รู้จัก “GDP” ภาคเกษตร ตัวชี้วัดเศรษฐกิจจากหญ้า. สืบค้น 10 พฤศจิกายน 2566, จาก <https://www.prachachat.net/columns/news-202670>

- พิชญ์ ฤกษ์สุกสมพล และ รัฐศาสตร์ หนูดำ. (2566). ส่องผลกระทบของราคาสินค้านำเข้าผ่านมุมมอง *terms of trade*. สืบค้น 24 พฤศจิกายน 2566, จาก https://www.bot.or.th/content/dam/bot/documents/th/research-and-publications/research/faq/FAQ_201.pdf
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2558). เศรษฐกิจไทยไตรมาสที่ 4 ทั้งปี 2558 และ แนวโน้มปี 2559. สืบค้น 16 พฤศจิกายน 2566, จาก https://www.nesdc.go.th/ewt_dl_link.php?nid=5226
- สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2565). รายงานตัวชี้วัด "มูลค่าและอัตราการขยายตัวของผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ (2554-2564)". สืบค้น 16 พฤศจิกายน 2566, จาก http://env_data.onep.go.th/reports/subject/view/8
- สำนักงานสถิติและสังคมแห่งชาติ. (2566). ผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ และรายได้ประชาชาติ ณ ราคาประจำปี จำแนกตามสาขาการผลิต พ.ศ. 2554 – 2565. สืบค้น 14 พฤศจิกายน 2566, จาก https://www.nso.go.th/nsoweb/nso/statistics_and_indicators?impt_branch=318
- สำนักยุทธศาสตร์และการวางแผนเศรษฐกิจมหภาค. (2561). NESDC ECONOMIC REPORT ภาวะเศรษฐกิจไทยไตรมาสที่สี่ ทั้งปี 2561 และแนวโน้มปี 2562. สืบค้น 20 ธันวาคม 2566, จาก https://www.nesdc.go.th/ewt_dl_link.php?nid=8661
- อักรพงศ์ อันทอง. (2546). คู่มือการใช้โปรแกรม Eviews เพื่อการวิเคราะห์ Unit Root, Cointegration และ Error Correction Model (ตามวิธีของ Engle and Granger). เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- Biswas, Prasun and Durgia, Chandan. (2020). *Error Correction Model (ECM): An Intuitive Guide for Time Series Modelling*.
- Bounthone, S. and Phouphet, K. (2023). *The Dynamic Relationship Between the Services Trade Sector and Economic Growth in the Lao People's Democratic Republic*. Leeds: Emerald Publishing Limited. Retrieved November 15, 2023, from <https://prasunbiswas90.medium.com/error-correction-model-ecm-an-intuitive-guide-c8e33bf6cb8f>
- Dragan Miljkovic, Rodney J. Paul & Roberto J. Garcia. (2010). *Income effects on the trade balance in small open economies*. Retrieved November 15, 2023, from <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/000368400322750>
- Kim, Yoonbai. (1994). Income effects on Trade balance. *Economics and Statistics*, 78(3) (Aug, 1996). Cambridge: The MIT Press.
- Parkin, Michael. (1994). *Macroeconomics* (2nd Ed.). Boston: Addison-Wesley Publishing Company.
- Pranav Gavali. (2023). *Ranked: The World's 50 Top Countries by GDP, by Sector Breakdown*. Retrieved November 14, 2023, from <https://www.visualcapitalist.com/cp/gdp-by-country-sector-breakdown/>
- Sean Ross. (2021). *What Impact Does the Balance of Trade Have on GDP Calculations?*. Retrieved November 17, 2023, from <https://www.investopedia.com/ask/answers/061515/what-impact-does-balance-trade-have-gdp-calculations.asp>

การเปรียบเทียบแนวคิด

จริยศาสตร์ในทัศนะของ

อิมมานูเอล ค้านท์ (Immanuel Kant)

และจอห์น สจ๊วต มิลล์ (John Stuart Mill)

ต่อการการุณยฆาต

3

An analysis of the principles of ethics in
Immanuel Kant's and John Stuart Mill's
perspectives on euthanasia

รับบทความ 10 มกราคม 2567
แก้ไขบทความ 25 มิถุนายน 2567
ตอบรับบทความ 26 มิถุนายน 2567

วิมลรัตน์ ศรีโยหะ¹
Vimonrat Sriyoha

สุธิดา แสงเลิศล้ำ^{1*}
Sutida Sanglertlam

1 นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา การเมือง และเศรษฐศาสตร์ วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
248 หมู่ที่ 2 ถนนชูปเปอร์ไฮเวย์ เชียงใหม่-ลำปาง ตำบลปงยางคก อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง 52190

Student, Bachelor of Arts Program in Philosophy, Politics, and Economics, College of Interdisciplinary Studies, Thammasat University
248 Area.2, Lampang-Chiang Mai Superhighway Road, Pong Yang Khok, Hang Chat District, Lampang 52190

*Corresponding author, e-mail: sutida.san@dome.tu.ac.th

บทคัดย่อ

การเปรียบเทียบแนวคิดจริยศาสตร์ในทรรศนะของ อิมมานูเอล ค้านท์ (Immanuel Kant) และ จอห์น สจ๊วต มิลล์ (John Stuart Mill) ต่อการการุณยฆาต มีวัตถุประสงค์เพื่อเปรียบเทียบแนวคิดจริยศาสตร์ของ อิมมานูเอล ค้านท์ และ จอห์น สจ๊วต มิลล์ต่อการการุณยฆาต นำไปสู่การวิเคราะห์ว่าแนวคิดทางจริยศาสตร์ของนักปรัชญาท่านใดเป็นรากฐานของความคิดเห็นต่อการสนับสนุนและไม่สนับสนุนการการุณยฆาตซึ่งเป็นที่ถกเถียงกันของคนในสังคม โดยพบว่าแนวคิดของ อิมมานูเอล ค้านท์ เป็นแนวคิดที่ไม่สนับสนุนการการุณยฆาต เนื่องจากค้านท์ใช้เจตนาแรกเริ่มของการกระทำเป็นตัวตัดสินใจเจตนาที่ดีโดยไม่สนใจผลลัพธ์ ถ้าหากปราศจากเจตจำนงที่ดี (Good will) การกระทำนั้นก็จะไม่ถูกต้องหรือไม่มีคุณค่าทางจริยธรรมตั้งแต่แรก หากพิจารณาด้วยเหตุผลที่เป็นกฎสากลแล้ว การจบชีวิตตนเองหรือการทำลายชีวิตผู้อื่นเป็นสิ่งที่ผิดก็คือผิดโดยไม่มีข้อแม้ หากพิจารณาเจตจำนงของผู้กระทำแล้วการยุติชีวิตตนเองโดยการุณยฆาตถือเป็นการกระทำที่ผิดกฎสากล และผิดต่อสิทธิมนุษยชนว่าด้วยสิทธิในชีวิตและร่างกายและแพทย์ที่ทำการการุณยฆาตซึ่งเป็นการยุติชีวิตผู้อื่น หรือฆ่าชีวิตผู้อื่น ก็ถือว่าขัดกับกฎสากลและถือเป็นการละเมิดปณิญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ส่วนแนวคิดประโยชน์นิยมของ จอห์น สจ๊วต มิลล์ เป็นแนวคิดที่ไม่ได้สนับสนุนการุณยฆาตโดยตรงแต่ก็ได้ปฏิเสธการการุณยฆาต ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับผลลัพธ์ หากผลลัพธ์เกิดประโยชน์และทำให้คนจำนวนมากมีความสุขก็ถือว่าเป็นการกระทำที่ดี หากผลลัพธ์ทำให้คนจำนวนมากเป็นทุกข์ก็ถือเป็นกระทำที่ไม่ดีตามทฤษฎีประโยชน์นิยมของมิลล์

คำสำคัญ: การุณยฆาต กฎสากล ประโยชน์นิยม เจตจำนงที่ดี

Abstract

This paper presents a comparative study of the ethical concepts of Immanuel Kant and John Stuart Mill on euthanasia. The objective is to compare Immanuel Kant's and John Stuart Mill's ethical theories on euthanasia by analysing the ethical ideas from which their philosophies formed the foundation of their opinions on supporting or not supporting euthanasia, which is a controversial topic in society. According to the analysis, Immanuel Kant did not advocate euthanasia because Kant was more concerned with good intentions than with outcomes, and he based his conclusions on the original intention of the action. If good will is wrong, it is wrong from the beginning. If considered for reasons that are universal laws, it is wrong to end one's own life or destroy another person's life. That would be considered wrong without any conditions. Euthanasia is regarded as a violation of human rights concerning the right to life and body. This covers medical professionals who carry out euthanasia, the taking of another person's life, which is against universal law and a violation of the Universal Declaration of Human Rights. Following this is John Stuart Mill's utilitarianism, which is a concept that does not directly support euthanasia but does not deny euthanasia. Mill's utilitarianism depends on results. If the results are beneficial and make many people happy, then the action is considered a beneficial one. On the other hand, if the result causes suffering to a large number of people, then it is considered a negative action according to Mill's utilitarian theory.

Keywords: Euthanasia, Universal Law, Utilitarianism, Good Will

บทนำ

การเรียกร้องสิทธิการการุณยฆาตมีมาตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน แม้ในปัจจุบันจะมีการเรียกร้องสิทธิการการุณยฆาตมากยิ่งขึ้น แต่ก็ยังมีข้อถกเถียงอย่างมากมาย ประเทศไทยเป็นอีกหนึ่งประเทศที่มีการถกเถียงในประเด็นดังกล่าวและเริ่มมีคนหันมาให้ความสนใจเกี่ยวกับการการุณยฆาตมากยิ่งขึ้น หลังจากที่มีข่าวคุณกอล์ฟ ชาวไทยผู้ป่วยเป็นเนื้องอกในสมองและได้รับการรักษาอย่างต่อเนื่องยาวนานกว่า 10 ปี คุณกอล์ฟได้ออกมาเล่าเรื่องราวชีวิตของตัวเองผ่านการบันทึกของตัวเอง โดยเขาได้ต่อสู้กับโรคร้ายนี้ซ้ำแล้วซ้ำเล่ามาเป็นระยะเวลานาน และรู้สึกทรมานกับชีวิตที่ต้องวนอยู่กับความเจ็บปวดซ้ำไปซ้ำมา เขาจึงตัดสินใจทำการการุณยฆาต ในขณะที่ประเทศไทยยังไม่มีกฎหมายรองรับ แพทย์ประจำตัวเขาจึงไม่สามารถทำตามที่เขาร้องขอให้ได้ ท้ายที่สุดคุณกอล์ฟจึงได้ตัดสินใจใช้วิธีการการุณยฆาตอย่างถูกต้องตามกฎหมาย ที่เมืองซูริค ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ และจากไปอย่างสงบเมื่อวันที่ 1 มีนาคม 2562 หลังจากเหตุการณ์ดังกล่าว ส่งผลให้เกิดข้อวิพากษ์วิจารณ์และข้อถกเถียงเกี่ยวกับการการุณยฆาตในสังคมไทยเป็นอย่างมาก ซึ่งต่างก็มีทั้งผู้ที่สนับสนุนการการุณยฆาตและผู้ที่ไม่สนับสนุนการการุณยฆาต ซึ่งข้อถกเถียงเหล่านี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงความคิด จุดยืน มุมมองวิธีการปฏิบัติ การตีความหมายที่ขึ้นอยู่กับรากฐานแนวคิดจริยศาสตร์ที่แตกต่างกันออกไป

นักปรัชญาตะวันตกหลายคนได้ให้หลักการและแนวคิดเกี่ยวกับรากฐานความคิดทางจริยศาสตร์เอาไว้ ซึ่งผู้เขียนได้หยิบยกเอาแนวคิดของนักปรัชญา 2 ท่านที่มีความน่าสนใจและเป็นแนวคิดที่มีมุมมองต่างกันอย่างสิ้นเชิง คือ อิมมานูเอล ค้านท์ (Immanuel Kant) ที่ให้แนวคิดไว้ว่า หลักการทางจริยศาสตร์หรือกฎทางศีลธรรมไม่ควรยืมประสบการณ์จากมนุษย์ เพราะมนุษย์แต่ละคนมีประสบการณ์ที่แตกต่างกันออกไป แต่กลับกันหลักการทางจริยศาสตร์ควรเป็นกฎให้มนุษย์ปฏิบัติตาม ถึงแม้ว่ามนุษย์จะมีสิ่งเร้ามากมายแต่มนุษย์สามารถพาตัวเองออกจากการควบคุมของสิ่งเร้าได้ด้วยเหตุผล กล่าวคือการกระทำที่ดีทางจริยศาสตร์ออกมาจากเหตุผลที่มีในตัวมนุษย์ และธรรมชาติของลักษณะของมนุษย์นั้นไม่ได้ดีในตัวเอง แต่มีเจตจำนงที่ดี (Good Will) ในตัวมันเองโดยปราศจากเงื่อนไขใด ๆ เป็นแรงกระตุ้นการกระทำที่มาจากหลักการที่ถูกต้องทั้งนี้ เจตจำนงที่ดีต้องปราศจากเงื่อนไข เจตจำนงที่ดีคือตัวมันเองเป็นเช่นนั้นโดยไม่ได้มีเป้าประสงค์ไปเพื่ออะไร เช่น การกระทำใด ๆ ที่ทำไม่สำเร็จตามเป้าหมาย แต่เราตั้งใจทำเต็มที่แล้วก็ถือเป็นการกระทำที่ดี แนวคิดต่อมาคือแนวคิดประโยชน์นิยมของ จอห์น สจ๊วต มิลล์ (John Stuart Mill) ที่ระบุไว้ว่าการสร้างหลักการทางศีลธรรมต้องอาศัยประสบการณ์ ทั้งนี้ไม่มีกฎตายตัวที่มอดัดสินล่วงหน้าว่าการกระทำใดถูกหรือผิด หากแต่ขึ้นอยู่กับผลลัพธ์ของการกระทำที่เกิดขึ้น ถ้าผลลัพธ์นั้นทำให้เกิดประโยชน์สุขแก่คนจำนวนมากก็ถือเป็นการกระทำที่ดี

อย่างไรก็ตาม เมื่อมีการถกเถียงเรื่องการทำการการุณยฆาต ไม่ว่าจะฝ่ายสนับสนุนหรือฝ่ายไม่สนับสนุน ต่างทำการถกเถียงผ่านมุมมองความคิดที่ถูกหล่อหลอมปลูกฝังมาตั้งแต่เด็กจนโต จนอาจทำให้มองข้ามความเป็นมารากฐานความคิดของตนเอง เนื่องจากถูกหล่อหลอมมาตั้งแต่เด็กจนโตตามสภาพแวดล้อมสังคมที่บุคคลนั้น ๆ อาศัยอยู่ การแสดงความคิดเห็นหรือมุมมองเหล่านี้จึงเป็นการถูกหล่อหลอมไปในตัวโดยไม่รู้ตัวและไม่ได้เกิดการตั้งคำถามกับพื้นฐานความคิดของตนเองว่าการที่ตนเองมีความคิดเช่นนั้นนั้นมีรากฐานหรืออิทธิพลมาจากอะไร ทั้งนี้เพื่อให้เข้าใจความเป็นมาของรากฐานแนวคิดทั้ง 2 มุมมองที่แตกต่างกัน ผู้เขียนจึงได้ยกแนวคิดจริยศาสตร์ของ อิมมานูเอล ค้านท์ และจอห์น สจ๊วต มิลล์ ซึ่งถือว่าเป็นกรอบแนวคิดที่สำคัญ และมีความแตกต่างกันอย่างชัดเจนมาใช้ในการวิเคราะห์ให้เห็นถึงความแตกต่างของกรอบแนวคิดที่มีต่อการการุณยฆาต เพื่อที่จะให้ผู้ศึกษาได้เห็นถึงความเป็นมาของรากฐานความคิดของตนเองว่าได้รับอิทธิพลมาจากแนวคิดของใครในส่วนใดบ้าง

การเปรียบเทียบแนวคิดจริยศาสตร์ในทฤษฎีของ อิมมานูเอล คานท์ (Immanuel Kant) และ จอห์น สจ๊วต มิลล์ (John Stuart Mill) ต่อการทำการอนุมาน

ในการศึกษาทางจริยศาสตร์มีนักปรัชญาตะวันตกหลายคนได้ให้หลักการและแนวคิดเกี่ยวกับจริยศาสตร์ไว้อย่างหลากหลาย หนึ่งในนั้นคือ อิมมานูเอล คานท์ ที่ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับรากฐานของปรัชญาทางศีลธรรม (Groundwork of the Metaphysic of Morals) และ จอห์น สจ๊วต มิลล์ ที่ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับประโยชน์นิยม (Utilitarianism) เอาไว้ โดยแนวคิดของนักปรัชญาทั้งสองท่านมีแนวคิดที่น่าสนใจและมีความแตกต่างกันในบางประการ ทั้งนี้บทความนี้ผู้เขียนมุ่งเปรียบเทียบให้เห็นถึงความแตกต่างทางแนวคิดและนำแนวคิดไปวิเคราะห์การสนับสนุนและไม่สนับสนุนการทำการอนุมาน

เริ่มต้นจากแนวคิดทางจริยศาสตร์ของอิมมานูเอล คานท์ ผู้ซึ่งเป็นนักปรัชญาชาวเยอรมันที่เกิดในครอบครัวที่เคร่งศาสนาและอาศัยอยู่ที่เมืองโคนิสเบิร์กตลอดชีวิต คานท์เกิดเมื่อวันที่ 22 เมษายน ค.ศ. 1724 และเสียชีวิตเมื่อวันที่ 12 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1804 ในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 15 ได้เกิดการปฏิวัติศาสนาที่มาร่วมกับยุคฟื้นฟูศิลป (Renaissance) เนื่องจากเดิมทีในสมัยยุคกลางผู้ที่สามารถอ่านหนังสือออกคือผู้ที่อยู่ในคริสตจักรเท่านั้น และแนวคิดในช่วงยุคสมัยนั้นเป็นแนวคิดยึดถือหลักเอง (Dogmatism) ซึ่งเป็นการรับเอาแนวคิดที่มีผู้สร้างเป็นทฤษฎีไว้แล้วมาโดยไม่มีการพิสูจน์หรือมีข้อกังขาใด ๆ ไม่มีการใคร่ครวญพิจารณาอีก แต่เมื่อเวลาผ่านไป เมื่อคริสตจักรเริ่มเสื่อมอำนาจลง ผู้คนเริ่มมีความตระหนักรู้กันมากยิ่งขึ้นในหลาย ๆ เรื่อง อันเนื่องจากการเริ่มตั้งคำถามกับสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น จากเดิมทีที่เชื่อมั่นอย่างมากในศาสนา เมื่อศาสนาเริ่มเสื่อมอำนาจลง ผู้คนต่างเริ่มตั้งคำถามหรือตั้งข้อสงสัยเพื่อหาเหตุผลที่รองรับกับความคิดนั้น ๆ จนกระทั่งในคริสต์ศตวรรษที่ 16-18 เกิดแนวคิดประจักษ์นิยม (Empiricism) คือหลักการหลังประสบการณ์ ซึ่งเป็นแนวคิดที่มุ่งเน้นการหาคำตอบและคำอธิบายรองรับสิ่งที่มนุษย์ทุกคนยอมรับกันได้ โดยหลักการนี้เชื่อว่ามนุษย์ทุกคนสามารถมีประสบการณ์กับสิ่งต่าง ๆ ได้และสังเคราะห์ความรู้ความเข้าใจของตัวเองออกมาจากประสบการณ์เหล่านี้ ซึ่งหลักการนี้เกิดขึ้นมาเพื่อขัดแย้งแนวคิดถือหลักเอง นอกจากนี้ยังมีอีกหนึ่งหลักการที่เกิดขึ้นมาในช่วงยุคสมัยดังกล่าว คือแนวคิดเหตุผลนิยม (Rationalism) ที่เชื่อว่ามนุษย์มีความคิดบางอย่างติดตัวมาตั้งแต่เกิดโดยไม่ต้องอาศัยประสบการณ์ ถือเป็นอีกแนวคิดที่เกิดขึ้นเพื่อโต้แย้งแนวคิดประจักษ์นิยม (Empiricism) อีกทีหนึ่ง อย่างไรก็ตาม ตัวของคานท์เองก็จัดอยู่ใน แนวคิดเหตุผลนิยม แต่ก็มีแตกต่างจากแนวคิดเหตุผลนิยม คนอื่น ๆ โดยจะอธิบายแนวคิดผ่านงานเขียนของเขา ดังต่อไปนี้

อิมมานูเอล คานท์ (Immanuel Kant, 1947, p. 5) ได้อธิบายในงานเขียน Groundwork of The Metaphysics of Morals ของเขาว่า ทั้งแนวคิดประจักษ์นิยมและแนวคิดเหตุผลนิยมนั้น ต่างไม่สมบูรณ์แบบ เนื่องจากต่างฝ่ายต่างยกแค่ความจริงบางอย่างในแง่มุมมองของตัวเองออกมาอธิบาย จนละเอียดงุ่มง่ามของอีกฝั่ง เป็นการยึดอยู่ในแค่ความคิดใดความคิดหนึ่ง คานท์จึงได้เสนอหลัก Critical Philosophy โดยที่เขาพยายามวางรากฐานและพยายามเข้าไปดูขอบเขตของมนุษย์โดยผ่าน 3 คำถาม ได้แก่ 1) What can I know? (ฉันรู้อะไรได้บ้าง?) 2) What ought I do? (ฉันควรทำอะไร?) และ 3) What may I hope for? (ฉันสามารถคาดหวังสิ่งใดได้?) เหตุที่เกิดการตั้งคำถามแบบนี้ขึ้น เนื่องจากคานท์มองว่าแนวคิดทั้ง 2 ฝ่าย ไม่ได้เข้าใจธรรมชาติของมนุษย์อย่างดีพอ จึงจำเป็นต้องกลับไปตั้งคำถามใหม่ ซึ่งคำถามทั้ง 3 คำถามนี้รวมกันไปสู่จุดเป้าหมายคำถามเดียวกัน คือ *มนุษย์คืออะไร?* นอกจากนี้คานท์ยังเชื่อว่ามนุษย์ต้องอาศัยทั้งประสบการณ์ภายนอกและรูปแบบของสิ่งที่มนุษย์เป็นหรือที่เรียกว่า หลักการก่อนประสบการณ์ (A Priori Principles) ซึ่งเป็นหลักการที่มาจากเงื่อนไขโครงสร้างจิตของเรา เป็นหลักการที่กำกับการมีความคิดของมนุษย์ที่ไม่ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ คานท์พยายามวิพากษ์วิจารณ์ทั้ง 2 ฝ่าย โดยการนำส่วนที่ใช้ได้ของทั้งสองมารวมผนึกกัน

เขาพยายามพิสูจน์ว่ามนุษย์มีหลักการในตัวเอง มีถึงขั้นสามารถกำกับหลักการของธรรมชาติที่เข้ามาหาเราได้ หลักการก่อนประสบการณ์นี้ทำให้มนุษย์สามารถเข้าใจกฎเกณฑ์ทางจริยศาสตร์ได้ด้วยตนเองสำหรับใช้กำกับ การกระทำของตนเอง เบื้องต้นค่านิยมมองว่าความรู้ไม่ว่าจะเป็นเรื่องใดก็ตามมี 2 ลักษณะ คือ ความรู้ที่ ขึ้นอยู่กับประสบการณ์และความรู้ที่ไม่ได้ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ ในงานเขียนของคานท์ ได้กล่าวว่าเป้าหมาย หลักของเขามีเพียงเป้าหมายเดียวคือพยายามที่จะถามคำถามที่เกี่ยวข้องกับเหตุผลทางศีลธรรม (Morals Reason) โดยปราศจากเชิงประจักษ์โดยทั่วไป เขามองว่าหลักการทางจริยศาสตร์ควรถูกต้องอย่างจำเป็น โดยสมบูรณ์แบบ คำสั่งทางจริยศาสตร์ควรถูกต้องและยอมรับได้ทั้งหมดสำหรับสิ่งที่มีเหตุผล รากฐานของ คำสั่งทางจริยศาสตร์ต้องมาจากนิสยใจคือที่ไม่ได้ออกมาในสถานะประสบการณ์ แต่ต้องมีรากฐานมาจาก ความคิดก่อนประสบการณ์และกฎเกณฑ์ใด ๆ ที่เป็นสากล คานท์มองว่าหลักการทางจริยศาสตร์ของเขาไม่ควร ออกมาจากสิ่งที่คุ้นเคยหรือคุ้นชินแต่ควรออกมาจากหลักการภายในตัวของมนุษย์เอง นอกจากนี้สำหรับคานท์ นั้น การที่มนุษย์จะมีเจตจำนงออกมาจากรากฐานอะไรนั้น ขึ้นอยู่กับว่ามันออกมาจากรากฐานประสบการณ์ และการกระทำของเราที่ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมที่มากระทบตัวเรา ตัวการกระทำของเราจึงขึ้นอยู่กับ สถานการณ์ หรืออารมณ์ในช่วงนั้น ๆ (Immanuel Kant, 1947, pp. 57-60) เช่น การที่เราจะช่วยครูถือของ มันก็ขึ้นอยู่กับว่าตอนนั้นอารมณ์เราเป็นอย่างไร หากวันไหนเรารู้สึกเหนื่อยเราก็คงจะไม่ช่วย แต่ถ้าหากวัน หนึ่งเรารู้สึกไม่เหนื่อยเราก็คงจะช่วย เป็นต้น คานท์เชื่อว่าตัวเจตจำนงเป็นตัวขับเคลื่อนสิ่งต่าง ๆ ของมนุษย์ เมื่อมีบางอย่างมากระทบให้เราต้องทำมัน อย่างไรก็ตามการตัดสินใจว่าจะช่วยหรือไม่ช่วยโดยมีอารมณ์ ความรู้สึกเหนื่อยและไม่เหนื่อยเป็นเงื่อนไขในการตัดสินใจนี้ เป็นการตัดสินใจที่ขับเคลื่อนด้วยเจตนา (Will) แต่ไม่ใช่เจตนาหรือเจตจำนงที่ดี

นอกจากนี้งานวิจัยของคานท์ได้อธิบายไว้ว่า เจตจำนงที่ดีของเขานั้นเป็นตัวขับเคลื่อนสิ่งต่าง ๆ ของ มนุษย์ เจตจำนงที่ดีเป็นสิ่งที่ดีโดยปราศจากเงื่อนไขใด ๆ ไม่ได้มีเป้าประสงค์ไปเพื่ออะไร แต่มีเป้าประสงค์ไป เพื่อการกระทำของตัวเอง เจตจำนงที่ดีแม้จะกระทำไม่สำเร็จแต่หากทำอย่างเต็มที่แล้วก็ถือว่าดีเช่นนั้น ทั้งนี้ หากคานท์มองว่าถ้าหากเป้าหมายสูงสุดคือความสุขจริง ๆ ธรรมชาติคงไม่ให้เหตุผลกับมนุษย์มา ในแง่จึง สุขจึงไม่ใช่เป้าหมายสูงสุดแต่เป็นเพียงส่วนหนึ่งที่จะช่วยในการไตร่ตรองไปหาเป้าหมายที่แท้จริง ทั้งนี้มนุษย์ ยังมีเหตุผลที่สามารถเลือกเป้าหมายของตนเองแม้จะเกิดสิ่งที่ขัดแย้งกับตัวเรา เช่น ขัดแย้งกับอารมณ์ ความรู้สึกของเรา หรือขัดแย้งกับแรงโน้มตามธรรมชาติ (Natural inclination) ของเรา เป็นต้น (Immanuel Kant, 1947, pp. 62-63) คานท์เชื่อว่า เจตจำนงที่ดีคือแรงผลักดันที่ออกมาจากการมีเหตุผลของเราเองโดยไม่ มีปัจจัยอื่นหรือไม่มีแรงโน้มน้าวอื่นเข้ามาเกี่ยวข้องให้กระทำการกระทำนั้น ๆ การกระทำที่ช่วยผู้อื่นเพื่อให้ ได้ผลประโยชน์อะไรบางอย่างมานั้น การกระทำนั้นจะไม่ถือเป็นกระทำการทางจริยศาสตร์ กล่าวโดยง่ายคือ การกระทำที่ทำเป็นหน้าที่โดยมีเป้าหมายเพื่ออะไรบางอย่าง ไม่ว่าจะเป็นทำเพื่อให้ถูกยกย่อง หรือทำไปเพื่อได้ สิ่งตอบแทน การกระทำเช่นนี้ไม่ถือว่ามีคุณค่าทางจริยศาสตร์ ในทางตรงข้ามกับการกระทำที่กระทำออกมา โดยปราศจากแรงผลักดัน ปราศจากเป้าหมายอะไรที่นอกเหนือจากตัวมันเอง การกระทำนี้จะถือว่าเป็น การกระทำทางจริยศาสตร์ เพราะมีเป้าหมายอยู่ที่ตัวมันเอง ไม่ได้ทำไปเพื่อวัตถุประสงค์บางอย่าง เช่น การช่วยคนที่จมน้ำแต่เรารู้ว่าคนที่จมน้ำเป็นคนที่ไม่ดี เราไม่ได้มีความรู้สึกอยากช่วยแต่สุดท้ายก็ช่วย เช่นนี้ถือ ว่าดีเพราะทำไปเพื่อตอบสนองต่อเป้าหมายที่ขึ้นอยู่กับตัวมันเอง อย่างไรก็ตามการกระทำทางจริยศาสตร์ จะต้องปราศจากเงื่อนไข คานท์มองว่า เจตจำนงที่มีความเกี่ยวข้องกับหน้าที่ทางจริยธรรม ในแง่ที่ว่า เจตจำนง ที่ดีนั้นเป็นตัวก่อให้เกิดเจตนา (Intention) ที่จะทำตามหน้าที่ทางจริยธรรมสากล (โดยไม่คำนึงถึงผลลัพธ์ที่ จะเกิดขึ้น) (Immanuel Kant, 1947, pp. 67-68)

สืบเนื่องจากการที่สิ่งต่าง ๆ ตามธรรมชาติเกิดจากธรรมชาติเองและดำเนินไปตามกฎธรรมชาติ ซึ่งจะมีเพียงสิ่งที่มีเหตุผลสมบูรณ์เท่านั้นที่จะสามารถกำหนดเจตจำนงได้ คานท์ได้กล่าวไว้ว่า Imperatives in

general หรือชุดคำสั่งบางอย่าง ซึ่งชุดคำสั่งที่ว่ำนนี้มีด้วยกัน 2 แบบ ได้แก่ 1) ชุดคำสั่งแบบมีเงื่อนไข (ไม่จัดเป็นกฎตามจริยศาสตร์) คือการได้มาเพื่อให้ได้อะไรบางอย่าง และ 2) ชุดคำสั่งแบบไม่มีเงื่อนไข/เด็ดขาด คือเป็นความจำเป็นแบบปฏิเสธไม่ได้และไม่ขึ้นอยู่กับอะไรเลย (Immanuel Kant, 1947, p. 80) โดยเราสามารถสร้างคำสั่ง 2 อย่าง ออกมาได้เองโดยผ่าน 4 สูตรของค่านท์ ได้แก่ 1) ลงมือกระทำตามหลักการที่ทำให้เป็นกฎสากลได้ไม่ขัดแย้ง ซึ่งเป็นข้อกำหนดหลักการพื้นฐานของจริยศาสตร์ของคานท์ 2) ปฏิบัติต่อผู้อื่นในฐานะที่เขาเป็นจุดหมายในตัวเอง และไม่ใช่เป็นวิถีไปสู่เป้าหมายใด ๆ ถือเป็นหลักการในเชิงปฏิบัติที่กำหนดให้มีการปฏิบัติต่อมนุษย์ผู้อื่นในฐานะมนุษย์ที่มีเกียรติศักดิ์ศรี และมีคุณค่าในตัวเอง ต่างจากวัตถุสิ่งของต่าง ๆ และไม่ปฏิบัติต่อมนุษย์ในฐานะเป็นเครื่องมือไปสู่เป้าหมายใด ๆ การปฏิบัติต่อมนุษย์ในฐานะผู้ที่มีคุณค่าในตัวเอง ในที่นี้รวมถึงการที่ตัวผู้กระทำเองก็มีหน้าที่จะต้องปฏิบัติต่อตัวเองในฐานะจุดหมายด้วย โดยคานท์อธิบายว่ามนุษย์ทุกคนมีคุณค่าในตัวเอง เนื่องจากมนุษย์มีเหตุผลในการตัดสินใจที่จะเลือกกระทำและมีเป้าหมายเป็นของตนเอง (จริยศาสตร์เชิงกรณีธรรม, 2554) เพื่อนำไปสู่สูตรที่ 3 และ 4 กระทำไปเพื่อเป้าหมายสูงสุด เราอยู่ในความจริงที่แม้ว่ามนุษย์จะโดนธรรมชาติกำกับ แต่มนุษย์ก็สามารถสร้างกฎขึ้นมาได้ 3) สังคมหนึ่งสามารถกำหนดทิศทางไปในทางเดียวกันได้ เพื่อเป้าประสงค์ของการอยู่ร่วมกัน และ 4) กฎคำสั่งที่ออกมาจากการมีเหตุผลของมนุษย์ใช้ได้ทั้งหมด มนุษย์ไม่จำเป็นต้องอยู่ภายใต้อาณัติของสิ่งใด แต่อยู่ภายใต้กฎของตัวเองเท่านั้น โดยทั้ง 4 สูตรที่ได้กล่าวไปข้างต้นนั้นเป็นการสร้างชุดคำสั่งไม่มีเงื่อนไข/เด็ดขาดเพื่อให้เป็นที่ยอมรับได้อย่างเป็นสากล เช่น การฆ่าผู้อื่นคือเรื่องที่ผิด เนื่องจากถือว่าเป็นการกระทำที่ไม่ควรกระทำไม่ว่าจะด้วยเหตุผลใดก็ตามแต่

กล่าวได้ว่าหลักการทางจริยศาสตร์ของเข่า ได้เห็นแย้งกับกระแสความเชื่อประจักษ์นิยม และเหตุผลนิยมที่มีขึ้นในยุคนั้น พร้อมทั้งให้แนวคิดว่าการทางจริยศาสตร์หรือกฎทางศีลธรรมไม่ควรยึดประสพการณ์จากมนุษย์ เพราะมนุษย์มีประสพการณ์ที่แตกต่างกันออกไป ในทางกลับกัน หลักการทางจริยศาสตร์ควรเป็นกฎให้มนุษย์ปฏิบัติตาม ถึงแม้ว่ามนุษย์จะมีสิ่งร่ำมากมายแต่มนุษย์สามารถพาตัวเองออกจากการควบคุมของสิ่งเร้าได้ด้วยเหตุผล กล่าวคือการกระทำที่ดีทางจริยศาสตร์ออกมาจากเหตุผลที่มีในตัวมนุษย์ และธรรมชาติของลักษณะของมนุษย์นั้นไม่ได้ดีในตัวมันเอง แต่มีเจตจำนงที่ดีซึ่งถือเป็นสิ่งที่ดีเพราะตัวมันเองอยู่แล้วโดยปราศจากเงื่อนไขใด ๆ เป็นแรงกระตุ้นการกระทำ ทั้งนี้เจตจำนงที่ดีต้องปราศจากเงื่อนไข เจตจำนงที่ดีคือตัวมันเองเป็นเช่นนั้นโดยไม่ได้อำนาจไปเพื่ออะไร การกระทำใด ๆ ที่ทำไม่สำเร็จตามเป้าหมาย แต่เราตั้งใจทำเต็มที่แล้วก็ถือเป็นการกระทำที่ดี ในทางจริยศาสตร์ตามแนวคิดของอิมมานูเอล คานท์

แนวคิดถัดมาที่ผู้เขียนได้นำมาใช้ในการวิเคราะห์คือ แนวคิดทางจริยศาสตร์ของจอห์น สจ๊วต มิลล์ (John Stuart Mill, 2003, p. 181) ได้อธิบายในงานเขียน Utilitarianism ของเข่าว่าก่อนที่จะเข้าเรื่องของมิลล์ เขาได้เขียนถึงเจเรมี เบนแธม (Jeremy Bentham) หรือผู้ที่มิลล์อยู่ด้วยในวัยเด็ก เบนแธมเชื่อว่าการกระทำของมนุษย์นั้นมาจากความรู้สึก เขาเชื่อว่าความสุขที่เกิดขึ้นเป็นสภาพทางจิตใจ (เชิงปริมาณ) และความสุขนั้นไม่ได้มีความแตกต่าง ไม่ว่ามนุษย์จะทำอะไรแล้วรู้สึกดีก็คือความสุขเหมือนกันหมด ซึ่งมิลล์ได้นำความคิดของเบนแธมมาศึกษาต่อยอดพร้อมกับการโต้แย้งไปในตัว โดยเป็นการสื่อสารออกมาในรูปแบบของการนำข้อครหาต่าง ๆ มาชี้แจงให้เห็นในงานเขียนเรื่องนี้ มิลล์ยังมองว่าความสุขนั้นไม่ได้มีแค่เชิงปริมาณ หากยังมีในเชิงคุณภาพด้วยเช่นกัน โดยที่เขาได้แบ่งการกระทำในภาพมุกกว้างของคนที่มีองจริยศาสตร์ในยุคนั้นไว้ 2 ประเภท ได้แก่ การกระทำที่ออกมาจากจิตใจโดยไม่มีอะไรกระตุ้น และการกระทำที่มาจากประสพการณ์ แต่สำหรับมิลล์นั้น ทั้ง 2 ประเภทนี้ต่างก็ถูกวิพากษ์วิจารณ์ และมิลล์มองว่าแนวคิดของคานท์เป็นนามธรรมที่ไม่สามารถจับต้องได้ โดยมิลล์ได้พูดถึงคานท์ในงานเขียนของเขาไว้ว่า “ข้าพเจ้าอดไม่ได้ที่จะอ้างถึงบทความเชิงระบบของอภิปรัชญาแห่งจริยศาสตร์ที่โด่งดังที่สุดเรื่องหนึ่ง เขียนขึ้นโดยคานท์ชายผู้หนึ่งที่ซึ่งระบบความคิดของเขายังคงเป็นหนึ่งในเครื่องหมายสำคัญในประวัติศาสตร์ของการคาดเดาทางปรัชญาไป

อีกนัย ในงานเขียนของเขาได้วางหลักการสากลซึ่งเป็นแหล่งกำเนิดและรากฐานของภาระผูกพันทางศีลธรรม คือกฎคำสั่งเด็ดขาดที่ว่า ‘จงลงมือทำเพื่อให้กฎที่คุณปฏิบัติสามารถถูกนำไปใช้เป็นกฎหมายโดยมนุษย์ที่มีเหตุผล’ แต่มิลล์มองว่าเมื่อค่านิยมเริ่มอนุมานจากหลักคำสอนนี้หลักศีลธรรมของเขาก็ล้มเหลวเพราะมันเป็นไปไม่ได้ในทางตรรกะ (Logical) ที่การปฏิบัติใด ๆ จะสามารถถูกทำให้เป็นกฎสากลได้โดยอาศัยเพียงการใช้เหตุผล และผลในการพิจารณา โดยมิลล์ได้ยกตัวอย่างของการรับเลี้ยงบุตรบุญธรรม และแสดงให้เห็นถึงผลที่ตามมาจากการรับเลี้ยงบุตรบุญธรรมว่าหากการรับเลี้ยงบุตรบุญธรรมกลายเป็นกฎสากล จะส่งผลในลักษณะที่ไม่มีใครอยากให้กำเนิดบุตรด้วยตนเอง เพราะสามารถรับเลี้ยงบุตรบุญธรรมมาเป็นบุตรได้” (John Stuart Mill, 2003, p. 183) จะเห็นได้ว่าสิ่งที่มิลล์พยายามจะสื่อสาร คือ เขาไม่ได้ยอมรับแนวคิดหลักการที่เป็นที่ยอมรับในระดับสากลของค่านิยม เนื่องจากเมื่อมิลล์ได้พิจารณาสูตรของค่านิยมแล้ว เขาเห็นว่าสูตรของค่านิยมในข้อแรกแสดงให้เห็นว่ากฎนี้ไม่สามารถเป็นสากลได้เพียงเพราะทุกคนยอมรับมัน เช่น การโกหก หากทุกคนยอมรับการโกหกเป็นกฎสากล ฉะนั้นการโกหกจะกลายเป็นเรื่องปกติในสังคม แต่ในความเป็นจริงคือการโกหกนั้นไม่ควรเกิดขึ้นในสังคม

John Stuart Mill (2003, pp. 186-187) ได้อธิบายถึงการแก้ต่างข้อครหาที่ว่า หากแหล่งความสุขของมนุษย์และสุกรเหมือนกันทุกประการ กฎแห่งชีวิตที่ดีเพียงพอสำหรับสิ่งหนึ่งก็จะดีเพียงพอสำหรับอีกสิ่งหนึ่ง การเปรียบเทียบชีวิตในแนวคิดที่ว่าด้วยการค้นหาความสุขทางจิตวิญญาณ (Epicureanism) กับสัตว์นั้นถือเป็นความรู้สึกที่ต่ำต้อย เพราะความสุขของสัตว์ไม่สามารถตอบสนองแนวคิดเรื่องความสุขของมนุษย์ มิลล์ได้แก้ข้อครหาดังกล่าวว่าเป็นแนวคิดที่ไม่ได้มองมนุษย์ต่ำเยี่ยงสุกร แต่ผู้ที่โต้แย้งนั้นแหละที่มองมนุษย์ต่ำเหมือนสัตว์ เนื่องจากความสุขของมนุษย์ไม่อาจถูกตอบสนองได้โดยความสุขในระดับเดียวกับสัตว์ เพราะมนุษย์มีพัฒนาการทางสติปัญญา มีศักยภาพ ความสุขของมนุษย์จึงมีคุณภาพสูงกว่าความสุขของสัตว์ มิลล์มองว่าแม้สัตว์จะไม่ได้มีศักยภาพเท่ามนุษย์แต่ก็ถือว่ามีความรู้สึกเหมือนกัน ทั้งนี้การประมาณความสุข ทั้งหมดควรจะพิจารณาถึงคุณภาพเช่นเดียวกับปริมาณ แต่การประมาณค่าของความสุขพอใจควรขึ้นอยู่กับปริมาณเพียงอย่างเดียว ความสุขทั้ง 2 ประการไม่ว่าจะเป็นปริมาณหรือคุณภาพนั้นควรใช้ความสุขพอใจเป็นการตัดสินใจในการเลือก โดยไม่คำนึงถึงความรู้สึกผูกพันทางศีลธรรมใด ๆ ที่จะต้องชอบสิ่งนั้น ๆ และนี่คือความสุขที่พึงปรารถนามากกว่า อีกทั้งมิลล์ยังเชื่อว่ามนุษย์สามารถมีประสบการณ์กับความสุขได้เช่นกัน นอกจากนี้มิลล์ยังมองว่ามนุษย์ทุกคนสามารถพัฒนาตัวเองให้มีศักยภาพได้ เนื่องจากเดิมทีมิลล์เป็นคนที่ไม่เก่ง เขาจึงมีความเชื่อที่ว่ามันมนุษย์สามารถพัฒนาศักยภาพเพื่อทำให้ตัวเองมีความสุขได้ ศักยภาพของมนุษย์ที่เปราะบางมักถูกทำลายลงได้ง่ายถ้าหากไม่มีโอกาสที่จะพัฒนาศักยภาพ ทั้งนี้การพัฒนาศักยภาพเป็นความสุขแบบเดียวที่สามารถเข้าถึงได้เพราะคุ้นเคยหรือคุ้นชินกับการพัฒนาศักยภาพ เช่น หากกำหนดให้การกินแฮมเบอร์เกอร์ตอนเช้า บ่ายก็กิน เย็นก็กินอีก เช่นนี้ความสุขของเรามีเพียงสิ่งเดียวคือแฮมเบอร์เกอร์ หากมนุษย์เราไม่มีการพัฒนาศักยภาพชีวิตให้ไปกินอาหารอื่น ๆ บ้าง มนุษย์ก็อาจจะไม่มีความสุขจากสิ่งอื่นนอกเหนือจากแฮมเบอร์เกอร์ หรือการที่มนุษย์ทำอะไรเดิม ๆ ซ้ำ ๆ โดยที่ไม่คิดจะพัฒนาศักยภาพของเราในการเลือกทำอะไรใหม่ที่ท้าทายมากขึ้น ก็จะไม่พบความสุขจากสิ่งใหม่นอกเหนือจากการกระทำแบบเดิม ๆ เป็นต้น นอกจากนี้มิลล์ยังเชื่อว่า ถ้าจิตของมนุษย์มีศักยภาพมากเท่าใด ก็จะสามารถทำให้มนุษย์ได้รู้จักและเข้าถึงคุณภาพของความสุขมากขึ้นเท่านั้น อย่างไรก็ตาม จากเนื้อหาที่ได้อธิบายไปข้างต้นนั้นได้นำไปสู่การตั้งข้อสงสัยที่ว่าเช่นนี้แนวคิดประโยชน์นิยม (Utilitarianism) จะถือว่าเป็นหลักการที่เห็นแก่ตัวหรือไม่ มิลล์ได้อธิบายว่าความสุขอาจไม่ได้เกิดจากผู้กระทำเพียงผู้เดียว แต่อาจส่งผลต่อไปสู่คนอื่น ๆ ที่อยู่รอบข้างได้เช่นกัน นอกจากนี้ แนวคิดประโยชน์นิยม ในงานเขียนของมิลล์เองก็ไม่ได้กล่าวถึงแค่ความสุขของคนเพียงคนเดียว แต่ยังกล่าวถึงความสุขของตัวเองกับความสุขของผู้อื่น โดยเขานั้นได้กล่าวว่า มนุษย์ควรให้ความสำคัญกับความสุขหรือความสนใจของทุก ๆ คน ให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ นอกจากนั้น เราควรใช้ความคิดเห็นที่มีอำนาจเหนืออุปนิสัยของ

มนุษย์ในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างความสุขของตัวเองกับความสุขของส่วนรวม โดยเฉพาะอย่างยิ่งระหว่างความสุขของตัวเองกับการปฏิบัติตามวิถีแห่งพฤติกรรมดังกล่าวทั้งในด้านลบและด้านบวกตามที่คำนึงถึงความสุขสากลกำหนดไว้ เพื่อให้ตัวเองรู้ถึงความเป็นไปได้แห่งความสุขสำหรับตัวเอง โดยอาจจะรวมไปถึงความสุขของคนรอบข้างและความสุขของสัตว์ด้วยเช่นกัน หลักการนี้จึงไม่ใช่หลักการที่เห็นแก่ตัว เพราะเป็นความสุขที่ไม่ได้คำนึงถึงแต่ความสุขของตัวเอง หากแต่ยังคำนึงถึงความสุขของคนรอบตัวด้วย ตามแนวทางการพิจารณาความสุขของมิลล์ มองว่าการที่มนุษย์จะพิจารณาความสุขนั้น ไม่ควรพิจารณาจากตัวเองเพียงคนเดียว แต่ควรที่จะพิจารณาความสุขจากคนรอบข้าง โดยในการพิจารณานั้นต้องไม่เอาความสุขของตัวเองเป็นที่ตั้งหลักในการตัดสินใจความสุขของผู้อื่น เพื่อป้องกันการเอนเอียงในการตัดสินใจ (John Stuart Mill, 2003, p. 194) ทั้งนี้จุดแข็งของหลักการนี้ ก็คือ มนุษย์นั้นสามารถยกระดับความสุขขึ้นมาได้เรื่อย ๆ (John Stuart Mill, 2003, p. 199) อย่างไรก็ตาม หลักการของมิลล์ถือเป็นหลักการที่สามารถพิจารณาต่อไปได้อย่างไม่รู้จบ ดังนั้นแนวคิดประโยชน์นิยม จึงไม่ถือเป็นแนวคิดที่เห็นแก่ตัว เพราะเมื่อมนุษย์พัฒนาศักยภาพสูงขึ้น มีพัฒนาการทางสติปัญญา พัฒนาการทางอารมณ์ ความรู้สึก จิตใจที่สูงขึ้น คุณภาพของความสุขก็พัฒนาตามไปด้วย ซึ่งความสุขของตนเองอาจเป็นสิ่งที่ทำให้คนอื่นมีความสุขได้ หรืออาจกล่าวได้ว่าประโยชน์ของตนเองเท่ากับประโยชน์ส่วนรวม

แนวคิดของนักปรัชญาทั้ง 2 ท่านมีความแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง 3 ประเด็นด้วยกัน ได้แก่ ประเด็นที่หนึ่ง แนวคิดของค่าน้ำหนักปฏิเสธแนวคิดประโยชน์นิยมที่ถือว่ารากฐานของคุณธรรมคือประโยชน์หรือความสุขจำนวนมาก ค่าน้ำหนักกล่าวว่าศีลธรรมไม่อาจตั้งอยู่บนผลประโยชน์เท่านั้น การกระทำอะไรบางอย่างที่ทำให้คนจำนวนมากและตนเองมีความสุขนั้นไม่ได้หมายความว่า จะเป็นสิ่งที่ถูกต้องเสมอไป การกระทำของมนุษย์ที่เป็น การกระทำที่ดีทางศีลธรรมมิใช่เพียงเพราะการกระทำนั้นเกิดจากแรงโน้มถ่วงทางอารมณ์หรือจากผลประโยชน์ของตนเอง แต่เป็นเพราะว่าเป็นการกระทำจากการสำนึกในหน้าที่ (พระอธิการประทีป ปิยสีโล (ศรีภิรมย์) และ ดร.เสรี ศรีงาม, ม.ป.ป., น. 4) เป็นการกระทำที่เกิดจากเจตจำนงที่ดี ทั้งนี้แนวคิดของค่าน้ำหนักมีความเป็นนามธรรมมากเกินไป ขณะที่แนวคิดของมิลล์เป็นแนวคิดที่ตรงกันข้ามกับความศรัทธาต่อคุณธรรมต่าง ๆ ในงานเขียนของมิลล์ได้อ้างถึงบทความ จริยศาสตร์ที่เขียนโดยค่าน้ำหนัก เขาได้วางหลักการสากลในฐานะรากฐานของปรัชญาทางศีลธรรมว่า จากกฎข้อนี้หน้าที่ที่แท้จริงของศีลธรรมของค่าน้ำหนักก็ล้มเหลว

ประเด็นที่สอง จะเห็นได้ว่าทฤษฎีทางจริยศาสตร์ของค่าน้ำหนักนั้นเป็นปรัชญาศีลธรรมที่บริสุทธิ ซึ่งเป็นอิสระจากแนวคิดปัจเจกนิยม นั่นคือเป็นหลักการบริสุทธิ์ไม่ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ใด ๆ อีกทั้งยังมองว่าการกระทำที่ดีทางศีลธรรมออกมาจากหลักการที่มาจากความมีเหตุผลในตัวมนุษย์เอง ส่วนแนวคิดของมิลล์นั้นระบุว่าทฤษฎีจริยศาสตร์ต้องอาศัยประสบการณ์ และมนุษย์ต้องมีประสบการณ์อย่างน้อย 2 ประสบการณ์ขึ้นไปถึงจะสามารถเปรียบเทียบได้ว่าประสบการณ์ใดเป็นประสบการณ์มีคุณภาพสูงกว่า กล่าวคือ ค่าน้ำหนักไม่เชื่อในประสบการณ์ แม้ค่าน้ำหนักจะยอมรับในแง่หนึ่งว่าความรู้มาจากประสบการณ์ แต่ไม่ใช่ประสบการณ์เพียงอย่างเดียว ต้องอาศัยการถ่วงรอมถึงศักยภาพในการรับรู้บางอย่างของมนุษย์ร่วมด้วยจึงจะเกิดเป็นความรู้ ขณะที่มิลล์นั้นเชื่อในประสบการณ์ของมนุษย์

ประเด็นที่สาม ค่าน้ำหนักให้คุณค่ากับการใช้เหตุผลเพียงอย่างเดียวซึ่งก็คือมนุษย์เท่านั้นไม่ให้คุณค่ากับสัตว์ เนื่องจากสัตว์ไม่มีเหตุผล แต่มิลล์นั้นมองว่าแม้สัตว์จะไม่มีเหตุผลแต่ก็มีอารมณ์ความรู้สึกและควรให้คุณค่ากับมัน ดังนั้น มิลล์จึงให้คุณค่ากับอารมณ์และความรู้สึกร่วมด้วย

จากข้อเปรียบเทียบทั้ง 3 ประเด็นดังกล่าว จะเห็นได้ว่าแนวคิดของค่าน้ำหนักกับมิลล์มีแนวคิดที่ต่างกันไปอย่างสิ้นเชิง ผู้เขียนจึงมองว่าแนวคิดที่แตกต่างกันนี้จะสามารถเป็นฐานคิดที่สำคัญต่อการสนับสนุน และไม่สนับสนุนการทำการุณยฆาต

การการุณยฆาต

การการุณยฆาต หรือ Euthanasia เป็นภาษากรีก ประกอบด้วยคำศัพท์ 2 คำ คือ “eu” หมายถึง good และ “Thanatos” หมายถึง death แปลรวมความว่า ตายดี ตายสงบ การทำการุณยฆาตมีเจตนาเพื่อต้องการให้ผู้ป่วยเสียชีวิตเพื่อให้พ้นจากความทุกข์ทรมานจากอาการป่วยที่ต้องเผชิญ โดยมีข้อพิจารณา 3 ประการ คือ 1) เมื่ออยู่ในภาวะเจ็บปวดทรมานอย่างสาหัส โดยเฉพาะเมื่อต้องใช้อุปกรณ์ทางการแพทย์ช่วยในการหายใจเพื่อต่อชีวิตของบุคคลนั้น หรือไม่รับรู้ความเจ็บปวดด้วยการใช้ยาระงับความเจ็บปวดทรมาน แต่มีข้อโต้แย้ง คือ เราจะใช้เทคโนโลยีเอาชนะความเจ็บปวดทรมานนั้นได้มากน้อยเพียงใด มีเงื่อนไขใดบ้างที่ทำให้มนุษย์สามารถแยกแยะระหว่างความเจ็บปวดทรมานที่บุคคลหนึ่งต้องเผชิญและต้องการที่จะหลุดพ้น โดยปราศจากการกีดกันทางอารมณ์หรืออยู่ภาวะซึมเศร้า 2) สิทธิส่วนบุคคลที่จะยุติชีวิตลงในสภาวะที่พร้อมและสมัครใจ ในกรณีนี้ “สิทธิที่จะตาย” ต้องไม่ถูกหยิบยื่นให้โดยผู้อื่น นอกจากจะเป็นการตัดสินใจของตัวเจ้าของชีวิตเอง แต่ในกรณีนี้จะเกิดช่องว่างทันทีหากมีผู้หยิบยื่นความตายให้บุคคลอื่นโดยใช้ดุลยพินิจตัดสินว่าบุคคลนั้นหมดหนทางที่จะรักษาได้และมีสภาพทุกข์ทรมาน ซึ่งเป็นสถานการณ์ที่ล่อแหลมต่อการใช้การุณยฆาตอย่างฟุ่มเฟือยจนเกินไป และ 3) ผู้ป่วยไม่ควรจะถูกบังคับให้ยุติชีวิตออกไปในสภาพที่ช่วยตนเองไม่ได้และไร้การรับรู้ทางสมอง หรืออยู่ในสภาวะที่เรียกว่า “ฟื้นไม่ได้ ตายไม่ลง” ทางออกที่มีอยู่ในปัจจุบัน คือ การให้สิทธิผู้ป่วยระยะสุดท้าย อยู่ในสภาพที่พร้อมตายอย่างมีศักดิ์ศรี สงบ และมีสติ โดยมีคนรกรอบข้างที่ยอมรับการตัดสินใจที่จะจากไปอย่างมีสติและเห็นความตายเป็นเรื่องธรรมชาติ แนวคิดเช่นนี้ในประเทศซีกโลกตะวันตกเช่นนี้เป็นที่มาของการจัดหาสถานพยาบาลผู้ป่วยระยะสุดท้าย (Hospice) ให้เตรียมตัวตายอย่างมีศักดิ์ศรี และตายอย่างมีสติ ปราศจากการยึดชีวิตไว้ด้วยเทคโนโลยีต่าง ๆ (ดวงพร เพชรคง, 2559)

ลักษณะของการกระทำการการุณยฆาต สามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ 1) การตายตามธรรมชาติแบบ Active Euthanasia หรือ Positive Euthanasia เป็นการตายโดยสงบที่เกิดจากการกระทำของแพทย์ตามคำร้องขอของผู้ป่วย โดยคำร้องขอนั้นต้องเกิดจากการแสดงเจตนาขอให้มีการตายโดยสงบของผู้ป่วย เพื่อที่จะยุติความทุกข์ทรมานจากความเจ็บป่วยที่ไม่สามารถรักษาให้หายและกลับไปใช้ชีวิตได้อย่างปกติ การการุณยฆาตในประเภทนี้จะเป็นการช่วยให้ความตายมาถึงเร็วขึ้น โดยทำให้ผู้ป่วยถึงแก่ชีวิตโดยเจตนาและผู้กระทำได้กระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งต่อเนื้อตัวร่างกายของผู้ป่วยโดยตรง เช่น การฉีดยา เพื่อให้ผู้ป่วยถึงแก่ความตายอย่างสงบ และ 2) คือการตายตามธรรมชาติแบบ Passive Euthanasia หรือ Negative Euthanasia เป็นการตายโดยสงบที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติหรือตายตามสภาวะร่างกายของผู้ป่วยที่อยู่ในสภาวะสุดท้ายของชีวิต โดยแพทย์จะไม่ยื้อชีวิตของผู้ป่วยที่อยู่ในสภาวะสุดท้ายของชีวิตด้วย เครื่องมือทางการแพทย์ แต่จะใช้วิธีรักษาแบบประคองอาการของผู้ป่วยเพื่อให้ผู้ป่วยจากไปอย่างสงบตามธรรมชาติ (วนิดา โสภณสินสุข และ อัจฉริยา ชูตินันท์, 2565, น. 396) การุณยฆาตในประเภทนี้จะเป็นการทำให้ผู้ป่วยถึงแก่ชีวิตโดยเจตนาแต่ผู้กระทำไม่ได้กระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งต่อเนื้อตัวร่างกายของผู้ป่วย จะใช้วิธีการปฏิเสธการรักษาเข้าแทรกแซงทำให้ผู้ป่วยถึงแก่ความตาย (ศุภย์สิทธิมนุษยชน, 2557)

สิทธิที่จะตายอย่างมีศักดิ์ศรี

การการุณยฆาตเป็นการกระทำที่มาพร้อมกับเรื่องของสิทธิในการตัดสินใจจบชีวิตของตนเองเพื่อให้ตนเองหลุดพ้นจากความทุกข์ทรมานอย่างมีศักดิ์ศรีของผู้ป่วยโดยปราศจากเครื่องมือเทคโนโลยีในการยื้อชีวิตของผู้ป่วยเพื่อให้ผู้ป่วยได้ตายตามสภาพความเป็นมนุษย์อย่างแท้จริง ในประเทศทางซีกโลกตะวันตกได้มีการเรียกร้องสิทธิที่จะตายกันเป็นจำนวนมาก ซึ่งบางประเทศได้มีการรองรับกฎหมายสิทธิที่จะตายไว้อย่าง

ชัดเจน เนื่องจากการที่ผู้ป่วยมีชีวิตอยู่กับเครื่องมือทางการแพทย์ในกระบวนการช่วยชีวิตผู้ป่วย (Life sustaining procedure) ถือเป็นการลดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (Dehumanization) ดังนั้น การปฏิเสธการรักษาเพื่อยื้อชีวิตของแพทย์สามารถทำให้กระบวนการช่วยเหลือคนที่กำลังจะตาย มีสภาพของความเป็นมนุษย์อย่างแท้จริง (ดวงเด่น นาคสีหราช, 2561, น. 202)

วัชร งามจิตรเจริญ (2565, น. 386) ได้แบ่งสิทธิของผู้ป่วยออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ 1) สิทธิของการกระทำ (a right of action) คือการที่บุคคลอาจกระทำหรือได้รับอนุญาตให้กระทำให้บางสิ่งบางอย่างได้สามารถกระทำสิ่งนั้นได้ โดยไม่มีความผิดหรือการกระทำนั้นไม่ถูกกฎหมายหรือศีลธรรมห้าม (Jennifer Speake, 1981/2565) และ 2) สิทธิการเรียกร้องหรือการอ้างสิทธิ คือการให้ผู้อื่นปฏิบัติตามในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง เช่น สิทธิในการเรียกร้องให้ลูกหนี้จ่ายเงินที่กู้ยืมไป และสิทธิของรัฐในการออกกฎหมายที่บังคับให้ประชาชนทำตาม สิทธิชนิดนี้หมายรวมถึงสิทธิที่จะได้รับการปล่อยให้เป็นอิสระไม่ถูกรบกวน หรือไม่ถูกบังคับในการทำสิ่งที่บุคคลนั้นเลือกที่จะทำ

ฝ่ายสนับสนุนและไม่สนับสนุนการการุณยฆาต

หากกล่าวถึงสิทธิการเรียกร้องต่าง ๆ สิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นสิทธิและเสรีภาพที่ใช้กันอย่างแพร่หลายทั่วโลก คือ ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights หรือ UDHR) เป็นเอกสารที่ทั่วโลกตกลงใช้ร่วมกันเป็นแนวทางไปสู่เสรีภาพและความเท่าเทียม โดยการปกป้องสิทธิมนุษยชนของทุกคนในทุกแห่งหน นับเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ที่นานาประเทศเห็นพ้องกันว่าสิทธิและเสรีภาพเป็นสิ่งที่ต้องได้รับการปกป้อง เพื่อให้มนุษย์สามารถมีชีวิตอยู่ได้อย่างเสรี เท่าเทียม และมีศักดิ์ศรี (ปฏิญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชน, 2020) ดังนั้นจึงห้ามใช้อำนาจในการเลือกปฏิบัติต่อมนุษย์ รัฐมีหน้าที่สร้างหลักประกันแก่ทุกชีวิตตามหลักการที่ปรากฏในปฏิญญา เพื่อเป็นพื้นฐานแห่งความยุติธรรมและสันติภาพของโลก ซึ่งในแง่ของสิทธิในชีวิตและร่างกายในปฏิญญาได้กล่าวถึงเพียงแค่มนุษย์ทุกคนมีสิทธิในการมีชีวิต มีเสรีภาพ และมีความมั่นคงในชีวิตของตนเอง ปฏิญญาสากลมาตรา 3 ในต้นฉบับภาษาอังกฤษได้ใช้คำว่า Right to life หรือ สิทธิมนุษยชนที่ปัจเจกบุคคลพึงมีในชีวิตของตนเอง ซึ่งอาจทำให้เกิดข้อถกเถียงในการตีความหมาย ดังเช่นที่บางแหล่งข้อมูลที่แปลออกมาเป็นภาษาไทยไว้ว่าเป็นสิทธิในการมีชีวิตหรือสิทธิในการดำรงชีวิต (อภิโชค เกิดผล, 2564, น. 240) เมื่อพิจารณาจากคำแปลดังกล่าว จะเห็นได้ว่าเป็นการตีความหมายไปในทิศทางที่แคบลง นั่นคือกล่าวถึงสิทธิในการที่จะมีชีวิตและดำรงชีวิตอยู่ของปัจเจกบุคคลแต่ไม่ได้รวมถึงสิทธิในการเลือกที่จะยุติชีวิตของตนเอง ขณะที่คำว่า Right to life นั้นมีความหมายที่ครอบคลุมและกว้างขวางมากกว่า แต่ทั้งนี้ยังคงมีข้อถกเถียงเรื่องของการตีความหมายอย่างครอบคลุมและกว้างขวางออกไปอีกเช่นกันว่าควรมีขอบเขตครอบคลุมมากน้อยเพียงใด การการุณยฆาตที่มีผลต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพในชีวิต จึงได้ถูกตีความแบ่งแยกออกเป็น 2 ฝ่าย ได้แก่

1) ฝ่ายที่สนับสนุนการการุณยฆาต จะให้ความสำคัญกับหลักศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ การที่มนุษย์สามารถที่จะจากไปได้อย่างสงบโดยไม่ต้องทรมานจากอาการป่วยที่กำลังเผชิญอยู่ และมองว่ามนุษย์มีสิทธิและเสรีภาพในชีวิตของตนเอง สามารถเลือกที่จะยุติชีวิตของตนเองโดยเลือกวิธีและเวลาที่จะจบชีวิตของตนเองได้อย่างเด็ดขาด (อภิโชค เกิดผล, 2564, น. 241) ตัวอย่างประเทศที่มีกฎหมายออกมารองรับ เช่น ประเทศแคนาดา เนเธอร์แลนด์ และสวิตเซอร์แลนด์ ซึ่งการทำการุณยฆาตในแคนาดาตั้งอยู่บนพื้นฐานของความยินยอมของผู้ป่วยเป็นหลัก โดยที่ผู้ป่วยที่มีความสามารถในการให้ความยินยอมนั้น จะต้องเป็นผู้ป่วยที่เป็นผู้ใหญ่อายุมากกว่า 18 ปี ต้องมีสัญชาติแคนาดาเท่านั้น ผู้ป่วยต้องมีอาการที่ไม่สามารถรักษาได้แล้วและอยู่ในภาวะที่ทนทุกข์ทรมาน ผู้ป่วยยื่นคำร้องด้วยความสมัครใจและปราศจากแรงกดดันจากภายนอก ท้ายที่สุด

คือผู้ป่วยต้องได้รับข้อมูลเกี่ยวกับทางเลือกในการรักษาครบถ้วนรวมถึงการดูแลแบบประคับประคองด้วย หากผู้ป่วยไม่มีคุณสมบัติดังกล่าวจะไม่สามารถทำการการุณยฆาตได้ (นพพล วิทย์วรพงศ์, 2563, น. 107) สำหรับประเทศเนเธอร์แลนด์ ประชาชนเนเธอร์แลนด์ได้ยอมรับการทำการุณยฆาตก่อนหน้าที่จะมีการพิจารณา กฎหมายการุณยฆาต เนื่องจากรัฐบาลได้ดำเนินการสำรวจความคิดเห็นของประชาชน และพบว่ากว่าร้อยละ 90 ของประชาชนในประเทศเห็นด้วยกับการมีกฎหมายการุณยฆาต (นพพล วิทย์วรพงศ์, 2563, น. 103) เช่นเดียวกับประเทศสวิตเซอร์แลนด์ ซึ่งเป็นประเทศที่มีการยอมรับและรับรองสิทธิการจบชีวิตทั้งแบบ การุณยฆาตเชิงรุก (Active Euthanasia) และแบบการุณยฆาตเชิงรับ (Passive Euthanasia) ตามกฎหมาย มาตรา 114 และมาตรา 115 ของกฎหมายอาญา “Penal Code of Switzerland, 1937” โดยมีหลัก กฎหมายเฉพาะว่า “เฉพาะในกรณีที่แรงจูงใจ คือความเห็นแก่ตัว” (Only if the Motive is Selfish) อย่างไร ก็ดีต่อมาสมาพันธ์รัฐสวิสได้มีการจัดตั้งสถาบันสำหรับการการุณยฆาตให้แก่ผู้ป่วยต่างชาติ ที่เรียกว่า EXIT A.D.M.D. Suisse Romande และ Dignitas Suicide Clinic รวมทั้ง Life Circle ซึ่งเป็นสถาบันสำหรับการ การุณยฆาต โดยในปี ค.ศ.2022 ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ได้ประกาศให้แคปซูลการุณยฆาต (Sarco capsule) เป็นเครื่องมือสำหรับการุณยฆาตอย่างถูกต้องตามกฎหมาย เพื่อเป็นทางเลือกสำหรับผู้ที่ต้องการจากโลกนี้ ไปอย่างสงบเพียงแค่นั่งกดปุ่มก็สามารถนอนหลับจากโลกนี้ไปได้ ซึ่งเทคโนโลยีดังกล่าวได้รับการรับรองจากหลาย ประเทศว่าเป็นวิธีที่มนุษย์สามารถเลือกที่จะจากโลกนี้ไปได้อย่างถูกต้องตามกฎหมาย อย่างไรก็ตามผู้ที่ ตัดสินใจใช้แคปซูลการุณยฆาตนี้ จะต้องผ่านการพูดคุยกับจิตแพทย์และมีใบรับรองแพทย์ยืนยันการจบชีวิต ด้วยวิธีนี้ (นิติ เนื่องจำนงค์ และสุนีย์ มัลลิกะมาลย์, 2564, น. 110) เป็นต้น ทั้งนี้ยังมีอีก 11 ประเทศ ที่มีกฎหมายรองรับการการุณยฆาตแล้ว ได้แก่ สวิตเซอร์แลนด์ เนเธอร์แลนด์ เบลเยียม ลักเซมเบิร์ก ออสเตรีย แคนาดา โคลอมเบีย เยอรมนี ญี่ปุ่น สเปน และสหรัฐอเมริกา 5 รัฐ ได้แก่ รัฐโอเรกอน รัฐวอชิงตัน รัฐมอนทานา รัฐนิวเม็กซิโก รัฐเวอร์มอนต์ และรัฐแคลิฟอร์เนีย (ทิพากร ไชยประสิทธิ์, 2562)

ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาการออกกฎหมายการการุณยฆาตอาจแสดงให้เห็นถึงรากฐานแนวคิดที่สะท้อน ออกมาให้เห็นในรูปแบบของการร่างกฎหมายการการุณยฆาต ซึ่งการออกกฎหมายของแต่ละประเทศมักจะยึด ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนของสหประชาชาติ (Universal Declaration of Human Rights) ที่ได้ จำแนกสิทธิมนุษยชน ออกเป็น 2 ประเภท คือ 1) สิทธิทางแพ่งและทางการเมือง (Political and Civil Rights) เป็นสิทธิธรรมชาติที่มีมาแต่ดั้งเดิม ปรากฏในข้อบัญญัติข้อที่ 1-21 ประกอบด้วย สิทธิและเสรีภาพใน การเคลื่อนไหว สิทธิในการเป็นเจ้าของทรัพย์สิน สิทธิได้รับการพิจารณาคดีอย่างเป็นธรรม สิทธิความเป็น ส่วนตัว สิทธิเลือกนับถือศาสนา ฯลฯ และ 2) สิทธิมนุษยชน หมายถึง สิทธิขั้นพื้นฐาน เป็นมาตรฐาน ขั้นพื้นฐานที่พึงมี เป็นสิ่งจำเป็นในการดำรงชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรีและมีคุณค่า (พงษ์เทพ สันติกุล, 2564, น. 39) ซึ่งการเกิดสิทธิมนุษยชนนี้สะท้อนให้เห็นรากฐานผ่านการเขียนออกมาเป็นกฎหมายจากนักปรัชญาหลายท่าน เช่น จอห์น ล็อก (John Locke) ที่ได้เขียนผ่านหนังสือ The Second Treaties of Government ว่าด้วยเรื่อง ของมนุษย์ย่อมมีสิทธิที่สำคัญ 3 ประการ คือ สิทธิในชีวิต อิสระภาพ และทรัพย์สิน (พระวรวัชรินทร์ สิริภโท และ วิโรจน์ อินทนนท์, 2564, น. 23)

2) ฝ่ายไม่สนับสนุนการการุณยฆาต โดยมองว่าการเลือกที่จะยุติชีวิตของมนุษย์นั้นควรต้องเป็นไปโดย ธรรมชาติและด้วยความช่วยเหลือของแพทย์อย่างเต็มที่แล้ว การยุติชีวิตของมนุษย์ก่อนถึงวาระตามธรรมชาติ ย่อมไม่ใช่ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อย่างแท้จริง อีกทั้งยังมองว่าสิทธิและเสรีภาพของมนุษย์มีความเกี่ยวเนื่องกับ ประเด็นเรื่องของอัตตาณัติหรือการกำหนดตัวเองของมนุษย์ ซึ่งในบางช่วงเวลาของชีวิตมนุษย์อาจจะทำให้ อัตตาณัติของมนุษย์มีความพร่าเลือนไปด้วยเหตุบางอย่าง อันทำให้เกิดการใช้สิทธิและเสรีภาพของตนภายใต้ อัตตาณัติที่ถูกบิดเบือน (อภิโชค เกิดผล, 2564, น. 241) ตัวอย่างประเทศที่ยังไม่มีกฎหมายออกมารองรับ เช่น ประเทศไทยยังไม่มีมารองรับการการุณยฆาตไว้อย่างชัดเจน หากพิจารณาในแง่ของการที่จะตาย

ตามประมวลกฎหมายอาญาที่เกี่ยวข้องกับความผิดต่อชีวิต กฎหมายอาญา มาตรา 288 บัญญัติว่า ผู้ใดฆ่าผู้อื่น ต้องระวางโทษประหารชีวิต จำคุกตลอดชีวิต หรือจำคุกตั้งแต่สิบห้าปีถึงยี่สิบปี และมาตรา 290 บัญญัติว่า ผู้ใดมีได้มีเจตนาฆ่า แต่ทำร้ายผู้อื่นจนเป็นเหตุให้ผู้นั้นถึงแก่ความตาย ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่สามปีถึงสิบห้าปี ถ้าความผิดนั้นมีลักษณะประการหนึ่งประการใด ดังที่บัญญัติไว้ในมาตรา 289 ว่า ผู้กระทำความผิดต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่สามปีถึงยี่สิบปี เป็นต้น (ประมวลกฎหมายอาญา, 2654)

จะเห็นได้ว่าผู้ประกอบวิชาชีพด้านสาธารณสุขในประเทศไทยจะไม่สามารถปฏิบัติการยุติชีวิตของผู้ป่วยได้ เพราะตามกฎหมายการการุณยฆาตถือว่าการทำให้ผู้ป่วยถึงแก่ชีวิตโดยเจตนา ถือเป็นการเจตนาฆ่าโดยประสงค์หรือเล็งเห็นผล ซึ่งจะมีความผิดในฐานะฆ่าผู้อื่นตามกฎหมายอาญา มาตรา 288 ทั้งนี้บางกรณีอาจเข้าข่ายฐานความผิดในมาตราอื่น ๆ แห่งประมวลกฎหมายอาญาด้วยเช่นกัน

อย่างไรก็ตาม ประเทศไทยมีพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ.2550 มาตรา 12 ได้บัญญัติไว้ว่า บุคคลมีสิทธิทำคำสั่งเป็นหนังสือแสดงเจตนาไม่ประสงค์จะรับบริการสาธารณสุขที่เป็นไปเพียงเพื่อยืดการตายในวาระสุดท้ายของชีวิตตนหรือเพื่อยุติการทรมานจากการเจ็บป่วยได้ การทำคำสั่งและการดำเนินการตามคำสั่งตามวรรคหนึ่งให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง บุคลากรด้านสาธารณสุขมีหน้าที่ต้องปฏิบัติตามคำสั่งของบุคคลตามวรรคหนึ่งและเมื่อได้ดำเนินการแล้วมิให้ถือว่าเป็นการกระทำความผิดและให้ผลจากความผิดทั้งปวง (พระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ, 2550) จากพระราชบัญญัติข้างต้นแสดงให้เห็นว่าผู้ประกอบวิชาชีพด้านสาธารณสุขสามารถที่จะยุติชีวิตของผู้ป่วยที่ตนรักษาได้โดยจะต้องมีหนังสือแสดงเจตนาหรือพินัยกรรมชีวิตระบุไว้อย่างชัดเจนว่าจะไม่ขอรับบริการสาธารณสุข เครื่องมือทางการแพทย์ใด ๆ ในการยืดชีวิตในวาระสุดท้าย เพื่อยุติความเจ็บปวดและทรมานจากอาการที่ผู้ป่วยต้องเผชิญ ดังนั้น หากผู้ประกอบวิชาชีพด้านสาธารณสุขได้ลงมือปฏิบัติโดยมีหนังสือแสดงเจตนาจะถือว่าการกระทำนั้นไม่เป็นความผิดและหลุดพ้นจากความผิดทั้งหมด เช่นนี้จะเห็นได้ว่าแม้จะมีการอ้างถึงสิทธิมนุษยชนอย่างสากลและแพร่หลาย แต่ก็ยังคงเป็นที่ถกเถียง เนื่องจากการตีความของความหมายที่กว้างขวางจนทำให้สามารถตีความออกได้หลากหลายแนวทางตามความหมายของแต่ละฝ่าย

นอกจากเหตุผลเรื่องกฎหมายแล้ว ฝ่ายไม่สนับสนุนการการุณยฆาตยังมีเหตุผลในเรื่องอื่น ๆ เช่น ความเชื่อทางศาสนาและศีลธรรม ตัวอย่างเช่น ประเทศไทย ประชากรส่วนมากนับถือศาสนาพุทธ ที่ตามหลักแล้วการการุณยฆาตลักษณะที่ 1 ไม่ว่าจะด้วยเหตุผลใดก็ตาม ถือเป็นการละเมิดศีลข้อปาณาติบาตหรือการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ส่วนการการุณยฆาตลักษณะที่ 2 ไม่ถือเป็นการละเมิดศีลข้อปาณาติบาต ไม่ทำให้ศีลขาดเพียงแต่ทำให้ศีลทะลุเท่านั้น ทั้งนี้ยังมีอีกหลายเหตุผลสำคัญที่ไม่สนับสนุนให้มีการการุณยฆาตที่ว่าด้วยเรื่องของศีลธรรม ซึ่งแบ่งออกเป็น 5 ประการ ดังนี้

ประการแรก การการุณยฆาตเป็นการทำลายความไว้วางใจของคนไข้ที่มีต่อแพทย์ เนื่องจากโดยทั่วไปการที่ผู้ป่วยไปพบแพทย์ เพราะมั่นใจว่าแพทย์คือบุคคลที่จะให้การรักษาได้ เป็นผู้ที่จะช่วยชีวิต ไม่ใช่คนที่จะมาทำร้ายเรา แต่หากมีกฎหมายอนุญาตให้มีการทำการุณยฆาต ผู้ป่วยอาจจะเกิดความไม่ไว้วางใจต่อแพทย์และบุคลากรทางการแพทย์ว่า จะยังมีเจตนาช่วยรักษาให้มีชีวิตอยู่ต่อไปหรือไม่

ประการที่สอง การการุณยฆาตอาจส่งผลทำให้ไม่เกิดการพัฒนางานวิจัยทางการแพทย์ เพราะจากความเชื่อที่ว่า การตายนั้นเป็นหนทางที่จะช่วยผู้ป่วยให้พ้นจากความเจ็บปวด ไม่ทุกข์ทรมานได้เร็วที่สุด จึงอาจนำไปสู่ละเลยการคิดค้น วิจัย พัฒนายาที่มีประสิทธิภาพ หรือวิธีการรักษาใหม่ๆ สำหรับโรคร้ายแรง รักษายากที่ทำให้ผู้ป่วยทุกข์ทรมาน เช่น โรคมะเร็ง เป็นต้น

ประการที่สาม ผู้ที่สนับสนุนว่าการุณยฆาตเป็นการตายอย่างสมศักดิ์ศรีนั้น อาจเป็นความเข้าใจผิดเนื่องจากในความเป็นจริง การการุณยฆาตคือการฆ่าและทำลายชีวิต ซึ่งอาจชักนำให้คนหันมาตัดสินใจฆ่าตัวตาย เพื่อให้พ้นจากความทุกข์ทรมานเป็นการบอกได้อีกนัยหนึ่งว่าชีวิตไม่คุ้มค่าต่อการที่จะรักษาไว้ ดังนั้น

ตายไปดีกว่า ในมุมมองที่ไม่สนับสนุนการการุณยฆาตจึงมองว่า มนุษย์ควรที่จะยอมรับชีวิตที่ได้มาและต่อสู้ให้ถึงที่สุด ไม่ว่าจะยากลำบากหรือเจ็บปวดแค่ไหน ทั้งยังมองว่าควรตายอย่างเป็นธรรมชาติดีกว่า สิ่งนี้ถึงจะเรียกว่า เป็นการตายที่สมศักดิ์ศรีอย่างแท้จริง ควรให้กำลังใจกับผู้ป่วยที่สิ้นหวังถึงเหตุผลหลายอย่าง เพื่อที่จะมีชีวิตอยู่ต่อไปมากกว่าการจะทำการุณยฆาต

ประการที่สี่ การการุณยฆาตจะมีผลต่อความรู้สึกผิดชอบชั่วดีของคนในสังคม เมื่อสังคมเริ่มที่จะมองเห็นว่า การฆ่าคนเป็นสิ่งที่รับได้ จึงอาจมีความเป็นไปได้ที่คนในสังคมจะทำตามโดยปราศจากความรู้สึกสำนึกผิดอีกต่อไป

ประการสุดท้าย การการุณยฆาตจะเป็นการส่งเสริมให้บุคคลเปราะบาง (Vulnerable people) จบชีวิตตัวเองได้ง่ายขึ้น ดังนั้นผู้ป่วยบุคคลที่ต้องพึ่งพาผู้อื่นอาจถูกกดดันให้ต้องเลือกจบชีวิตตัวเองลง เพราะไม่ต้องการทรมานและเป็นภาระให้ครอบครัว ร่างกายที่อ่อนแอลง ไม่สามารถทำงานได้ ไม่สามารถช่วยเหลือครอบครัวหรือสังคมได้ ทำให้บุคคลเปราะบางเหล่านั้นมักจะรู้สึกไร้ค่า ไร้ความหมายอยู่บ่อยครั้ง และนี่เป็นเหตุผลที่ทำให้คนที่ได้รับความทุกข์ทรมานประสงค์ที่จะตาย (ประพีร์ อภิชาติสกุล, 2562)

ดังนั้น เมื่อพิจารณาในมุมมองของการไม่สนับสนุนการการุณยฆาตจะพบว่าประเทศที่ยังไม่มีกฎหมายออกมารองรับการการุณยฆาต เช่น ประเทศไทย ตามที่ได้ยกตัวอย่างมีรากฐานเรื่องสิทธิเสรีภาพแต่ที่แตกต่างจากประเทศที่การการุณยฆาตถูกกฎหมาย นั่นคือ การมีอิทธิพลของเรื่องศีลธรรมเข้ามาเกี่ยวข้อง ซึ่งนักปรัชญาที่สะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลของฝ่ายที่กฎหมายยังไม่มีมารองรับเรื่องการการุณยฆาต ดังเช่น ค้านท์ผู้ซึ่งเชื่อว่ามนุษย์มีเหตุผลและเสรีภาพ ซึ่งการกระทำตามเหตุผลและเสรีภาพของค้านท์จะต้องอยู่บนหลักของความดีทางศีลธรรม นอกจากนี้ ยังมีความเชื่อทางศาสนาที่เข้ามาอิทธิพลต่อการร่างกฎหมายด้วยเช่นกัน

วิเคราะห์แนวคิดจริยศาสตร์ของอิมมานูเอล ค้านท์ (Immanuel Kant) และ จอห์น สจ๊วต มิลล์ (John Stuart Mill) ต่อการการุณยฆาต

เมื่อพิจารณามุมมองของฝ่ายสนับสนุนการการุณยฆาตและฝ่ายที่ไม่สนับสนุนการการุณยฆาตแล้ว ควรต้องพิจารณาไปถึงระบบความเชื่อทางจริยศาสตร์ที่แตกต่างกันด้วย โดยแนวคิดทางจริยศาสตร์ที่ใช้เป็นเกณฑ์ตัดสินความถูกต้องทางจริยธรรมที่ใช้มุมมองต่างกันคนละด้านที่ได้นำมาวิเคราะห์ในงานศึกษานี้ คือแนวคิดจริยศาสตร์ของอิมมานูเอล ค้านท์ และแนวคิดประโยชน์นิยมของจอห์น สจ๊วต มิลล์

เริ่มต้นด้วยแนวคิดของอิมมานูเอล ค้านท์ ที่กล่าวว่า การกระทำที่ดีทางจริยศาสตร์ออกมาจากเหตุผลที่มีในตัวมนุษย์ และธรรมชาติของลักษณะของมนุษย์นั้นไม่ได้ดีในตัวมันเอง แต่มีเจตจำนงที่ดีซึ่งเป็นสิ่งที่ดีเพราะตัวมันเองอยู่แล้วโดยปราศจากเงื่อนไขใด อีกทั้งค้านท์ไม่เอาประสบการณ์ อารมณ์ ความรู้สึกมาเป็นตัวตัดสินสำหรับค้านท์ ถ้าหากไม่มีเจตนาที่ดีจึงถือว่าผิดตั้งแต่แรกเพราะเกณฑ์ตัดสินจริยศาสตร์ของเขาให้เพียงเหตุผลเป็นตัวตัดสินว่าการกระทำนั้นถูกต้องตามกฎหมายหรือกฎสากลหรือไม่ ไม่ให้ความสำคัญกับอารมณ์ ความรู้สึกและประสบการณ์ แม้ผู้ป่วยจะรู้สึกอยากยุติการรักษา หรืออยากจากไปอย่างสงบ แต่หากพิจารณาด้วยเหตุผลที่เป็นกฎสากลแล้วการจบชีวิตตนเอง หรือการทำลายชีวิตผู้อื่นเป็นสิ่งที่ผิด ก็คือผิดโดยไม่มีข้อแม้ถึงแม้ว่าในการการุณยฆาตจะมีการแสดงเจตจำนงของผู้กระทำว่ากระทำไปเพื่อให้ผู้ป่วยหลุดพ้นจากความทุกข์ทรมาน แต่เจตจำนงนั้นไม่ได้เป็นเจตจำนงที่ดีตามแนวคิดของค้านท์ เนื่องจากเจตจำนงที่ดีในที่นี้คือการกระทำตามหน้าที่ทางศีลธรรม เมื่อเข้าใจถึงเจตจำนงที่ดีแล้วมนุษย์จะทำตามหน้าที่ของมนุษย์ที่มีเหตุผลเมื่อใช้เหตุผลในการพิจารณาเรื่องดังกล่าว จะสามารถเข้าใจในกฎศีลธรรมสากลซึ่งมีความเป็นสากลเป็นคำสั่ง

เด็ดขาดทำให้มนุษย์รู้ว่าควรจะทำอะไรและไม่ควรทำอะไร จะทราบได้ว่าชีวิตและร่างกายมีค่ามากเกินกว่าที่จะทำลายด้วยเงื่อนไขหรือเหตุผลอันใด (อภิชโค เกิดผล, 2564 น. 241)

ทั้งนี้ การทำการุณยฆาตสามารถวิเคราะห์ได้ 2 กรณี คือตัวผู้ป่วยที่ต้องการทำการุณยฆาต และแพทย์ที่ทำการุณยฆาตให้ หากพิจารณาเจตจำนงของผู้กระทำแล้ว การยุติชีวิตตนเองถือเป็นการกระทำที่ผิดกฎหมายและผิดต่อสิทธิมนุษยชนว่าด้วยสิทธิในชีวิตและร่างกายตามความหมายข้างต้น และแพทย์ที่ทำการุณยฆาต ซึ่งเป็นผู้ยุติชีวิตผู้อื่น หรือฆ่าชีวิตผู้อื่นขัดกับกฎหมายและถือเป็นการละเมิดปณิญาสากล่าวด้วยสิทธิมนุษยชนที่รับรองให้มนุษย์ทุกคนมีสิทธิในการมีชีวิต มีเสรีภาพ และมีความมั่นคงในชีวิตของตนเองด้วยเช่นกัน การทำการุณยฆาตโดยแพทย์อาจถือเป็นการละเมิดสิทธิในการมีชีวิต และความมั่นคงในชีวิตของมนุษย์ ทำให้เห็นได้ว่าไม่มีกรณีใดเลยที่สอดคล้องกับเจตจำนงที่ดีตามแนวคิด จริยศาสตร์ของค่าน้ำ ซึ่งต้องดีในตัวเอง โดยปราศจากเงื่อนไขใด ๆ เป็นแรงกระตุ้นให้เกิดการกระทำ ซึ่งการการุณยฆาตในกรณีของผู้ป่วยนั้นมีปัจจัยอื่น ๆ เข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น ปัจจัยด้านประสบการณ์การรักษา ปัจจัยด้านระยะเวลา ปัจจัยด้านงบประมาณ และปัจจัยด้านอารมณ์ความรู้สึก จึงเป็นเงื่อนไขให้เกิดแรงกระตุ้นในการกระทำการุณยฆาต ส่วนตัวแพทย์ที่กระทำการการุณยฆาต ก็มีปัจจัยอื่น ๆ เข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น ปัจจัยด้านกฎหมาย ปัจจัยด้านจริยธรรมทางการแพทย์ และอื่น ๆ ถือเป็นเงื่อนไขให้เกิดแรงกระตุ้นในการกระทำ ซึ่งจริยศาสตร์ของค่าน้ำถือการกระทำที่เกิดจากเจตจำนงที่ดี แต่เจตจำนงที่นั้นต้องปราศจากเงื่อนไขต่าง ๆ เช่นนี้แนวคิดจริยศาสตร์ของอิมมานูเอล ค่าน้ำ จึงเป็นแนวคิดที่ไม่สนับสนุนการทำการุณยฆาต เนื่องจากการทำการุณยฆาตนั้นเกิดจากเงื่อนไขหลายอย่าง ซึ่งไม่ถือเป็นเจตจำนงที่ดีตามจริยศาสตร์ของอิมมานูเอล ค่าน้ำ

ต่างจากแนวคิดประโยชน์นิยมของจอห์น สจ๊วต มิลล์ ที่เห็นว่าจริยศาสตร์ของค่าน้ำมีความเป็นนามธรรมมากเกินไป เนื่องจากจริยธรรมไม่ตายตัวขึ้นอยู่กับผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น ซึ่งนั่นก็คือ “ความสุข” หากการกระทำใดทำแล้วเกิดประโยชน์สุขก็ถือเป็นการกระทำที่ดี แต่ประโยชน์นิยมไม่ใช่แนวคิดที่เห็นแก่ตัว เพราะคุณภาพของความสุขของมนุษย์พัฒนาตามศักยภาพมนุษย์ ซึ่งความสุขของตนเองอาจเป็นเรื่องที่ทำให้คนอื่นมีความสุข หรืออาจกล่าวได้ว่าประโยชน์สุขของตนเองเท่ากับประโยชน์สุขของส่วนรวม นอกจากนี้ มิลล์ยังให้ความสำคัญกับประสบการณ์ รวมถึงอารมณ์ ความรู้สึก จะเห็นได้ว่าเขามีมุมมองต่างจากค่าน้ำ คือ การให้ความสำคัญกับตัวผลลัพธ์ของการกระทำมากกว่าเจตจำนงแรกเริ่ม หากผลลัพธ์ทำให้คนส่วนมากมีความสุขก็ถือเป็นการกระทำที่ดี ถ้าหากการทำการุณยฆาตทำให้เกิดผลลัพธ์ที่ดีเกิดประโยชน์เกิดความสุขก็ถือเป็นการกระทำที่ดี เนื่องจากมิลล์ ให้ความสำคัญกับประสบการณ์ อารมณ์ ความรู้สึก จึงอาจวิเคราะห์ได้ว่าการที่ผู้ป่วยตัดสินใจทำการุณยฆาตอาจเกิดจากการเอาประสบการณ์การรักษาที่ผ่านมา รวมไปถึงความรู้สึกทุกข์ทรมานจากการรักษามาประกอบการตัดสินใจร่วมด้วย เมื่อพิจารณาแนวคิดประโยชน์นิยมของจอห์น สจ๊วต มิลล์ ที่คำนึงถึงความสุขของคนส่วนมากแล้ว ผู้ทำการการุณยฆาตเองต้องคำนึงถึงผลของการกระทำที่เป็นความสุขของคนจำนวนมากที่สุด และกลุ่มสังคมที่มีอาจมองข้ามได้คือครอบครัวของผู้ทำการุณยฆาต จึงอาจแบ่งการวิเคราะห์ได้ 2 เงื่อนไข ได้แก่

เงื่อนไขที่ 1 การการุณยฆาตโดยครอบครัวยอมรับ การที่ผู้ป่วยตัดสินใจทำการการุณยฆาต อาจเกิดจากการเอาประสบการณ์การรักษาที่ผ่านมา รวมไปถึงความรู้สึกทุกข์ทรมานจากการรักษามาประกอบการตัดสินใจร่วมด้วย ทั้งนี้เมื่อครอบครัวยอมรับ อาจกล่าวได้ว่าทั้งตัวผู้ทำการการุณยฆาตและครอบครัวเองต่างรู้สึกรว่าการตัดสินใจยุติชีวิตของผู้ป่วยจากอาการที่ไม่สามารถรักษาให้หายได้นั้นเป็นทางออกที่ดีที่สุดของทั้ง 2 ฝ่าย ผู้ป่วยไม่ต้องรู้สึกทรมานอีกต่อไป และครอบครัวไม่ต้องรู้สึกทุกข์จากปัจจัยต่าง ๆ ที่เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้อง การการุณยฆาตในเงื่อนไขนี้ จึงสรุปได้ว่าเงื่อนไขนี้เป็นไปตามทฤษฎีประโยชน์นิยมของมิลล์

เงื่อนไขที่ 2 การการุณยฆาตโดยครอบครัวไม่ยอมรับ แม้ว่าการที่ผู้ป่วยตัดสินใจทำการการุณยฆาต อาจเกิดจากการเอาประสบการณ์การรักษาที่ผ่านมา รวมไปถึงความรู้สึกทุกข์ทรมานจากการรักษามา

ประกอบการตัดสินใจร่วมด้วยก็จริง แต่เนื่องจากครอบครัวไม่ยอมรับการการุณยฆาตของผู้ป่วย จึงอาจนำไปสู่การตั้งคำถามกับการกระทำว่าการกระทำนี้กระทำไปเพื่อความสุขของคนส่วนมากจริงหรือไม่ หรือเป็นเพียงความสุขของผู้ที่ต้องการกระทำเพียงอย่างเดียว ซึ่งเห็นเป็นที่แน่ชัดว่าการทำการุณยฆาตโดยครอบครัวไม่ยอมรับนั้นอาจเป็นความสุขของผู้ป่วย แต่เมื่อพิจารณาในมุมมองของครอบครัว การจากไปของผู้ป่วยคือการทำให้พวกเขาเสียใจและเป็นทุกข์ การการุณยฆาตในเงื่อนไขนี้ จึงสรุปได้ว่าไม่เป็นไปตามทฤษฎีประโยชน์นิยมของมิลล์

บทสรุป

จากการเปรียบเทียบแนวคิดจริยศาสตร์ในทฤษฎีของอิมมานูเอล ค้านท์ และ จอห์น สจ๊วต มิลล์ ต่อการการุณยฆาต สามารถสรุปจากการวิเคราะห์ได้ว่าแนวคิดของค้านท์ เป็นแนวคิดที่ไม่สนับสนุนการทำการุณยฆาต เนื่องจากค้านท์ใช้เจตนาที่ดี (Good will) ของการกระทำเป็นตัวตัดสิน ถ้าหากเจตนาผิดก็คือผิด ตั้งแต่แรกเพราะการกระทำที่ดีต้องทำตามหน้าที่ทางศีลธรรม ซึ่งการกระทำนั้นต้องถูกต้องตามกฎศีลธรรมหรือกฎสากล หากพิจารณาด้วยหน้าที่ของมนุษย์ที่มีเหตุผลแล้วจะสามารถเข้าใจได้ในกฎศีลธรรมสากลได้ว่าชีวิตและร่างกายมีค่ามากกว่าที่จะทำลายด้วยเงื่อนไขหรือเหตุผลอันใด สอดคล้องกับเหตุผลของฝ่ายไม่สนับสนุนการการุณยฆาตที่ให้ความหมายปรัชญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนที่ว่ามนุษย์ทุกคนมีสิทธิในการมีชีวิต มีเสรีภาพ และมีความมั่นคงในชีวิตของตนเอง ดังนั้นการเลือกที่จะยุติชีวิตของมนุษย์นั้นต้องเป็นไปโดยธรรมชาติและด้วยความช่วยเหลือของแพทย์อย่างเต็มที่แล้ว การยุติชีวิตของมนุษย์ก่อนถึงวาระตามธรรมชาติย่อมไม่ใช่ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อย่างแท้จริง หากพิจารณาเจตจำนงของผู้กระทำแล้วการยุติชีวิตตนเองโดยการุณยฆาตถือเป็นการกระทำที่ผิดกฎสากล และผิดต่อสิทธิมนุษยชนว่าด้วยสิทธิในชีวิตและร่างกายและแพทย์ที่ทำการการุณยฆาตซึ่งเป็นการยุติชีวิตผู้อื่น หรือฆ่าชีวิตผู้อื่นขัดกับกฎสากลและถือเป็นการละเมิดปรัชญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนนี้ ต่อมาคือแนวคิดประโยชน์นิยมของจอห์น สจ๊วต มิลล์ เป็นแนวคิดที่ไม่ได้สนับสนุนการการุณยฆาตโดยตรงแต่ก็ไม่ได้ปฏิเสธการทำการุณยฆาต ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับผลลัพธ์ หากผลลัพธ์คือเกิดประโยชน์และทำให้คนจำนวนมากมีความสุขก็คือการกระทำที่ดี หากผลลัพธ์ออกมาแล้วทำให้คนจำนวนมากเป็นทุกข์ก็ถือเป็นการกระทำที่ไม่ดีตามทฤษฎีประโยชน์นิยมของมิลล์

เอกสารอ้างอิง

- จริยศาสตร์เชิงกรณียธรรม. (2554). สืบค้น 19 มิถุนายน 2567, จาก <https://www.parst.or.th/philosopedia/Deontologicaethics.html>.
- ดวงพร เพชรคง. (2559). การุณยฆาต. สืบค้น 22 กันยายน 2566, จาก <https://www.parliament.go.th/ewtadmin/ewt/pdf>.
- ดวงเด่น นาคสีหราช. (2561). สิทธิของผู้ป่วยที่สิ้นหวังในการตายอย่างสงบในจังหวัดมหาสารคาม. สืบค้น 24 กันยายน 2566, จาก <https://so05.tcithaijo.org/index.php/lawjournal/article/view>.
- ทิพากร ไชยประสิทธิ์. 11 ประเทศ กฎหมายไฟเขียว “ตายอย่างสงบ”. (2562). สืบค้น 24 กันยายน 2566, จาก <https://www.thaipbs.or.th/news/content/278173>.
- ธพิพัฒน์ วรพิพัฒน์กรกิจ. (2563). การุณยฆาต : สิทธิมนุษยชนที่ควรมีเพื่อคงไว้ซึ่งศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์. สืบค้น 26 กันยายน 2566, จาก <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/gvc-tu/article/view/248861/169221>.

- นิติ เนื่องจำนงค์ และ สุนีย์ มัลลิกะมาลย์. (2564). ฉบับที่ 2 กฎหมายต่างประเทศสำหรับการรับรองสิทธิและอนุญาตให้บุคคลใช้สิทธิ ในการขอตายด้วยความกรุณา. สืบค้น 30 กันยายน 2566, จาก <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/>.
- นพพล วิทย์วรพงศ์. (2563). การตัดสินใจในระยะท้ายของชีวิตกับสังคมไทย: บทเรียนจากประสบการณ์ของต่างประเทศ. กรุงเทพฯ: สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ
- ปฏิญญาวาดด้วยสิทธิมนุษยชน. (2563). สืบค้น 12 ตุลาคม 2566, จาก <https://www.amnesty.or.th/our-work/hre/what-udhr/>.
- ประพีร์ อภิชาติสกุล. (2562). เกิด แก่ ไม่อยากเจ็บ แล้วตายเลยดีไหม? มอง ‘การุณยฆาต’ แบบรอบด้าน. สืบค้น 12 ตุลาคม 2566, จาก <https://thestandard.co/euthanasia/#:~:text=การุณยฆาตเป็น,การทำลายความไว้วางใจ,จะยังมีเจตนาช่วย.>
- พระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ 2550. (2550). สืบค้น 25 กันยายน 2566, จาก https://www.dms.go.th/backend/Content/Content_File/Information_Center/Attach/25621124013609AM_17.pdf.
- พระวรวัชรินทร์ สิริภทโท และ วิโรจน์ อินทนนท์. (2564). การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องของสิทธิของโทมัส ฮอบส์ และจอห์น ล็อก (รายงานผลการวิจัย). เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ สืบค้น 12 ตุลาคม 2566, จาก <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/JBS/article/view/253263/170903>.
- พระอธิการประทีป ปิยสีโล (ศรีภิรมย์) และ ดร.เสรี ศรีงาม. (ม.ป.ป). การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องศีลธรรมของพุทธปรัชญาเถรวาทกับศีลธรรมของอิมมานูเอลคานท์. สืบค้น 14 ตุลาคม 2566, จาก <https://nkr.mcu.ac.th/gs/wp-content/uploads/2018/06/บทความ-พระอธิการประทีป.pdf>.
- พงษ์เทพ สันติกุล. (2562). สิทธิมนุษยชน สิทธิพลเมือง และสิทธิทางสังคม. สืบค้น 20 ตุลาคม 2566, จาก <https://ojs.lib.buu.ac.th/index.php/law/article/view/6461>.
- วัชร งามจิตระเจริญ. (2565). แนวคิดเรื่องสิทธิและการฆ่าตัวตายในทัศนะพระพุทธศาสนา สืบค้น 20 ตุลาคม 2566, จาก <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/JMA/article/view/>.
- วนิดา โสภณสินสุข และ อัจฉริยา ชุตินันท์. (2565). สิทธิการตายตามธรรมชาติ: ศึกษากรณีการแสดงเจตนาไม่ประสงค์รับการรักษาของผู้ป่วยและทายาท. สืบค้น 22 ตุลาคม 2566, จาก <https://so06.tci-thaijo.org/index/>.
- ศูนย์สิทธิมนุษยชน. (2557). การุณยฆาต. สืบค้น 24 ตุลาคม 2566, จาก <https://so05.tci-thaijo.org/>.
- สำนักงานกฎหมาย. ประมวลกฎหมายอาญา. สืบค้น 25 ตุลาคม 2566, จาก <https://www.xn--42c4cjab1btnchd1ed6dvnqc6f.com/>.
- อภิโชค เกิดผล. (2564). การประกอบสร้างความหมายของการุณยฆาตในสังคมไทยร่วมสมัย: บทบาทร่วมการแพทย์-กฎหมาย-พุทธศาสนา. สืบค้น 20 ตุลาคม 2566, จาก http://ethesisarchive.library.tu.ac.th/thesis/2021/TU2021_6124300036_15701_20557.pdf.
- Immanuel Kant. (1948). Groundwork of The Metaphysic of Morals by Immanuel Kant. In H.J. Paton. *The Moral Law or Kant's Groundwork of The Metaphysic of Morals* (pp. 55-80). Great Britain: William Brendan and Son Ltd, UK.
- John Stuart Mill. (2003). Utilitarianism. In Mary Warnock (Eds.), *Utilitarianism and On Liberty* (pp. 181-199). Oxford: Blackwell Publishing Ltd. UK.

วิเคราะห์ปรัชญาสิ่งแวดล้อม

จากมุมมองศาสนาชินโต

ในภาพยนตร์ญี่ปุ่นของสตูดิโอจิบลิ

4

Analysis of the environmental philosophy
with Shinto concepts in Japanese films
by Studio Ghibli

รับบทความ 27 ธันวาคม 2566

แก้ไขบทความ 17 มิถุนายน 2567

ตอบรับบทความ 18 มิถุนายน 2567

ทิเบต เลิศอำนวยอนันต์¹

Tibet lertamnuayanan

อิสริยะ พรหมสาขา ณ สกลนคร^{1*}

Issareya brahmasakha na sakolnakhon

1 นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา การเมือง และเศรษฐศาสตร์ วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
248 หมู่ที่ 2 ถนนชูปเปอร์ไฮเวย์ เชียงใหม่-ลำปาง ตำบลปงยางคก อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง 52190

Student, Bachelor of Arts Program in Philosophy, Politics, and Economics, College of Interdisciplinary Studies, Thammasat University
248 Moo.2, Lampang-Chiang Mai Superhighway Road, Pong Yang Khok, Hang Chat District, Lampang 52190

*Corresponding author, e-mail: issareya.brahm@dome.tu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความเรื่องวิเคราะห์ปรัชญาสิ่งแวดล้อมผ่านแนวคิดชินโตที่ปรากฏในภาพยนตร์ญี่ปุ่นของสตูดิโอจิบลิ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและวิเคราะห์แนวคิดปรัชญาสิ่งแวดล้อมผ่านแนวคิดชินโตที่ปรากฏในแอนิเมชันเรื่อง ปอมโปโกะ ทานุกิป่วนโลก โทโทโร่ เพื่อนรัก โปเนียว ธิดาสมุทรผจญภัย และเจ้าหญิงจิตวิญญาณแห่งพงไพร โดยมีวิธีศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากสื่อที่เป็นภาษาไทย ทั้งแบบภาพยนตร์ หนังสือ บทความ และสื่อออนไลน์ ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับบทความ ผลการศึกษาพบว่าภาพยนตร์แอนิเมชันของสตูดิโอจิบลิทั้ง 4 เรื่อง สะท้อนนัยยะที่สำคัญของแนวคิดชินโตอยู่ 5 ประการ ได้แก่ เทพเจ้า การเคารพบูชาบรรพบุรุษและพลังสามัคคี ความสอดคล้องกลมกลืน ความรักธรรมชาติ และความรักความสะอาด

คำสำคัญ: สตูดิโอจิบลิ ศาสนาชินโต ปรัชญาสิ่งแวดล้อม ธรรมชาติ

Abstract

The article entitled "Analysis of Environmental Philosophy through Shinto Concepts in Japanese Anime Films by Studio Ghibli" aims to study and analyze the philosophy of the environment through Shinto concepts appearing in the Japanese anime films of Studio Ghibli. The research methodology involves collecting and synthesizing information from Thai-language media sources such as films, books, articles, and online content related to the topic. The study found that the four anime films by Studio Ghibli, namely "The Raccoon War", "My Neighbor Totoro", "Ponyo", and "Princess Mononoke", reflect important aspects of Shinto concepts in five key areas, which are God, ancestor worship and unity, harmony, love for nature, and love for cleanliness.

Keywords: Studio Ghibli, Shinto religion, Environmental philosophy, Nature

บทนำ

สิ่งแวดล้อมมีความสำคัญต่อมนุษย์ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม เมื่อมีปัญหาสิ่งแวดล้อมเกิดขึ้นย่อมส่งผลกระทบต่อมนุษย์อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ จึงทำให้มนุษย์ตั้งคำถามว่าปัญหาสิ่งแวดล้อมนั้นเกิดขึ้นเพราะสาเหตุใดและมนุษย์ควรจะแก้ไขปัญหาดังกล่าวนั้นอย่างไร ปัจจุบันปัญหาสิ่งแวดล้อมกำลังเป็นปัญหาสำคัญที่ผู้คนได้ให้ความสนใจอย่างมาก จากเหตุปัจจัยที่มีอยู่มากมาย นับตั้งแต่การเพิ่มขึ้นของประชากร การนำเอาทรัพยากรธรรมชาติมาใช้จนทำให้ทรัพยากรลดน้อยลง ตลอดจนการขยายตัวอย่างรวดเร็วของเมือง ส่งผลให้มนุษย์ต้องเผชิญสภาวะวิกฤตความเสื่อมโทรมด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

“จริยศาสตร์สิ่งแวดล้อม” หมายถึง แนวคิดที่อธิบายและแสวงหาหลักการความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติในเชิงจริยธรรม ที่จะนำมาซึ่งโลกทัศน์ที่เอื้อต่อความอยู่รอดและความสมดุลของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ เพื่อแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์ต้องเผชิญ ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าแนวคิดจริยศาสตร์สิ่งแวดล้อมนั้นเป็นแนวคิดที่มีอิทธิพลอย่างมากต่อการกระทำของมนุษย์ที่มีต่อสิ่งแวดล้อม เพราะเมื่อมนุษย์มีแนวคิดทางด้านสิ่งแวดล้อมเป็นเช่นใด มนุษย์ก็จะมีโลกทัศน์ และพฤติกรรมต่อสิ่งแวดล้อมเป็นเช่นนั้น และเมื่อพูดถึงการรักษาความเป็นธรรมชาติได้เป็นอย่างดีนั้น หนึ่งในประเทศที่มีความเด่นชัดมากที่สุดคงหลีกเลี่ยงไม่ได้ว่าประเทศ “ญี่ปุ่น” เห็นได้จากการที่ประชาชนในประเทศเป็นคนที่รักความสะอาด ไม่ว่าจะเป็นร่างกายจิตใจ รวมไปถึงสถานที่ต่าง ๆ ของประเทศญี่ปุ่น ซึ่งประเทศญี่ปุ่นนั้นขึ้นชื่อว่าเป็นหนึ่งในประเทศที่มีความสะอาดมากที่สุดในโลก สืบเนื่องมาจากหลักคำสอนของชินโตซึ่งเป็นศาสนาดั้งเดิมที่ถือเป็นพื้นฐานของคนญี่ปุ่น โดยมีความเชื่อว่าความสะอาดคือเทพเจ้า ความสะอาดจะช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตได้

“ชินโต” มีความหมายว่า ทางของพระเจ้า แนวคิดชินโตนั้นมีความเชื่อเกี่ยวกับเทพเจ้าเป็นหลัก จึงทำให้แนวคิดชินโตเข้าไปมีอิทธิพลกับวิถีชีวิตของคนญี่ปุ่น เนื่องจากคนญี่ปุ่นในอดีตมีการนับถือเทพเจ้าเป็นอย่างมาก รวมถึงเชื่อว่าจักรพรรดิก็เป็นเทพเจ้าที่ยังคงมีชีวิตอยู่ด้วยเช่นกัน อีกทั้งยังเชื่อว่าเทพเจ้านั้นสถิตอยู่ในธรรมชาติหรือวัตถุต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นก้อนหิน แม่น้ำ ทะเล ภูเขา รวมไปถึง ดวงอาทิตย์ และดวงจันทร์ ดังนั้นจึงทำให้แนวคิดชินโตแทรกซึมในวิถีชีวิตของคนญี่ปุ่นได้อย่างยาวนาน ถึงแม้ประเทศญี่ปุ่นในปัจจุบันศาสนาพุทธนิกายเซนจะเป็นศาสนาที่มีอิทธิพลกับญี่ปุ่นเป็นอย่างมาก แต่ปฏิเสธไม่ได้เลยว่าชินโตหรือแนวคิดดั้งเดิมในอดีตได้ปลูกฝังแนวคิดความเชื่อในการปฏิบัติของคนในประเทศญี่ปุ่นที่มีความรักในธรรมชาติและการรักษาธำรงไว้ซึ่งความเป็นสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติของประเทศตนเองได้เป็นอย่างดี

บทความนี้ผู้เขียนจึงให้ความสนใจในหลักปรัชญาสิ่งแวดล้อมผ่านแนวคิดชินโตที่ปรากฏในภาพยนตร์แอนิเมชันญี่ปุ่นของสตูดิโอจิบลิ ญี่ปุ่นจัดได้ว่าเป็นประเทศที่มีความเจริญทางเทคโนโลยี ขณะเดียวกันอีกมุมหนึ่งก็ยังคงมีแนวคิดเรื่องธรรมชาติแฝงอยู่ในสังคม ซึ่งภาพยนตร์แอนิเมชันหรือการ์ตูนชื่อดังของญี่ปุ่นมักจะนำแนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อมตามแบบฉบับของวัฒนธรรมญี่ปุ่นมาเล่าผ่านมุมมองต่าง ๆ ที่ปรากฏในการนำเสนอประเด็นที่หลากหลายซึ่งสะท้อนให้เห็นถึง ความเชื่อ ทั้งการนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติในรูปแบบพึ่งพาอาศัยการเคารพซึ่งกันและกัน อันถือเป็นพื้นฐานของแนวคิดชินโตในญี่ปุ่น โดยภาพยนตร์การ์ตูนแอนิเมชันของสตูดิโอจิบลิที่ได้ผลิติดอกมานั้น กล่าวได้ว่าเป็นสื่อกลางหรือแรงขับเคลื่อนที่ผลิติดอกมาให้ผู้คนทั้งในประเทศญี่ปุ่นและต่างประเทศได้เข้าใจถึงความเชื่อในความเป็นธรรมชาติของคนญี่ปุ่นในอดีต อีกทั้งภาพยนตร์การ์ตูนถือเป็นสื่อที่มีอิทธิพลเหนือชีวิตและจิตใจ การแต่งกาย บทสนทนา และการกระทำของตัวละคร ส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมการเล่นแบบของเด็กและเยาวชน นอกจากนี้ การดูการ์ตูนแอนิเมชันของเด็กก็เปรียบเสมือนการปลูกฝังแนวคิดสิ่งแวดล้อมได้เป็นจำนวนไม่น้อย ผู้เขียนจึงเลือก

ภาพยนตร์แอนิเมชันของสตูดิโอจิบลิที่มีการผลิตสื่อแอนิเมชันที่มีการสอดแทรกแนวคิดปรัชญาสิ่งแวดล้อม ชินโตไว้ในหลากหลายเรื่องมาศึกษา

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ปรัชญาสิ่งแวดล้อมในศาสนาชินโตผ่านมุมมองภาพยนตร์แอนิเมชันญี่ปุ่นของ สตูดิโอจิบลิ

ขอบเขตการศึกษา

การศึกษาแนวคิดปรัชญาสิ่งแวดล้อมชินโตที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดเทพเจ้า ธรรมชาติ ความสอดคล้องกลมกลืนกันระหว่างมนุษย์ การเคารพบูชาบรรพบุรุษและพลังสามัคคี การรักธรรมชาติ การรักษาความสะอาด โดยเป็นการศึกษาถึงแนวคิดปรัชญาสิ่งแวดล้อมชินโตที่ปรากฏในภาพยนตร์แอนิเมชันของสตูดิโอจิบลิทั้ง 4 เรื่อง ได้แก่ 1) ปอมโปโกะ ทานุกิป่วนโลก 2) โทโทโร่ เพื่อนรัก 3) โปเนียว จิตตามหาสมุทร และ 4) เจ้าหญิงจิตวิญญาณแห่งพงไพร ซึ่งภาพยนตร์แอนิเมชันทั้ง 4 เรื่องที่ผู้เขียนได้เลือกมานำเสนอนั้น เป็นภาพยนตร์ที่มีการสื่อความหมายนัยยะเรื่องธรรมชาติอย่างลึกซึ้ง ผ่านการเล่าเรื่องที่สะท้อนให้เห็นถึงปัญหาระบบนิเวศทางทะเลและปัญหาระบบนิเวศทางป่าไม้ อีกทั้งยังมีการเล่าเรื่องโดยให้ความสำคัญกับความเป็นธรรมชาติเป็นหลัก ไม่เพียงเล่าเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ด้วยกันเอง แต่ยังเสนอออกมาในรูปแบบของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และธรรมชาติ นอกจากนั้นทั้ง 4 เรื่องนี้ยังได้รับการเสนอชื่อเข้าชิงรางวัลทางด้านภาพยนตร์แอนิเมชันยอดเยี่ยมอีกด้วย

1. ภาพยนตร์สตูดิโอจิบลิ (Studio Ghibli)

1.1 ปอมโปโกะ ทานุกิป่วนโลก

ปอมโปโกะ ทานุกิป่วนโลก มีชื่อในญี่ปุ่นว่า “Heisei Tanuki Gassen Ponpoko” สร้างในปี ค.ศ.1992 ด้วยแรงบันดาลใจของ ฮาโยโอะ มียาซากิ (Hayao Miyazaki) (ณัฐนันท์ เฉลิมพนัส, 2563) ภาพยนตร์แอนิเมชันเรื่องนี้กำกับและเขียนบทโดย ฮิซาโอะ ทาคาฮาตะ อำนวยการสร้างโดย โทชิโอะ ชูซูกิ แรงบันดาลใจของปอมโปโกะนั้นนำมาจากความเชื่อพื้นบ้านของคนญี่ปุ่นที่เชื่อเกี่ยวกับตัวทานุกิ ว่ามีนิสัยร่าเริง สนุกสนานแต่พอวันว่างก็จะเอาแต่นอน อีกทั้งยังสามารถแปลงกายเป็นคน พระ และปีศาจ และสามารถเสกเงินจากใบไม้มาขอซื้อสาเกจากมนุษย์ได้ ด้วยความเชื่อนี้เอง ทานุกิจึงกลายเป็นสัญลักษณ์ของโชคลาภ เปรียบเสมือนแมวกวักตั้งไว้หน้าร้านเพื่อเรียกคนเข้าร้าน (ณคอน ลับแล, 2561)

นอกจากนั้น ภาพยนตร์เรื่องนี้ยังได้หยิบยกประเด็นการรุกรานพื้นที่ป่ามานำเสนอ เพื่อสื่อให้ผู้ชมตระหนักถึงการทำลายป่าไม้และถิ่นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าที่บริเวณเนินเขาทามะทั้งทางตรงและทางอ้อม อยู่เพื่อความเป็นอยู่ของมนุษย์

โครงเรื่องปอมโปโกะ นั้นเกิดขึ้นในประเทศญี่ปุ่นช่วงยุคปลายปี ค.ศ. 1960 ซึ่งเป็นช่วงที่กรุงโตเกียว เมืองหลวงมีจำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้น ทำให้ภาครัฐเร่งดำเนินโครงการพัฒนาเมืองใหม่บริเวณเนินเขาทามะ ส่งผลกระทบต่อถิ่นที่อยู่อาศัยและแหล่งอาหารของเหล่าสัตว์ทานุกิ กลุ่มทานุกิจึงรวมตัวกันเพื่อปกป้องอาณาเขตของตนเอง โดยมีกลุ่มทานุกิผู้อาวุโสสอนทักษะการแปลงกาย อย่างไรก็ตามไม่ใช่ทานุกิทุกตัวจะสามารถแปลงกายได้ เหล่าทานุกิที่ฝึกสำเร็จใช้วิธีการต่อสู้ไปตามลำดับปฏิทินและได้ดำเนินการขัดขวาง

คนงานก่อสร้างทุกวิถีทางด้วยวิธีการรบบแบบกองโจรเพื่อชะลอโครงการ อาทิเช่น การแปลงร่างเป็นวิญญาณเพื่อมาหลอกคนงานจนทำให้เกิดความกลัวและไม่สามารถทำงานต่อได้ แต่สุดท้ายแล้วก็มีคนงานกลุ่มใหม่เข้ามาทำงานแทนเสมอ ทานูกิจึงแตกออกเป็น 4 กลุ่มคือ 1) กลุ่มที่ต่อสู้จนตัวตาย 2) กลุ่มที่ปรับตัวเอง ผันธรรมชาติโดยแปลงกายเป็นมนุษย์ในชีวิตรเมือง 3) กลุ่มที่แปลงกายไม่ได้และมีจำนวนน้อยลง และอยู่ในพื้นที่ของเมืองใหม่ที่มนุษย์สร้างไว้ให้เป็นสวนสาธารณะสำหรับทานูกิจ และ 4) กลุ่มที่แปลงกายไม่ได้และตัดสินใจล่องเรือไปตามลำน้ำกับปรมาจารย์ท่านหนึ่ง มุ่งหน้าออกสู่ทะเลโดยไม่คาดหวังที่จะใช้ชีวิตต่อไป

1.2 โทโทโร่ เพื่อนรัก

ภาพยนตร์แอนิเมชัน โทโทโร่ เพื่อนรัก มีชื่อในภาษาอังกฤษว่า “My Neighbor Totoro” เข้าฉายในโรงภาพยนตร์เมื่อวันที่ 16 เมษายน ค.ศ.1988 ภาพยนตร์เรื่องนี้กำกับและเขียนบทโดย ฮายาโอะ มิยาซากิ อำนวยการสร้างโดย โทรุ ฮาระและยาสุโยชิ โทคุมะ มีความยาวทั้งสิ้น 86 นาที เป็นภาพยนตร์แอนิเมชันลำดับที่ 3 ของสตูดิโอจิบลิ เนื้อหาในภาพยนตร์ได้บอกเล่าเรื่องราวผ่านผืนป่าโทโคโรซาว่า (Totorozawa) ซึ่งป่าแห่งนี้มีขนาดมากถึง 9 เอเคอร์ (CHANJIRA YEE, 2565) โดยเนื้อเรื่องได้มีการนำเสนอเรื่องราวของจิตวิญญาณแห่งป่าที่สื่อให้เห็นถึงการอนุรักษ์ธรรมชาติและคามการอยู่ร่วมกันของมนุษย์และจิตวิญญาณแห่งป่า

เนื้อหาของภาพยนตร์ได้เล่าเรื่องราวย้อนไปในปี ค.ศ. 1956 ช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ในประเทศญี่ปุ่น ว่าด้วยเรื่องของซาซึกิและเม สองเด็กสาวผู้ถูกย้ายมาอยู่แถบชนบทพร้อมกับพ่อ เพื่อที่จะได้ใกล้ชิดแม่ของพวกเธอที่นอนรักษาตัวอยู่ในโรงพยาบาล ครอบครัวของครุซาคาเบะได้ที่พักเป็นบ้านไม้ขนาดใหญ่หลังหนึ่ง บริเวณรอบบ้านเป็นลานกว้าง และไกลออกไปมีต้นการบูรขนาดใหญ่ ด้วยความอยากรู้และความซุกซนในการที่จะสำรวจบ้านใหม่ของเม ทำให้เธอได้พบกับภูตปล่อยฝุ่น รวมไปถึงบรรดาเพื่อนตัวน้อยสีขาวโปร่งใส ในวันหนึ่งเมตกลงไปในอุโมงค์ขนาดใหญ่ ซึ่งนำเธอเข้าสู่ป่าจนได้พบกับ “โทโทโร่” ด้วยความเหนื่อยที่วิ่งเล่นมาทั้งวัน เมก็เผลอหลับไปบนตัวของโทโทโร่ เมื่อตื่นขึ้นมาเมก็เล่าเรื่องราวที่ตนเองพบเจอให้กับพ่อและซาซึกิฟัง พ่อเห็นดังนั้นจึงเชื่อว่าสิ่งที่เมพูดคงจะเป็นเจ้าป่าที่คอยปกป้องป่าแห่งนี้อยู่ จึงพาซาซึกิและเมไปทำความเคารพศาลเจ้าประจำหมู่บ้านซึ่งตั้งอยู่ที่โคนของต้นการบูร หลังจากนั้น ซาซึกิและเมได้เมล็ดต้นโอ๊กมาจากโทโทโร่ในวันที่ไปยืนรอพ่อที่ป้ายรถเมล์ ทำให้เด็กทั้งสองคนตั้งใจที่จะปลูกต้นโอ๊กให้เติบโตขึ้น หรือที่เรียกว่าอาการปลูกต้นไม้ด้วยพลังใจ ตกคืนในคืนหนึ่ง โทโทโร่ได้มาปรากฏตัวและได้มาเดินวนรอบแปลงปลูกต้นโอ๊ก ซาซึกิและเมเห็นดังนั้นจึงออกมาเดินรอบต้นโอ๊กไปพร้อมโทโทโร่และยกมือไหว้ นั่นทำให้ต้นโอ๊กเติบโตเป็นต้นไม้ที่สูงใหญ่ และโทโทโร่ก็ได้พาซาซึกิและเมขึ้นไปบนยอดต้นโอ๊ก เพื่อรับชมความงดงามของธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นการท่องเที่ยวไปในท้องฟ้ายามกลางคืน การฟังเสียงขลุ่ยบนยอดไม้สูงตระหง่าน และทั้งหมดนั้นเป็นการทดแทนช่วงเวลาเวลาที่พวกเด็ก ๆ อยู่กันตามลำพัง ด้วยความที่พ่อของเด็กหญิงทั้งสองไม่ค่อยมีเวลามอบให้ลูกมากนัก วันหนึ่งซาซึกิและน้องสาวก็ได้รับจดหมาย ที่ส่งมาจากโรงพยาบาลเกี่ยวกับอาการป่วยของแม่ ซึ่งทำให้ทั้งคู่รู้สึกเป็นห่วงและเสียขวัญเป็นอย่างมาก เมได้ออกเดินทางไปหาแม่ที่โรงพยาบาลหลังจากที่ทะเลาะกับซาซึกิ และนั่นนำมาสู่เรื่องที่น่ายกใจสำหรับซาซึกิ เมื่อเธอพบว่าน้องสาวของเธอได้หายตัวไป ซาซึกิออกเดินทางตามหาน้องสาวไปทั่วเมืองแต่ไม่พบตัว ทำให้ ซาซึกิจำเป็นต้องร้องขอความช่วยเหลือจากเพื่อนตัวกลมสีเทาอย่างโทโทโร่เพื่อช่วยตามหาน้องสาว และแล้วรถบัสแมวเหมียวก็ปรากฏตัวขึ้นจากความมืด เพื่อนำทางไปยังปลายทางที่ซาซึกิปรารถนาซึ่งก็คือการตามหาน้องสาวของเธอนั่นเอง

1.3 โปเนียว ธิดามหาสมุทร

ภาพยนตร์แอนิเมชันโปเนียวมีชื่อไทย คือ “ธิดาสมุทรผจญภัย” (Ponyo on the Cliff by the Sea) และมีชื่อในภาษาญี่ปุ่น คือ “Gake no Ue no Ponyo” ผลงานภาพยนตร์แอนิเมชันลำดับที่ 8 ของ ฮายาโอะ มียาซากิ จากสตูดิโอจิบลิ โดยในเรื่องจะมีการกล่าวถึงเนื้อหาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่สกปรก ซึ่งเกิดจากการกระทำของมนุษย์ที่มีผลกระทบต่อธรรมชาติ จนอาจนำไปถึงการทำให้เกิดภัยพิบัติขึ้นมาได้ แอนิเมชัน “โปเนียว” ยังมีความน่าสนใจตรงที่ได้มีการยกประเด็นปัญหาทางธรรมชาติทางทะเลมานำเสนอ ทำให้เป็นเรื่องที่แตกต่างจากแอนิเมชันเรื่อง ก่อนหน้านั้นของสตูดิโอจิบลิ เพื่อจะสื่อให้ผู้ชมตระหนักว่ามนุษย์กำลังทำร้ายท้องทะเล และสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ ในทะเลอยู่

โปเนียว ธิดามหาสมุทร ได้ถูกวางโครงเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตและความเชื่อของชาวญี่ปุ่นริมทะเลในยุคปี ค.ศ. 1956 โดยมีตัวละครหลัก “โซสึเกะ” ลูกชายของกะลาสีวัย 5 ขวบ ที่ใช้ชีวิตอย่างเรียบง่ายบนหน้าผาริมทะเลกับลิซ่า แม่ของเขา วันหนึ่งโซสึเกะได้พบปลาทองแสนสวยตัวหนึ่งติดอยู่ในขวดบนชายหาด และช่วยเธอได้ จึงตั้งชื่อว่า “โปเนียว” เธอไม่ใช่ปลาทองธรรมดา แต่เธอเป็นลูกสาวของพ่อมดผู้เก่งกาจและเทพธิดาแห่งท้องทะเล โปเนียวได้ใช้เวทมนตร์ของพ่อเพื่อแปลงร่างตัวเองเป็นเด็กสาวโดยไม่ได้ตั้งใจและได้ตกหลุมรักกับโซสึเกะ แต่การใช้เวทมนตร์อันทรงพลังเช่นนั้นทำให้เกิดความไม่สมดุลที่อันตรายในโลก เมื่อดวงจันทร์เข้าใกล้พื้นโลกมากขึ้นเรื่อย ๆ และพ่อของโปเนียวก็ส่งพลังคลื่นอันยิ่งใหญ่จากมหาสมุทรเพื่อไปตามหาลูกสาวของเขาจนทำให้เกิดภัยพิบัติ เมืองทั้งเมืองถูกจมอยู่ใต้ทะเล เด็กทั้งสองจึงออกเดินทางผจญภัยครั้งหนึ่งในชีวิตเพื่อช่วยโลกและเติมเต็มความฝันของโปเนียวคือการได้เป็นมนุษย์

1.4 เจ้าหญิงจิตวิญญาณแห่งพงไพร

ภาพยนตร์แอนิเมชันเรื่อง “เจ้าหญิงจิตวิญญาณแห่งพงไพร” (Princess Mononoke) มีชื่อในภาษาญี่ปุ่น คือ “Mononoke Hime” ผลงานแอนิเมชันของ ฮายาโอะ มียาซากิ ผู้เขียนบทและกำกับจากสตูดิโอจิบลิ โดยเนื้อเรื่องจะกล่าวถึงความขัดแย้งระหว่างธรรมชาติกับมนุษย์ ช่วงยุคโมโระมะจิ ที่มีการสอดแทรกแนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติและปรัชญาได้อย่างลงตัว (Devildish, 2020) แอนิเมชันเรื่องเจ้าหญิงจิตวิญญาณแห่งพงไพร ยังมีความน่าสนใจตรงที่มีการนำเสนอความคิดของฝ่ายมนุษย์และฝ่ายธรรมชาติ โดยมีจุดร่วมที่เหมือนกัน คือ มองว่ามนุษย์และธรรมชาติไม่อาจอยู่ร่วมกันได้ จึงเป็นเรื่องราวที่สะท้อนภาพสังคมในปัจจุบันได้เป็นอย่างดี

โครงเรื่องเจ้าหญิงจิตวิญญาณแห่งพงไพร ได้กล่าวถึงเรื่องราวในบรรยากาศญี่ปุ่นยุคโบราณเมื่ออะชิทากะ เจ้าชายของชนเผ่าเล็ก ๆ ต้องต่อสู้กับปีศาจหมูป้ายักษ์ที่ตัวจริงนั้นเป็นถึงเทพหมูปาแต่กลับคลุ้มคลั่งเพราะความโกรธแค้นจากการกระทำของมนุษย์ที่มีต่อธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นการทำลายป่าไม้ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของเหล่าสรรพสัตว์ และรวมไปถึงการฆ่าฟันสิ่งมีชีวิตที่อยู่ในธรรมชาติ จึงทำให้เทพหมูปากลายเป็นปีศาจเข้ารุกรานหมู่บ้าน อะชิทากะสามารถเอาชนะหมูป้ายักษ์ได้ แต่ก็ทำให้ตัวเองต้องคำสาปที่แขนขวาเขาจึงออกเดินทางเพื่อหาทางล้างคำสาปนั้น ระหว่างเดินทาง อะชิทากะได้พบกับหนทางที่เขาจะถอนคำสาปได้ นั่นก็คือเขาต้องตามหาเทพกวางที่อยู่ในภูเขทางตะวันตกที่เต็มไปด้วยเทพเจ้าสัตว์ป่าขนาดยักษ์ ซึ่งใกล้กันนั้นเองมีเมืองโลหะนครซึ่งเป็นหมู่บ้านถลุงแร่เหล็กที่ปกครองโดยเอโบชิ หญิงแกร่งที่กำลังระดมแร่เหล็กสร้างอาวุธปืนเพื่อต่อต้านพวกซามูไรและเข้ายึดครองพื้นที่ป่าเพื่อหาทรัพยากรนำมาถลุงแร่จนปะทะกับเหล่าสัตว์เทพเจ้า รวมถึง ซัง เด็กสาวที่ถูกเทพหมาป่าเก็บมาเลี้ยงและถูกเรียกว่า “เจ้าหญิงโมโนโนเกะ” เรื่องราวกลายเป็นความขัดแย้งหลายฝ่ายที่ซับซ้อน เอโบชินั้นต้องการปกป้องหมู่บ้านและปกป้องผู้คนจึงเข้ารุกรานป่าและพยายามที่จะเอาชนะ “เทพเจ้า” โดยมีเป้าหมายที่จะสังหารเทพกวางเพื่อที่จะปกครองผืนป่าแห่งนี้ทั้งหมด ในขณะที่ซังเองก็เกลียดชังมนุษย์ที่รุกรานผืนป่าและฆ่าสัตว์ตายไปมากมาย อะชิทากะพยายามเข้ามา

ทำหน้าที่เป็นคนกลางระหว่างมนุษย์และสัตว์เทพเจ้า แต่ก็ทำให้เขาถูกทำร้ายจนบาดเจ็บสาหัส และสถานการณ์ก็ยิ่งรุนแรงขึ้นไปอีก (บก.หมี่, 2563) เนื่องจากความไม่ลดละความพยายามในการรุกรานผืนป่าของฝ่ายมนุษย์ จนในที่สุดจึงทำให้เกิดสงครามขึ้นระหว่างฝ่ายมนุษย์ และฝ่ายสัตว์เทพเจ้า

2. แนวคิดปรัชญาสิ่งแวดล้อมในศาสนาซินโต

ประเทศญี่ปุ่นเป็นประเทศที่มีวัฒนธรรมผูกพันใกล้ชิดกับธรรมชาติเป็นอย่างมาก คนญี่ปุ่นมักจะมี ความชื่นชม เกรงกลัว และให้ความเคารพต่อธรรมชาติ ด้วยเหตุผลดังกล่าว จึงเกิดวิถีชีวิตที่ให้ความสำคัญกับการอยู่ร่วมกับธรรมชาติ ดังเช่น แนวความคิดในศาสนาซินโต ที่ให้ความสำคัญกับเทพเจ้าต่าง ๆ แนวคิดของซินโตนั้นมีบทบาทที่สำคัญต่อการวางรากฐานวัฒนธรรมญี่ปุ่นตั้งแต่ดั้งเดิมจนถึงปัจจุบัน และได้ผสมกลมกลืนจนมีผลทำให้ให้ญี่ปุ่นมีวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง แนวคิดของซินโตนั้นได้เน้นย้ำถึงความสัมพันธ์อันใกล้ชิดระหว่างมนุษย์กับเทพเจ้าหรือพระเจ้าทั้งหลาย หรือที่เรียกว่า “คามิ” (Kami) ของญี่ปุ่น ยิ่งไปกว่านั้นยังถือกันว่าองค์จักรพรรดิทรงอยู่ในฐานะที่เป็นเทพที่ทรงสืบเชื้อสายมาจากเทพผู้เป็นเจ้าบรรพบุรุษของชาวญี่ปุ่นทุกคน (เพ็ญศรี กาญจนมัย, 2525, น. 17-25) โดยหลักความเชื่อและจุดหมายสูงสุดของศาสนาซินโต มีหลักคำสอนที่สำคัญและสอดคล้องกับธรรมชาติ อธิบายได้ดังนี้

2.1 เทพเจ้า

เทพเจ้าหรือคามิของศาสนาซินโต ถือเป็นสิ่งที่ประเสริฐที่สุดควรสักการะบูชาอย่างสูงหรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นผู้ทรงคุณงามความดีในแง่ของจิตใจ เป็นผู้สร้างพลังสร้างสรรค์ให้แก่มนุษยชาติ และคามิเองก็มีอยู่เป็นจำนวนมากเกินกว่าที่จะนับให้ทั่วถึงได้ โดยศาสนาซินโตมีลักษณะแบบลัทธินับถือบูชาเทพเจ้าหลายองค์ อีกทั้ง ความหมายของ “เทพเจ้า” ในซินโตจะไม่ได้มีการแบ่งแยกระหว่างมนุษย์กับเทพเจ้ารวมทั้งสวรรค์และโลก ไม่ว่าจะเป็นพลังอำนาจการทำลายล้างและการสร้างสรรค์ของภูเขา แม่น้ำ มหาสมุทร พืชพันธุ์ต่างก็สามารถเป็นคามิได้ทั้งสิ้น รวมทั้งต้นไม้ ก้อนหิน ภูเขา เมฆ สายฝน สายลม ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ หรือดวงดาว หากเป็นสิ่งที่น่าเลื่อมใส มีพลังอำนาจที่ยิ่งใหญ่ สามารถทำให้รู้สึกเกรงกลัวหรือเกรงขามได้ก็นับได้ว่าเป็นเทพเจ้าสิ่งเหล่านี้ควรเป็นสิ่งที่ดีควรบูชาอย่างสูง ด้วยเหตุนี้เทพเจ้าในซินโตจึงมีมากมายนับไม่ถ้วน (เพ็ญศรี กาญจนมัย, 2525, น. 17-25) ความเชื่อเรื่องคามิเป็นสิ่งที่ผูกพันอยู่กับวิถีชีวิตของชาวญี่ปุ่นมาทุกยุคสมัยการบูชากามิจึงเป็นสิ่งสำคัญ เนื่องจากการแสดงให้เห็นถึงความเคารพนับถือ และความกตัญญูต่อคามิผู้เป็นบรรพบุรุษของชาวญี่ปุ่นตามความเชื่อที่สืบทอดกันมา นอกจากนั้น การบูชากามิยังเป็นการแสดงความขอบคุณต่อคามิที่ช่วยคุ้มครอง ปกป้องรักษา มนุษย์ให้พ้นจากความชั่วร้ายต่าง ๆ ช่วยส่งเสริมให้มีชีวิตที่ดีและประสบความสำเร็จ (สถาพร ไปเหนือ และสกุล อันมา, 2561, น. 342-343)

จากหลักคำสอนของซินโตในเรื่องของเทพเจ้า ธรรมชาตินั้นมีมากมายหลากหลายนับไม่ถ้วน ไม่ว่าจะเป็น ก้อนหิน ต้นไม้ ภูเขา หรือรวมไปถึงมหาสมุทร ดวงอาทิตย์ และดวงจันทร์ ทั้งหมดนี้ก็เปรียบได้ดั่งคามิหรือเทพเจ้าในซินโตที่มีพลังอำนาจอันน่าเลื่อมใส ด้วยเหตุนี้คามิจึงถูกนับถือหรือเคารพบูชาโดยมนุษย์และเมื่อคามิเปรียบเสมือนธรรมชาติ ดังนั้นธรรมชาติจึงถูกนับถือและบูชาโดยมนุษย์ด้วยเช่นเดียวกัน

2.2 การเคารพบูชาบรรพบุรุษและพลังสามัคคี

มนุษย์ได้เกิดมาจากบรรพบุรุษผู้มีบิดามารดา จึงเป็นเรื่องธรรมดาที่กล่าวไว้ว่า มนุษย์ควรมีความกตัญญูที่ได้เกิดมามีชีวิตอยู่บนโลกนี้ มนุษย์จะต้องปฏิบัติและไม่หลงลืมความสำคัญของบรรพบุรุษอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้โดยเด็ดขาด หลักการนี้พบได้ในศาสนาซินโตที่มีแนวคิดที่ว่าด้วยมนุษย์นั้นต้องมีความผูกพันมีความสัมพันธ์ของบรรพบุรุษและลูกหลานอย่างแน่นแฟ้น ด้วยเหตุนี้มนุษย์จึงไม่สามารถมีชีวิตอยู่อย่าง

โดดเด่นโดยปราศจากการเกี่ยวข้องกับผู้อื่น ซึ่งสอดคล้องกับลักษณะอย่างหนึ่งของคณูปัญญา นั่นคือความเชื่อศรัทธาในการที่จะรวมกันเป็นหนึ่งเดียว หรือกล่าวว่ามีสามัคคีกันอย่างแน่นแฟ้น ดังจะเห็นได้จากเรื่องราวของตำนาน เอกสารเก่า ๆ จดหมายเหตุ หรือนิยายปรัมปราที่เล่าต่อกันมา นอกจากนี้ จะเห็นว่าเทพเจ้าในตำนานของคณูปัญญาไม่สามารถอยู่ได้โดยลำพังในสังคม ความเชื่อดังกล่าวทำให้เกิดแนวคิดเรื่องของการเสียสละความต้องการและตนเองเพื่อผู้อื่นอันเห็นได้ชัดจากประวัติศาสตร์สมัยต่าง ๆ ของคณูปัญญา ทั้งความเชื่อนี้ยังสามารถเปลี่ยนแปลงไปได้ จนก่อให้เกิดค่านิยมชีวิตใหม่ ๆ ขึ้นอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ในเมื่อมนุษย์ได้ถือกำเนิดมาจากคามิ (เพ็ญศรี กาญจนมัย, 2525, น. 17-25) เมื่อคามิเป็นผู้ให้กำเนิดทุกสรรพสิ่ง ทุกสิ่งจึงมีฐานะเป็นลูกของคามิและมีความสัมพันธ์กันอย่างลึกซึ้ง มนุษย์ไม่ได้แยกออกจากธรรมชาติ แต่กลับอยู่ร่วมกันในระบบเดียวกัน ดังที่โซโนดะ มินอร์ (Sonoda Minoru) นักวิชาการด้านสิ่งแวดล้อม ของชินโต ได้กล่าวไว้ว่า ชินโตนั้นมิมองเกี่ยวกับความเป็นจริง คือ คามิ มนุษย์ และธรรมชาติ โดยทั้งหมดอาศัยอยู่ในระบบนิเวศเดียวกัน (สภาพ ไปเหนือ และสกุล อันมา, 2561, น. 347)

จากหลักคำสอนของชินโตในเรื่องของการเคารพบูชาบรรพบุรุษและพลังสามัคคี คามิหรือเทพเจ้านั้นก็เปรียบได้ดั่งบรรพบุรุษคนแรกของมนุษย์ และเมื่อมนุษย์เกิดมาจากบิดามารดาผู้มีบรรพบุรุษที่เปรียบเสมือนคามิ มนุษย์จึงมีความกตัญญูต่อบรรพบุรุษเป็นอย่างมาก ดังนั้นแล้วมนุษย์ทุกคนจึงมีความสัมพันธ์อันดีกับคามิ กล่าวได้ว่ามนุษย์ทุกคนเป็นลูกหลานของคามินั่นเอง

2.3 ความสอดคล้องกลมกลืน

ชินโตเน้นเรื่องความสอดคล้องกลมกลืนระหว่างมนุษย์และธรรมชาติเป็นอย่างมาก โดยเชื่อว่าธรรมชาติจะอำนวยประโยชน์ให้แก่มนุษย์ก็ต่อเมื่อมนุษย์นั้นปฏิบัติ ไม่เพียงแต่อ้อนวอนขอพรเท่านั้นแต่มนุษย์ต้องให้ความร่วมมือกับธรรมชาติ เพราะทุกสิ่งทุกอย่างบนโลกใบนี้ล้วนเป็นของขวัญจากเทพเจ้า นอกจากนี้ในศาสนาชินโตยังมีความเชื่อว่าจิตใจและวัตถุไม่สามารถแยกออกจากกันได้ โดยในตำนานของชินโตนั้นจะไม่มี การบอกเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับการลงโทษของคามิ อาทิเช่น น้ำท่วมโลกเพื่อทำลายมนุษย์ที่ชั่วร้าย แม้แต่เพียงสิ่งชั่วร้ายก็มีไชบาป เปรียบเหมือนของสกปรกหรือฝุ่นซึ่งจะต้องกำจัดทำลายลงเป็นครั้งคราว “สิ่งดีและสิ่งที่ร้ายจะต่อสู้กันและผลัดกันไปสู่สภาวะที่สอดคล้องกลมกลืน” ในทุก ๆ เรื่องที่เกี่ยวกับธรรมชาตินั้น มนุษย์จะต้องไม่เป็นผู้ใช้ธรรมชาติอย่างป่าเถื่อน แม้จะอธิบายไม่ได้ว่าธรรมชาติมีพลังลึกลับอะไรแฝงอยู่แต่มนุษย์ต้องกตัญญูนับถือธรรมชาติ ดังนั้นมนุษย์และธรรมชาติจึงต้องดำเนินชีวิตควบคู่กันอย่างสอดคล้องและกลมกลืนด้วยดี อันจะเห็นได้จากตัวอย่างที่ชาวญี่ปุ่นนิยมหาวิธีการอื่น ๆ เพื่อนำมาพัฒนาจิตสวณของตนให้สวยงามเป็นระเบียบอยู่เสมอ (เพ็ญศรี กาญจนมัย, 2525, น. 17-25)

จากหลักคำสอนของชินโต ในเรื่องของความสอดคล้องกลมกลืน ธรรมชาตินั้นถูกให้กำเนิดมาจากคามิหรือเทพเจ้าผู้มีพลังอำนาจสรรค์สร้างสิ่งต่าง ๆ และมนุษย์เองก็กล่าวได้ว่าการกำเนิดมาจากคามิหรือเทพด้วยเช่นกัน เมื่อทั้งธรรมชาติและมนุษย์กำเนิดมาจากสิ่งเดียวกันที่เรียกว่าคามิ ดังนั้นธรรมชาติและมนุษย์จึงเกี่ยวโยงสอดคล้องกลมกลืนกัน

2.4 ความรักธรรมชาติ

ชินโตได้ส่งเสริมความรักธรรมชาติอย่างลึกซึ้ง ทำให้ชาวญี่ปุ่นรักธรรมชาติมากเนื่องจากแนวคิดชินโตมีหลักคำสอนว่าด้วยคามิ ซึ่งก็คือบรรพบุรุษองค์พระจักรพรรดิองค์แรกของญี่ปุ่นที่ล่วงลับไปแล้ว จึงส่งผลให้ชาวญี่ปุ่นมีความรักและกตัญญูต่อกามิที่สถิตอยู่ในทุกสิ่งทุกอย่าง จึงถือได้ว่าธรรมชาติเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และมองว่าตัวเองก็เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติไม่อาจแยกออกจากธรรมชาติได้ เขาจะรู้สึกว่าการมีชีวิตในธรรมชาติรอบตัวเขาก็คือชีวิตที่เล่นอยู่ในตัวเขานั้นเอง ชาวญี่ปุ่นจึงหลงใหลในธรรมชาติมาก ถึงกับมี

เทศกาลฟังเสียงแมลงร้องในฤดูใบไม้ร่วง องค์จักรพรรดิและประชาชนจะคอยเอียงหูฟังเสียงร้องของแมลงต่าง ๆ หรือในฤดูดอกซากุระบาน ผู้คนจะพากันเที่ยวชมความงามของดอกซากุระตามสวนและท้องทุ่ง หรือแม้ในฤดูอื่นชาวญี่ปุ่นก็ยังนิยมนั่งดูดอกไม้หรือกิ่งไม้แก่งไถไปมาตามสายลมได้เป็นเวลานาน หรือนั่งชมดวงจันทร์เป็นชั่วโมง ความรู้สึกรักธรรมชาติทำให้ชาวญี่ปุ่นรักความงาม หากมีการสร้างเทวสถานหรือศาลเจ้า ก็จะเลือกทำเลที่สวยงามเป็นพิเศษ และสร้างให้มีศิลปะอันงดงาม ชาวญี่ปุ่นจะตกแต่งบ้านเรือนให้สวยงาม การประดิษฐ์อะไรสักอย่างนั้นก็จะพยายามทำอย่างประณีตบรรจง พยายามถ่ายทอดชีวิตและธรรมชาติลงในสิ่งเหล่านั้น ในบรรดาความงามทั้งหลาย พระอาทิตย์ดูจะเป็นความงดงามมากที่สุดและเป็นที่โปรดปรานของชาวญี่ปุ่นมาก โดยทุกเช้าชาวญี่ปุ่นมักจะตื่นนอนให้ทันพระอาทิตย์ขึ้น เพื่อโค้งคำนับและชมความงาม แต่ความนิยมชมชอบของชาวญี่ปุ่นก็เฉพาะพระอาทิตย์อุทัยเท่านั้นไม่รวมถึงพระอาทิตย์อัสดง เนื่องจากถือกันว่าพระอาทิตย์ตกเป็นความเศร้าของวัน สอดคล้องกับแนวคิดชินโตเป็นเรื่องธรรมชาติ ไม่ใช่เรื่องนอกเหนือธรรมชาติ (เพ็ญศรี กาญจนมัย, 2525, น. 17-25)

จากหลักคำสอนของชินโตในเรื่องของความรักธรรมชาติ มนุษย์นั้นมีความรักและความกตัญญูต่อบรรพบุรุษเป็นอย่างมาก บรรพบุรุษคนแรกของมนุษย์ก็เปรียบได้ดั่งคามิหรือเทพเจ้าที่ได้ล่วงลับไปแล้ว และได้เข้ามาสถิตอยู่ในธรรมชาติ ดังนั้นแล้วเมื่อมนุษย์มีความรักและความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ มนุษย์จึงต้องมีความรักและความกตัญญูต่อธรรมชาติด้วยเช่นกัน

2.5 ความรักความสะอาด

ความสะอาดเป็นเรื่องสำคัญในชินโต เพราะในคัมภีร์ชินโตได้กล่าวไว้ว่าแม้แต่เทพอิซานางิก็ทรงชำระร่างกายให้สะอาดอยู่เสมอ ชาวญี่ปุ่นรักความสะอาดมากพยายามชำระร่างกายทั้งภายในภายนอกให้สะอาดอยู่เสมอ เพื่อเป็นการบูชาเทพเจ้า หากใครสกปรกจะถือเป็นบาป ในสมัยก่อนจะมีพิธีชำระร่างกายให้สะอาด โดยจัดเป็นพิธีใหญ่ปีละ 2 ครั้ง เรียกพิธีนี้ว่า โอโฮฮาราชิ ผู้เข้าในพิธีนี้ทุกคนจะใช้กระดาษขัดสึสึวีวรรณร่างกายให้สะอาด แล้วจึงนำกระดาษไปเผาหรือทิ้งในแม่น้ำหรือทะเล หลังจากนั้นพระเจ้าจักรพรรดิจะประกาศในนามผู้แทนของอะมะเตะระสุ โอมิคามิ กล่าวว่าทุกคนสะอาดหมดจดแล้ว ดังนั้นจะเห็นว่า เมื่อชาวญี่ปุ่นไปเทวสถานหรือศาลเจ้าก่อนที่จะเข้าไปจะต้องล้างมือ ล้างปากก่อน ความสกปรกจะได้ระบายออกไป คล้ายจะเป็นพิธีล้างบาปหรือเหมือนอาบน้ำล้างบาปในแม่น้ำคงคา ความสะอาดจึงเป็นสัญลักษณ์ของความสะอาดใจด้วย ส่วนจุดหมายสูงสุดในศาสนาชินโตก็คือ เมื่อตายไปแล้วก็จะได้ไปบังเกิดเป็นเทพเจ้าอยู่ในสวรรค์ชั่ววันรันดร์ วิธีปฏิบัติเพื่อไปเกิดเป็นเทพเจ้าก็โดยการบูชาและภักดีต่อเทพเจ้านั่นเอง (เพ็ญศรี กาญจนมัย, 2525, น. 17-25) นอกจากความรักความสะอาดในร่างกายและในจิตใจแล้ว มนุษย์ยังมีความรักความสะอาดต่อธรรมชาติด้วย ดังจะเห็นได้จากหัวข้อก่อนหน้านี้ที่กล่าวถึงธรรมชาติ ว่าธรรมชาติทั้งหลายก่อกำเนิดมาจากเทพเจ้าหรือคามินั่นเอง ด้วยเหตุนี้มนุษย์จึงต้องมีความรักความสะอาดต่อธรรมชาติ

จากหลักคำสอนของชินโต เมื่อมนุษย์ถูกนับว่ามีความเกี่ยวโยงสัมพันธ์รวมถึงมีความรักและเคารพต่อคามิเป็นอย่างมาก และคามิหรือเทพเจ้าก็เป็นผู้ที่รักในความสะอาดชำระร่างกายเป็นประจำเสมอ ดังนั้นแล้วมนุษย์จึงมีการรักความสะอาดด้วยเช่นกัน เพื่อเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความรักและเคารพต่อคามิหรือเทพเจ้า

3. วิเคราะห์แนวคิดปรัชญาสิ่งแวดล้อมของชินโตที่ปรากฏในภาพยนตร์ญี่ปุ่นของสตูดิโอจิบลิ

3.1 ปอมโปโกะ ทานุกิป่วนโลก

ภาพยนตร์แอนิเมชันเรื่องปอมโปโกะ ทานุกิป่วนโลก ได้เสนอแก่นความคิดที่ว่าด้วย “การอนุรักษ์ธรรมชาติ” แม้ว่าตลอดทั้งเรื่องของภาพยนตร์ไม่ได้กล่าวถึงเรื่องการอนุรักษ์ธรรมชาติโดยตรง แต่ภาพยนตร์มีการแฝงความคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ธรรมชาติผ่านเรื่องราวปัญหาของกลุ่มทานุกิที่ออกมาเรียกร้องถึงการอนุรักษ์ธรรมชาติ โดยชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการอนุรักษ์ธรรมชาติ ไม่ว่าจะผ่านฉากหลังอันงดงาม หรือผ่านฉากหลังอันเลื่อมโทรมที่เต็มไปด้วยปัญหาสิ่งแวดล้อมเพื่อกระตุ้นให้คนดูตระหนักถึงผลกระทบร้ายแรงที่จะตามมาหากละเลยปัญหาเรื่องการอนุรักษ์ธรรมชาติ นอกเหนือจากเรื่องการใช้ฉากหลังแล้ว การตูนแอนิเมชันเรื่องปอมโปโกะนี้ยังได้เสนอความคิดที่ว่าด้วยการอนุรักษ์ธรรมชาติในรูปแบบของการตอบโต้ของกลุ่มทานุกิต่อพวกมนุษย์ที่มารุกรานป่า กล่าวคือ เป็นการออกมาเรียกร้องของกลุ่มทานุกิซึ่งเปรียบเสมือนคามิที่ออกมาตอบโต้ต่อการรุกรานป่าของมนุษย์โดยวิธีการแปลงกายเป็นผีและมนุษย์เพื่อแฝงตัวเข้าไปเรียนรู้วิถีชีวิตของมนุษย์ และสั่งสอนมนุษย์ให้รู้จักเกรงกลัวต่อสิ่งลี้ลับ จนทำให้ไม่กล้าทำอันตรายต่อธรรมชาติ (ภาพที่ 1) สะท้อนให้เห็นถึงความขัดแย้งของภาพยนตร์ต่อแนวคิดชินโตในด้านความสอดคล้องกลมกลืน

การที่มนุษย์ได้เข้ามาทำการรุกรานและทำลายพื้นที่ป่าอันเป็นที่อยู่ของคามิ ได้สะท้อนให้เห็นถึงการไม่เคารพและไม่กตัญญูต่อธรรมชาติ อันเป็นผลทำให้กลุ่มทานุกิที่เปรียบเสมือนคามิ ออกมาปกป้องภูเขาตามะอันเป็นแหล่งหากินและเป็นที่พักพิงสุดท้ายที่เหลือรอดจากการทำลายของฝีมือมนุษย์ จากฉากที่กล่าวมาข้างต้น หากมนุษย์ให้ความเคารพต่อธรรมชาติ เหล่าทานุกิที่เปรียบเสมือนคามิก็จะไม่ออกมาต่อต้านหรือแสดงพลังอำนาจลี้ลับและอยู่ด้วยกันอย่างสอดคล้องกลมกลืนต่อไป

ภาพที่ 1 เหล่าทานุกิพยายามฝึกฝนแปลงกายเป็นมนุษย์ และผีเพื่อออกมาต่อสู้การรุกรานของโครงการก่อสร้างคอนโดมิเนียมบนเขาตามะ
ที่มา: Studio Ghibli.(n.d)

3.2 โทโทโร่ เพื่อนรัก

ภาพยนตร์แอนิเมชันเรื่อง โทโทโร่ เพื่อนรัก (My Neighbor Totoro) นำเสนอแก่นแนวคิดเรื่อง “การอนุรักษ์ธรรมชาติ” โดยตลอดภาพยนตร์ไม่มีคำบรรยายหรือว่าบทสนทนาของตัวละครใด ๆ เลยที่ออกมาพูดเรียกร้องถึงการอนุรักษ์ธรรมชาติแบบตรง ๆ แต่จะใช้วิธีชี้ให้ผู้ชมเห็นความสำคัญของธรรมชาติผ่านฉากหลังที่สวยงามของเรื่อง ซึ่งเป็นเขตชนบทที่ยังคงความอุดมสมบูรณ์ของไร่นาและป่าไม้สีเขียวอยู่ การใช้บทสนทณาระหว่างตัวละครนั้นมีนัยยะบอกถึงความสำคัญของการคงอยู่ของธรรมชาติ ทำให้ผู้ชมได้รับรู้

ในหลาย ๆ ด้าน ดังเช่น ฉากตัวอย่างในบทสนทนาหนึ่งที่พ่อพูดขึ้นมาหลังจากที่เห็นซาสึกิขึ้นไปที่ต้นการบูรขนาดใหญ่ที่ขึ้นด้านข้างศาลเจ้าด้วยความตื่นเต้น ว่า

ครั้งแรกที่พ่อเห็นต้นไม้นี้ พ่อก็รู้เลยว่าเราต้องย้ายมาอยู่ตรงนี้ ต้นไม้ที่สวยงามจริง ๆ เนอะ มันอยู่ตรงนี้นานมากแล้วตั้งแต่สมัยก่อนที่คนกับต้นไม้ยังเป็นเพื่อนกัน เอาละ มากล่าวคำทักทายกันก่อนแล้วกลับไปกินข้าวกลางวันกันนะ ขอให้ต้นไม้ช่วยดูแลเราต่อด้วย

จากประโยคที่ว่า “ครั้งแรกที่พ่อเห็นต้นไม้นี้ พ่อก็รู้เลยว่าเราต้องย้ายมาอยู่ตรงนี้” ได้สะท้อนให้เห็นถึงบรรยากาศของพื้นที่ที่ร่มเย็นเป็นสุขเพราะต้นไม้และอยากรอยู่ใกล้กับธรรมชาติ จึงย้ายที่อยู่มาเพื่อใกล้ชิดกับธรรมชาติ เพราะเชื่อว่าธรรมชาติมีพลังแห่งการสร้างสรรค์เป็นจุดกำเนิดของชีวิตสามารถลดบันดาลให้สิ่งต่าง ๆ เกิดการเติบโตและพัฒนาก้าวหน้าต่อไปได้ จากคำว่า “คนกับต้นไม้” ที่ออกมาจากบทสนทนาของตัวละครทั้งสองสามารถสะท้อนให้เห็นได้อย่างชัดเจน ถึงความผูกพันของคณูปุ่นที่มีต่อธรรมชาติตั้งแต่โบราณ ซึ่งความอุดมสมบูรณ์นั้นเป็นสิ่งที่ใกล้ชิดไม่ใช่สิ่งที่น่ากลัวหรือเป็นอันตรายต่อมนุษย์ และคำว่า “ช่วยดูแลเราต่อด้วย” ในบทสนทนาดังกล่าวยังสะท้อนให้เห็นถึง ความเคารพบูชาและขอบคุณเทพเจ้า ซึ่งตรงกับปรัชญาชินโตในหลัก “คำสอนการรักธรรมชาติ” ดังนั้นค่านิยมความเชื่อของคณูปุ่นเช่นนี้จึงมีรากฐานมาจากแนวคิดของชินโตในด้านความสอดคล้องกลมกลืนที่สอนให้มนุษย์ทุกคนทำตัวสอดคล้องกลมกลืนและให้ความนับถือต่อธรรมชาติ

สำหรับตัวละครเอกเรื่องโทโทโร่ หากวิเคราะห์ลงไปจะเห็นได้ว่าเป็นหนึ่งในกลวิธีที่ฮายะโอะ ซึ่งเป็นผู้เขียนบทและกำกับได้นำมาใช้เพื่อกระตุ้นจิตสำนึกเรื่องการอนุรักษ์ธรรมชาติให้กับผู้ชม เพราะตามความเชื่อแล้วป่าแห่งใดก็ตามที่มีวิญญาณสิงสถิตอยู่ หรือที่เรียกว่าคามิ จะต้องคงความอุดมสมบูรณ์ไว้ได้ในระดับหนึ่ง ซึ่งซาสึกิและเมได้พบกับโทโทโร่ที่มีสถานะเปรียบเหมือนจิตวิญญาณแห่งป่า ก็เท่ากับว่าป่าแห่งนี้มีความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติ หรือจะสื่อเป็นนัยให้แก่ผู้ชมว่าหากต้องการที่จะได้พบกับโทโทโร่หรือต้องการให้โทโทโร่อาศัยอยู่ในป่า มนุษย์ควรจะต้องอนุรักษ์ธรรมชาติให้คงอยู่สืบไปนั่นเอง

ค่านิยมความเชื่อของคณูปุ่นเช่นนี้จึงมีรากฐานมาจากแนวคิดของชินโตในด้านความสอดคล้องกลมกลืนที่ได้สอนให้มนุษย์ทุกคนทำตัวสอดคล้องกลมกลืนและแสดงความนับถือต่อธรรมชาติ เนื่องจากธรรมชาติคือสิ่งที่นำมาซึ่งความอุดมสมบูรณ์ เป็นจุดกำเนิดของชีวิตและสามารถลดบันดาลให้สิ่งต่าง ๆ เกิดการเติบโตและพัฒนาก้าวหน้าต่อไปได้ เพราะตามความเชื่อแล้ว ป่าแห่งใดก็ตามที่มีวิญญาณสิงสถิตอยู่หรือที่เรียกว่าคามิจะต้องคงความอุดมสมบูรณ์ไว้ได้ในระดับหนึ่ง (ภาพที่ 2) ซึ่งภาพยนตร์ได้เปรียบว่าโทโทโร่ที่สิงสถิตอยู่ในปากก็เปรียบเสมือนคามิ ที่เป็นดังจิตวิญญาณแห่งป่าและมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับมนุษย์หรือตัวละครในภาพยนตร์นั้นก็คือซาสึกิและเม จะเห็นได้ชัดว่าภาพยนตร์ต้องการถ่ายทอดเรื่องราวและปลูกฝังจิตใต้สำนึกให้ทุกคนรักและดูแลธรรมชาติ เนื่องจากหากผู้ชมต้องการที่จะได้พบกับตัวโทโทโร่ที่อาศัยอยู่ในป่า มนุษย์ควรที่จะต้องอนุรักษ์ธรรมชาติให้คงอยู่สืบต่อไป

ภาพที่ 2 โทโทโร่อาศัยอยู่ในโพรงไม้ขนาดใหญ่และอุดมสมบูรณ์ มินิยยะสื่อถึงคามิในร่างโทโทโร่ที่สิงสถิตอยู่กับทุกสิ่งทุกอย่างในธรรมชาติ
ที่มา: Studio Ghibli.(n.d)

3.3 โปเนียว ริดามหาสมุทร

ภาพยนตร์แอนิเมชันเรื่อง โปเนียว ริดามหาสมุทร (Ponyo on the Cliff by the Sea) ของผู้เขียนฮาโยะ มิยาซากิ ได้หยิบยกเอาเนื้อหาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมอันสกปรก ที่เกิดจากความเจริญของมนุษย์พูดถึงด้วยอีกครั้ง ขยะเต็มชายฝั่ง คราบน้ำมันที่มาจากเรือประมง สื่อให้ผู้ชมตระหนักว่าเรากำลังทำลายทะเลและสิ่งมีชีวิตในนั้นอยู่ ขณะเดียวกันสินามิมหันตภัยที่คนญี่ปุ่นคุ้นเคย ก็ถูกหยิบยกขึ้นมาใส่ในเนื้อเรื่อง เช่นเดียวกันกับกรณีน้ำทะเลที่เอ่อล้นเพิ่มระดับจนท่วมแผ่นดินที่อยู่อาศัยของมนุษย์ สอดคล้องกับสภาวะโลกร้อนที่หลายคนกล่าวถึงกันอยู่ ผลจากการสอดแทรกแง่คิดไว้ในเนื้อเรื่องทำให้ผู้ชมหันมาให้ความสนใจเรื่องธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากขึ้น อีกทั้งแอนิเมชันดังกล่าวยังมีการแฝงแง่คิดในเรื่องความสัมพันธ์รูปแบบต่าง ๆ ให้ผู้ชมได้ขบคิดกัน ไม่ว่าจะเป็นความสัมพันธ์ในครอบครัวที่โซสึเกะมีต่อลิซ่าหรือแม่ของเขา หรือความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกันในชุมชน ที่มีการพูดถึงบ้านพักคนชราที่แม่ของโซสึเกะได้ทำงานอยู่ และความสัมพันธ์ของคนกับธรรมชาติ ซึ่งมีการสื่อออกมาในรูปแบบวิถีชีวิตที่มีการปรับตัวให้เข้ากับธรรมชาติ และการกระทำของมนุษย์ที่ส่งผลกระทบต่อธรรมชาติ นอกจากนี้ ภาพยนตร์แอนิเมชันเรื่องนี้ยังมีการสอดแทรกหลักปรัชญาชินโตในเรื่องของเทพเจ้าหรือคามิไว้ โดยมีการสื่อว่าเทพเจ้าหรือคามินั้นจะไม่มี การแบ่งแยกระหว่างมนุษย์กับตัวเทพเจ้า รวมไปถึงพลังอำนาจการทำลายและการสร้างสรรค์ของธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นภูเขา แม่น้ำ หรือมหาสมุทร หากเป็นสิ่งที่น่าเลื่อมใสมีพลังอำนาจยิ่งใหญ่ หรือทำให้รู้สึกเกรงกลัว น่าเกรงขาม ก็นับว่าเป็นเทพเจ้าควรแก่การเป็นสิ่งที่เคารพบูชาอย่างสูง

ภาพยนตร์แอนิเมชันเรื่องนี้มีหลายฉากที่ได้สื่อถึงผลกระทบที่มนุษย์กระทำต่อธรรมชาติผ่านฉากหลัง รวมไปถึงบทบาทของตัวละครที่แสดงให้เห็นผ่านบทสนทนาในเรื่อง ทั้งนี้ ผู้เขียนขอยกตัวอย่างฉากหนึ่งในนาทิตี่ 7 และนาทิตี่ 13 (ภาพที่ 3) ซึ่งเป็นฉากที่ทำให้ผู้ชมเข้าใจและรับรู้ถึงสิ่งที่มนุษย์ได้กระทำต่อธรรมชาติ และแสดงให้เห็นว่าธรรมชาติได้รับผลกระทบจากการกระทำของมนุษย์อย่างไร ไม่ว่าจะเป็นเศษขยะที่จมอยู่ใต้ทะเลซึ่งส่งผลกระทบต่อสิ่งมีชีวิตในท้องทะเล รวมไปถึงของเสียหรือน้ำมันจากการใช้เรือที่มนุษย์ปล่อยลงทะเล ซึ่งทำให้ทะเลหรือธรรมชาติเกิดความสกปรก ก็ส่งผลกระทบต่อสิ่งมีชีวิตในทะเลได้เช่นกัน ฉากหลังของหนังเรื่องนี้จึงเป็นสื่อทางอ้อมที่ต้องการสื่อให้มนุษย์มีการ “อนุรักษ์ธรรมชาติ” ให้มากยิ่งขึ้น

นอกจากนั้น บทสนทนาในนาทิตี่ 30 มีการพูดคุยกันระหว่างโปเนียวและผู้ซึ่งเป็นพ่อของโปเนียว ดังนี้

โปเนียว: โปเนียวอยากเป็นมนุษย์

พ่อ: น้ำทะเลและอากาศของมนุษย์นั้นสกปรก มนุษย์ทำร้ายสิ่งมีชีวิตในทะเล มนุษย์นั้นน่ารังเกียจ

ด้วยบทสนทนานี้ พ่อของโปเนียวซึ่งเปรียบดังเทพเจ้าที่อยู่ในทะเล มีความไม่พอใจต่อการกระทำของมนุษย์ที่ทำลายสิ่งแวดล้อมและไม่รักษาความเป็นธรรมชาติ จึงอาจนำไปสู่บทลงโทษที่เทพเจ้ามอบให้แก่มนุษย์ โดยแอนิเมชันได้สื่อผ่านภัยพิบัติทางธรรมชาติที่มาในรูปแบบสึนามิ ซึ่งเข้ากับหลักความสอดคล้องกลมกลืนของชินโตในเรื่องของการลงโทษของคามิที่มอบให้แก่มนุษย์ที่ชั่วร้าย และในฉากดังกล่าวยังได้สอดแทรกเนื้อหาที่มนุษย์ทำให้สิ่งแวดล้อมทางทะเลเกิดความสกปรก ดังบทสนทนาที่ยกมาข้างต้น ในส่วนนี้อาจกล่าวได้ว่ามนุษย์ไม่เคารพต่อธรรมชาติ จึงนำไปสู่บทลงโทษที่เทพเจ้ามอบให้แก่มนุษย์ นอกจากนี้ ในฉากจบของหนังที่ลีซ่าแม่ของโซสึเกะและแม่ของโปเนียวยืนคุยกัน แม้ไม่ได้สื่อให้รู้ว่าแม่ของโซสึเกะและแม่ของโปเนียวคุยอะไรกัน แต่ก็สะท้อนให้เห็นถึงแง่มุมของชินโตในเรื่องของคามิ ที่แสดงให้เห็นว่าเทพเจ้าไม่มีแบ่งแยกระหว่างมนุษย์และเทพเจ้า ซึ่งเห็นได้จากการคุยกันของทั้งสองคนที่อยู่ในบรรยากาศที่ไม่ได้พูดคุยกันอย่างเป็นทางการหรือแบ่งแยกใด ๆ

ภาพที่ 3 ฉากหลังของแอนิเมชันที่สื่อถึงผลกระทบที่มนุษย์ได้กระทำต่อธรรมชาติ มนุษย์มีการจับปลาทำให้เห็นขยะที่มนุษย์ทิ้งลงทะเล (ซ้าย) ของเสียหรือน้ำมันที่มนุษย์ปล่อยลงทะเล (ขวา)

ที่มา: Studio Ghibli.(n.d)

3.4 เจ้าหญิงจิตวิญญาณแห่งพงไพร

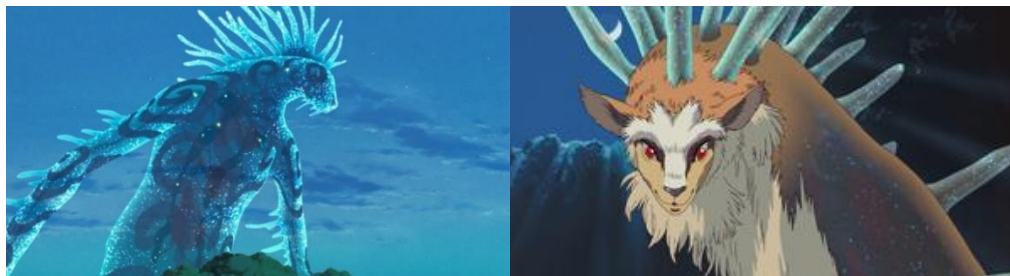
ภาพยนตร์แอนิเมชันเรื่องเจ้าหญิงจิตวิญญาณแห่งพงไพร (Princess Mononoke) ได้นำเสนอแก่นความคิดที่ว่าด้วย “การอนุรักษ์ธรรมชาติ” จากคำกล่าวของ ฮาโยโอะ มียาซากิ ด้วยตัวเขาเองโดยภาพยนตร์แอนิเมชันเรื่องนี้มีการนำเสนอเนื้อเรื่องที่เป็นไปในลักษณะเดียวกับภาพยนตร์แอนิเมชันเรื่องปอมโปโกะ ทานุกิป่วนโลก กล่าวคือใช้วิธีนำเสนอด้วยการให้ตัวละครในเรื่องออกมาเรียกร้องถึงประเด็นการอนุรักษ์ธรรมชาติแบบตรง ๆ ดังจะเห็นได้จากการที่ฮาโยโอะซึ่งเป็นทั้งผู้เขียนบทและผู้กำกับ กำหนดให้เนื้อเรื่องของเจ้าหญิงจิตวิญญาณแห่งพงไพร ที่พูดถึงการต่อสู้กันระหว่างธรรมชาติกับมนุษย์ผู้ที่คิดรุกรานพื้นที่ป่า ด้วยเหตุที่อารยธรรมของมนุษย์เจริญมากขึ้น ความสมดุลระหว่างมนุษย์และธรรมชาติก็เริ่มสูญเสียไป มนุษย์เริ่มคิดว่าตนเองสามารถควบคุมธรรมชาติได้ ผลที่ตามมาคือ ธรรมชาติ ป่าไม้ และสัตว์ป่าจำนวนมากต้องถูกทำลายลง เนื้อหาในภาพยนตร์จึงได้สร้างให้ธรรมชาติลุกขึ้นมาตอบโต้ต่อการกระทำของมนุษย์

ประเด็นที่ภาพยนตร์แอนิเมชันเรื่องนี้สื่อออกมาให้เห็นถึงหลักปรัชญาชินโตได้อย่างชัดเจนคือเรื่องของเทพเจ้า กล่าวคือ แม้เป็นสิ่งที่มิพลังอำนาจทำลายล้าง อำนาจการสรรค์สร้างหรือนำเลื่อมใสล้วนเป็นสิ่งที่ควรถูกบูชาทั้งสิ้น รวมไปถึงธรรมชาติต่าง ๆ เช่น ต้นไม้ ทะเล ภูเขา ตลอดจนสิ่งที่สถิตอยู่ในผืนป่า ซึ่งภาพยนตร์ได้นำเสนอออกมาในรูปแบบของเทพสรรพสัตว์ที่อาศัยอยู่ในผืนป่า และคอยปกป้องดูแลผืนป่า

ของตนเองเอาไว้ ดังแสดงในภาพที่ 4 ซึ่งเป็นฉากที่เทพสรรพสัตว์ทั้งหมด 4 ตน คือ เทพหมาป่า เทพหมีป่า เทพลิง และเทพกวางที่เป็นเทพสูงสุด เป็นผู้มีพลังในการรักษา และพลังในการสร้างป่าไม้บนภูเขา ได้ออกมาสู้รบกับมนุษย์เพื่อรักษาป่าที่ตนเองอยู่ จะเห็นได้ถึงความสัมพันธ์กับแนวคิดชินโตในแง่ของเทพเจ้า ซึ่งเปรียบเทพสรรพสัตว์ในเรื่องที่เป็นดั่งคามิที่สถิตอยู่ในทุก ๆ สรรพสิ่ง รวมถึงพลังอำนาจของคามิที่มีการสรรค์สร้างสิ่งต่าง ๆ

อีกประเด็นที่ภาพยนตร์เรื่องนี้สื่อออกมาในหลักปรัชญาชินโต ได้แก่ ความสอดคล้องกลมกลืน และรักธรรมชาติ คนญี่ปุ่นมีความรักและกตัญญูต่อคามิ ทั้งวิญญาณที่สถิตอยู่ในธรรมชาติ รวมไปถึงตัวธรรมชาติเองด้วย ธรรมชาติคือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ด้วยเหตุนี้จึงมองว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติไม่อาจแยกออกจากกันได้ และเมื่อมนุษย์ไม่ให้ความเคารพแก่ธรรมชาติ ก็อาจทำให้คามิไม่พอใจและเกิดการลงโทษจากคามิได้ ดังแสดงให้เห็นในภาพที่ 5 ซึ่งเป็นฉากที่มนุษย์ทำให้เทพสรรพสัตว์หรือคามิไม่พอใจจนเกิดเป็นภัยพิบัติหรือบทลงโทษในภายหลัง ซึ่งมนุษย์มองว่าตนเองและธรรมชาติไม่มีความสัมพันธ์กัน และไม่เห็นว่าธรรมชาติเป็นแหล่งกำเนิดของสรรพสิ่ง ตนไม่เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ เปรียบเช่นเดียวกับการที่มนุษย์รุกรานป่าไม้ รวมถึงการทำลายสิ่งมีชีวิตขวางการได้มาซึ่งทรัพยากร การทำเช่นนี้จึงนำไปสู่ปัญหาในภายหลัง เหมือนดั่งฉากจบของเรื่องที่ว่าฝ่ายมนุษย์ไม่มีความศรัทธาในเทพกวาง และได้ลงมือสังหารเทพกวาง จึงทำให้เทพกวางเกิดความไม่พอใจ ทำลายป่าไม้ซึ่งเป็นสิ่งที่มนุษย์ต้องการจะยึดครองเพื่อใช้ประโยชน์ในภายหลัง

ประเด็นสุดท้ายจากภาพยนตร์ มีฉากที่เจ้าชายอะชิทากะมีอาการเจ็บปวดที่แขนข้างที่โดนคำสาป และได้มีการเอาแขนจุ่มลงไปใบบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ จากฉากของหนังดังกล่าว อาจมองในมุมของหลักปรัชญาชินโตในเรื่องของการรักความสะอาด กล่าวคือ คามินั้นรักในความสะอาดจึงทำให้คนญี่ปุ่นรักในความสะอาดด้วยเช่นกัน เมื่อคนญี่ปุ่นไปศาลเจ้าต้องมีการชำระร่างกาย ล้างมือ ล้างปาก เพื่อให้ความสกปรกได้ออกไปจากร่างกาย ซึ่งรวมถึงความสะอาดทางใจด้วย การที่อะชิทากะนำแขนลงใบบ่อน้ำจึงถือได้ว่าเป็นการชำระล้างสิ่งที่ไม่ดีหรือสิ่งที่สกปรกออกไปจากร่างกายนั่นเอง

ภาพที่ 4 คามิในร่างสัตว์คล้ายกวาง (ซ้าย) และคามิในร่างสัตว์คล้ายกวางผู้สัจธรรมคำคิน (ขวา)

ที่มา: Studio Ghibli. (n.d)

ภาพที่ 5 ฉากที่เทพกวางถูกตัดศีรษะ และไม่ได้รับความศรัทธา จึงก่อให้เกิดบทลงโทษแก่มนุษย์

(ซ้าย) เทพหมีป่าที่โดนมนุษย์ทำร้าย (ขวา)

ที่มา: Studio Ghibli. (n.d)

บทสรุป

การศึกษาและวิเคราะห์ปรัชญาสิ่งแวดล้อมผ่านศาสนาซันโตในภาพยนตร์แอนิเมชันญี่ปุ่นของสตูดิโอ จิบลิ จำนวน 4 เรื่อง ได้แก่ 1) ปอมโปโกะ ทานูกิป่วนโลก 2) โทโทโร่ เพื่อนรัก 3) โปเนียว ธิดาสมุทรผจญภัย และ 4) เจ้าหญิงจิตวิญญาณแห่งพงไพร จะเห็นได้ว่าแอนิเมชันทั้ง 4 เรื่องนี้มีการสอดแทรกแนวคิดปรัชญา ธรรมชาติของซันโตไว้ อาทิเช่น แนวคิดเทพเจ้า ที่มีอยู่ในทั้ง 4 เรื่อง แนวคิดความสอดคล้องกลมกลืน มีอยู่ใน เรื่องปอมโปโกะ ทานูกิป่วนโลก โทโทโร่ เพื่อนรัก และเจ้าหญิงจิตวิญญาณแห่งพงไพร แนวคิดการเคารพบูชา ธรรมชาติ มีอยู่ในเรื่อง ปอมโปโกะ ทานูกิป่วนโลก โทโทโร่ เพื่อนรัก และเจ้าหญิงจิตวิญญาณแห่งพงไพร ตลอดจนแนวคิดความรักธรรมชาติที่มีอยู่ในทั้ง 4 เรื่อง รวมทั้งแนวคิดความรักความสะอาด มีอยู่ในเรื่อง โปเนียว ธิดาสมุทรผจญภัย และเจ้าหญิงจิตวิญญาณแห่งพงไพร เป็นต้น โดยการสอดแทรกแนวคิดปรัชญา ธรรมชาติของซันโตที่ผู้เขียนได้กล่าวมานั้น ได้มีการสื่อออกมาผ่านบทบาทของตัวละคร ฉากหลังภายใน ภาพยนตร์ รวมไปถึงเนื้อเรื่องของแอนิเมชันที่ตั้งใจสื่อสารผ่านการหยิบยกมาจากบริบทจริงทางสังคม และ ความจริงที่ผู้แต่งได้ผ่านหรือประสบพบเจอมา สอดคล้องกับ เกรียงไกร พัฒนกุลโกเมธ (2549) ได้วิเคราะห์ การแสดงแก่นความคิดที่ปรากฏในภาพยนตร์แอนิเมชันของสตูดิโอจิบลิไว้ด้วยกัน 2 แก่นความคิด อันได้แก่ 1) แก่นความคิดหลัก ซึ่งกล่าวว่าในภาพยนตร์แอนิเมชัน เรื่อง โทโทโร่ เพื่อนรัก มีแก่นความคิดหลักในประเด็น ความรักและความผูกพันระหว่างคนในครอบครัว อันเป็นสิ่งที่มีความหมายอื่นใด ในภาพยนตร์แอนิเมชัน เรื่อง ปอมโปโกะ ทานูกิป่วนโลก และ เจ้าหญิงจิตวิญญาณแห่งพงไพร มีแก่นความคิดหลักในประเด็นการอนุรักษ์ ธรรมชาติ และ 2) แก่นความคิดรอง ซึ่งกล่าวว่าในภาพยนตร์แอนิเมชัน เรื่อง โทโทโร่ เพื่อนรัก และ ปอมโปโกะ ทานูกิป่วนโลก มีแก่นความคิดรองในประเด็นการอนุรักษ์ธรรมชาติ เรื่อง เจ้าหญิงจิตวิญญาณแห่ง พงไพร มีแก่นความคิดรองในประเด็นการต่อต้านสงครามและความรุนแรง และในเรื่อง โทโทโร่ เพื่อนรัก มีแก่นความคิดรองในประเด็นความมีน้ำใจช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เป็นต้น และในงานของเกรียงไกรยังได้ กล่าวถึงภาพยนตร์แอนิเมชัน ที่มีการนำบริบททางสังคม ที่เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมและมลภาวะเป็นพิษมา นำเสนอผ่านฉากหลัง อันได้แก่เรื่อง ปอมโปโกะ ทานูกิป่วนโลก ที่เสนอฉากหลังถึงโครงการ Tama New Town เป็นต้น และความคิดเห็นของผู้เขียนภาพยนตร์แอนิเมชันเรื่อง โปเนียว ธิดาสมุทรผจญภัย ก็ได้้นำบริบท ทางสังคมที่เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมและมลภาวะเป็นพิษมานำเสนอผ่านฉากหลัง เช่นเดียวกับเรื่อง ปอมโปโกะ ทานูกิป่วนโลก ในปัจจุบันได้มีการนำแนวคิดซันโตมาประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ต่าง ๆ เช่น ขบวนการ เคลื่อนไหวทางสิ่งแวดล้อม “ขบวนการเคลื่อนไหวทางสิ่งแวดล้อม ฉินจู โนะ โมะริ” (สถาพร ไปเหนือ และ สุกุล อันมา, 2561) ซึ่งจะส่งผลต่อการประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้อง เกิดเป็นแนวทางการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมให้ ยั่งยืนสืบต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- เกรียงไกร พัฒนกุลโกเมธ. (2549). แนวคิดบริบททางสังคมและบริบททางวัฒนธรรมญี่ปุ่นที่ปรากฏในภาพยนตร์การ์ตูนของสตูดิโอจิบลิ. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. สืบค้น 22 ตุลาคม 2566, จาก <https://shorturl.asia/UJaLC>
- ณัฐนันท์ เฉลิมพนัส. (2563). 35 เรื่องน่ารู้ของ คุณปู่ฮายาโอะ มียาซากิ ผู้เป็น ‘จิตวิญญาณ’ ของสตูดิโอจิบลิ มาตลอด 35 ปีและตลอดไป. สืบค้น 22 ตุลาคม 2566, จาก <https://www.shorturl.asia/Enuco>
- ณคอน ลับแล. (2561). *Pom Poko: Isao Takahata*. สืบค้น 22 ตุลาคม 2566, จาก <https://shorturl.asia/QfrEG>
- บก.หมี่. (2563). [GHIBLI] Princess Mononoke เจ้าหญิงจิตวิญญาณแห่งพงไพร. สืบค้น 22 ตุลาคม 2566, จาก <https://borkormee.com/2020/06/23/princess-mononoke/>
- ประทุม อังกูรโรหิต. (2554). ศาสนาในสังคมญี่ปุ่น. ใน ทราเยแก้ว ทิพากร (บ.ก.), จิบน้ำชาใต้ร่มชากระบะ ประจักษ์มุนใหม่ของภาพอาทิตย์อุทัย (น. 1-43). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปุ่นศรีสมิ์ งามพรวิพุธ. (2559). คำสอนของศาสนาชินโตที่มีอิทธิพลต่อลักษณะนิสัยของคนญี่ปุ่นในปัจจุบัน. คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร. สืบค้น 22 ตุลาคม 2566 จาก <http://isas.arts.su.ac.th/wp-content/uploads/2559/philosophy/05560568.pdf>
- เพ็ญศรี กาญจนมัย. (2525). ชินโต: จิตวิญญาณญี่ปุ่น. กรุงเทพฯ: วรุฒิการพิมพ์.
- เพ็ญศรี กาญจนมัย. (2540). สังคมและวัฒนธรรมญี่ปุ่น. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- สถาพร ไปเหนือ และ สกฤ อ้นมา. (2561). จริยศาสตร์สิ่งแวดล้อมในชินโต. วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 26(52), 329-351.
- CHANJIRA YEE. (2565). โทโทโร่เพื่อนรัก แรงบันดาลใจจากภาพยนตร์สู่การกระตุ้น อนุรักษ์ป่าโทโทโร่. สืบค้น 22 ตุลาคม 2566, จาก <https://shorturl.asia/NFjqu>
- Devildish. (2020). รีวิว Princess Mononoke อนิเมะสุดตื่นเต้นระหว่างธรรมชาติกับมนุษย์ [มีสปอยล์]. สืบค้น 22 ตุลาคม 2566, จาก <https://entertainment.trueid.net/detail/R8zWPvVqEYw>
- THE STANDARD. (2562). My Neighbor Totoro ภาพยนตร์แอนิเมชันที่กลายเป็นไอคอนสำคัญของวัฒนธรรมญี่ปุ่น. สืบค้น 22 ตุลาคม 2566, จาก <https://shorturl.asia/yA6cb>

จริยธรรมในการตีพิมพ์ ของวารสารสหวิทยาการ

หน้าที่และความรับผิดชอบของผู้เขียน

1. ผู้เขียนรับรองว่าผลงานที่ส่งมานั้นเป็นผลงานใหม่ของผู้เขียนและผู้ร่วมเขียน และไม่เคยตีพิมพ์มาก่อนหรืออยู่ระหว่างการพิจารณาตีพิมพ์ในวารสารอื่น
2. ผู้เขียนรับรองว่าผลงานที่ส่งมานั้นไม่มีการคัดลอกหรือลอกเลียนผลงานส่วนใดส่วนหนึ่งหรือทั้งหมดจากผลงานวิชาการทั้งของตนเองและผู้อื่น และมีการอ้างอิงผลงานอย่างถูกต้องตามรูปแบบที่วารสารสหวิทยาการกำหนด
3. ผู้เขียนขอรับรองว่าได้รายงานข้อเท็จจริงที่ได้จากการทำวิจัยตามจริง ไม่มีการบิดเบือนหรือให้ข้อมูลที่เป็นเท็จ
4. ในกรณีที่ผู้เขียนร่วม ผู้เขียนร่วมทุกคนได้เห็นชอบกับต้นฉบับบทความและเห็นชอบกับการส่งต้นฉบับให้วารสารสหวิทยาการพิจารณา
5. ข้อคิดเห็นที่ปรากฏในบทความถือเป็นความคิดเห็นและความรับผิดชอบโดยตรงของผู้เขียนบทความและผู้เขียนร่วม
6. กองบรรณาธิการขอสงวนสิทธิ์ที่จะปฏิเสธการตีพิมพ์หากพบว่าบทความเดียวกันนี้ได้รับการเผยแพร่และตีพิมพ์ในแหล่งอื่นมาก่อน หรือเป็นการลอกเลียนเนื้อหาจากแหล่งอื่น

หน้าที่และความรับผิดชอบของกองบรรณาธิการ

1. กองบรรณาธิการเป็นผู้พิจารณาว่าบทความที่ส่งมานั้นมีความเหมาะสมและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของวารสารสหวิทยาการหรือไม่ หากบทความนั้นไม่เหมาะสมหรือไม่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของวารสารฯ กองบรรณาธิการจะแจ้งผู้เขียนบทความให้ทราบเพื่อนำบทความไปเสนอต่อวารสารอื่นที่เกี่ยวข้อง
2. กองบรรณาธิการมีการตรวจสอบการพิมพ์ซ้ำซ้อน (duplication) และการลอกเลียนผลงานวิชาการ (plagiarism)
3. กองบรรณาธิการไม่เปิดเผยเนื้อหาหรือข้อมูลในบทความระหว่างที่ยังไม่ได้ตีพิมพ์
4. กองบรรณาธิการไม่เปิดเผยข้อมูลของผู้เขียนบทความและผู้ทรงคุณวุฒิที่ประเมินบทความให้อีกฝ่ายหนึ่งทราบหรือเปิดเผยแก่บุคคลอื่นที่ไม่เกี่ยวข้องในระหว่างที่บทความอยู่ในระหว่างการประเมิน
5. หากกรณีที่ผู้ทรงคุณวุฒิที่ประเมินบทความมีความขัดแย้งกัน กองบรรณาธิการขอสงวนสิทธิ์ที่จะพิจารณาการดำเนินงานต่อไป

หน้าที่และความรับผิดชอบของผู้ประเมิน

1. ผู้ประเมินบทความต้องไม่เปิดเผยข้อมูลหรือเนื้อหาส่วนใดส่วนหนึ่งของบทความในระหว่างที่บทความนั้นยังไม่ได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่
 2. ผู้ประเมินต้องประเมินบทความด้วยความเป็นกลางปราศจากอคติ และคำนึงถึงประโยชน์ที่ผู้อ่านบทความจะได้รับ ตลอดจนให้คำแนะนำและแนวทางแก้ไขปรับปรุงบทความในเชิงสร้างสรรค์
 3. ผู้ประเมินส่งผลการประเมินตามกำหนดเวลาและรับผิดชอบต่อการประเมินของตน
- หากภายหลังจากที่ผู้ประเมินตอบรับประเมินบทความใดบทความหนึ่งแล้วพบว่าไม่มีความเชี่ยวชาญเนื้อหาในระดับที่มากพอที่จะวิจารณ์บทความดังกล่าวได้อย่างมีคุณภาพ ผู้ประเมินบทความจะแจ้งให้กองบรรณาธิการทราบเพื่อหาผู้ทรงคุณวุฒิอื่นที่มีความเชี่ยวชาญประเมินแทน

ปีที่ 21 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2567)
Volume 21, Issue 1 (Jan - June 2024)